

Диёнат Ишлари Бошқонлиги нашрлари

СИЯРИ НАБИЙ

Усмон Кески ўғли

Туркчадан Иброҳим Йўлдош Жўрабой ўғли таржима қилди

Анқара

ҲАЗРАТИ ПАЙҒАМБАР ҲАЁТИ

Ўзбекистон мусулмонлари идораси раиси муовини
Абдулазиз Мансур таҳрири остида

2- нашри

Қомуслар Бош таҳририяти
Тошкент

Нашрга тайёрловчилар: **Муроджон Аминов,**
Даврон Раҳимбеков.

Ҳазрат Пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссаломнинг ҳаёти ўзига хос хусусиятларга эгадир. Унинг фаолияти ўқилган сари инсонлар назарида янада улуглашиб боради, яқиндан танишилган сайин янада кўп ҳаяжон бахш этади.

Унинг ҳаёти инсонларга муҳаббат, шафқат, фазилат ва самимият билан тўладир. У башариятга Оллоҳнинг энг мукамал дини бўлган Исломиятни танитди.

Бу китоб сизларга Ҳазрати Пайғамбарнинг ҳаётини қисқа лавҳалар билан ифодалаб беради ва унинг ҳаёти билан боғлиқ бўлган кенг ҳажмда ёзилган асарларга кириш вазифасини бажаради.

Асар Илом мактабларида Қуръон илмини ўрганишда қўлланма вазифасини ўтайди. Айни вақтда ундан исломиятга ихлос қўйган кенг ўқувчилар оммаси фойдаланиши мумкин.

Матндаги қисқартмалар: Ҳз.— Ҳазрат

б.— бинни.

с.а.с.— саллолоҳу алайҳи ва саллам

Х $\frac{04030000000}{358}$ 97

© Туркия Диёнат ишлари бошқонлиги, 1991.

© Қомуслар Бош таҳририяти, 1996.

© Қомуслар Бош таҳририяти, 1997.

ISBN 5—89890—133—7

МАККА ДАВРИ

I Қисм

ИСЛОМИЯТГА ҚАДАР АРАБИСТОН

Мавзулар:

- Арабларнинг аҳволи
- Макка ва Каъба
- Каъбадаги вазифалар
- Замзам қудуғининг тозаланиши
- Абраҳанинг Каъбага ҳужуми

а) Арабларнинг аҳволи

Исломиятга қадар Арабистон ярим ороли аҳолиси бир жаҳолат ичида яшар эди. Араблар бир-бирларига қарама-қарши қабилаларга бўлиниб, ўрталарида уруш бўлиб турарди. Ҳақ динни унутишган эди. Турли хилдаги (номдаги) бут (санам)ларга сиғина бошладилар; қуюқ бир жаҳолат тумани қоплаган эди. Инсон ҳақларига риюя қилиш ҳам бутунлай йўқ бўлган эди. Қул ва асирларнинг ҳолига маймунлар йиғлар эди. Аёллар ўз ҳақ-ҳуқуқларидан бутунлай маҳрум эдилар. Қиз болаларни тириклайин кўмиш одати расмий тус ола бошлади. Бошқа ўлкаларда яшаган инсонларнинг аҳволи ҳам Арабистондагидан айтарли фарқ қилмасди. Умуман, дунё кўп қоришиқ ва зулмат ичида эди. Инсониятни бу аҳволдан қутқармоқ учун бир Пайғамбарнинг дунёга келиши кутилмоқда эди. Яҳудий ва христианларнинг китобларида бундай бир Пайғамбарнинг дунёга келиш ҳақида хушхабар бор эди. Хуллас, Макка шаҳрида дунёга келган Муҳаммад алайҳиссалом ҳамма қутаётган энг сўнгги Пайғамбар эди.

б) Макка ва Каъба

Арабистон ярим оролининг қадимдан энг аҳамиятли ва муқаддас шаҳри Маккадир. Макка Қизил денгиздан 80 км. ичкарида жой-

лашган бўлиб, тоғ ва йўллари боғловчи бир шаҳардир. Ҳз. Иброҳим билан ўғли Исмоил Каъбани ҳозирги жойлашган ерига бино этган бўлиб, ундан ибодатхона сифатида фойдаланишар эди. Фақат сўнгги замонларда араблар у ерни ўзлари сиғинадиган бутлар билан тўлдирдилар. Теварак атрофдан келган зиёратчилар уларга қурбонлик бажо келтирардилар. Макка, айни замонда, секин-аста тижорат марказига айланди. Каъбани зиёрат қилиш учун келганлар тижорат билан ҳам шуғулланардилар. Маккадан Яман ва Сурияга тижорат қарвонлари бориб келарди.

в) Каъбадаги вазифалар

Араблар Каъбани муқаддас бир жой деб билганликлари туфайли, у ердаги вазифаларни ҳам ўта аҳамиятли ҳисоблардилар. Каъбага қараб туриш вазифасини Ҳз. Исмоил сулоласи бажарар эди. Бу вазифалар қуйидагилардан иборат эди.

1. Ҳижобат — яъни Каъбанинг калитларини доимо қўлда тутиш.

2. Сиқойа — Каъбага зиёратга келган ҳожиларнинг сувларини тадорик қилиш (тайёрлаш). Замзам сувига қараб туриш.

3. Рифода — келган ҳожиларни ҳурмат билан кутиб олиш ва уларни жойлаштириш.

4. Надва — йиғин (мажлис)ларга раҳбарлик қилиш.

Килобнинг ўғли Қусай Дорун-Надва номли бир уюшма тузди. Қурайшийлар бу ерда тўпланишар, муҳим ишларни муҳокама этишар, сулҳ ва урушиш масалалари юзасидан тегишли қарорларни қабул қилишар эди. Ҳатто, бу ерда ниқоҳ ўқилиб, тўй ҳам ўтказиларди. Олис сафарга чиқадиган тижорат қарвонлари шу ердан ҳаракатни бошларди. У замонлар одатига кўра, Каъбада баалоғатга етган қизга қўйлак кийдириш маросими ҳам ўтказилган. Удумга биноан, қизнинг эски қўйлаги эғнидан ечилмасдан йиртиб ташланиб, янгиси кийдирилар эди.

5. Ливо (туғ) — байроқдорлик вазифаси. Уруш даврида байроқни ким олиб юриши вазифаси белгиланар эди.

6. Қиёда — қўмондонлик.

Бу санаб ўтилган вазифаларнинг барчаси шарафли ҳисобланарди ва булар Ҳз. Муҳаммад алайҳиссалоту васалломнинг наслида муҳассамланган эди.

г) Замзам қудуғининг тозаланиши

Ҳожиларни сув билан таъминлаш ва уларни ҳурмат-эҳтиром билан кутиб олиш ишларига Мутталиб қарар эди. Унинг вафотидан сўнгра бу иш Абдулмутталибга қолди. Сув билан таъминлаш иши у қадар енгил эмас эди. Чунки Замзам қудуғи тўлиб қолганидан, ундан ҳар доим ҳам сув олиб бўлмасди. Шу сабабли Макка атрофидаги қудуқлардан сув ташиб келтирмоқ керак эди. Бу ишни қулайлаштириш учун Абдулмутталибнинг Замзам қудуғи ўрнини топиб, уни тозалаши талаб этиларди. Бир вақтлар Маккага душман ҳужум қилганда қимматли ашёларни Замзам қудуғига ташлаб, устини тош ва тупроқ билан тўлдириб, ўрни билинмайдиган қилиб

ташланган эди. Бир неча йил кудуқ шу аҳволда қолди. Абдулмутталиб ўғли Ҳорис билан кудуқни тозаллади. Кудуқ ичидан қилич, совут, олтидан ишланган кийик ҳайкали каби нарсалар чиқди. Кудуқ тозалангандан сўнг илгаригидек мўл-мўл сув чиқа бошлади. Абдулмутталибнинг бу иши жуда мақбул бўлди.

Абдулмутталибнинг 13 ўғли бўлиб, улардан бештаси тарихда машҳурдир. Улар: Абу Толиб, Абдуллоҳ, Ҳамза, Аббос ва Абу Лаҳаб.

д) Абраҳанинг Каъбага ҳужуми

Каъбанинг араблар орасида муҳим ўрни бор эди. Макка диний муқаддас бир ергина бўлиб қолмасдан, балки Арабистоннинг тижорат маркази ҳам эди. Ҳар тарафдан инсонлар бу ерга оқиб келар ва савдо-сотик расталарини қураб эдилар. Халқни бу ерга чорлаган нарса Каъбаи Муаззама эди. Яманга ҳоким бўлган Ҳабаш ҳокими Абраҳа Санъода бир сиғиниш (муқаддас) ери барпо қилиш мақсадида арабларни бу ерга даъват этди, аммо бунга муваффақ бўла олмади. Ниҳоят, Каъбани йўқ қилмоққа қарор берди. Ҳабашлардан иборат бир қўшин тўплаб, Маккага йўл олди. Қўшиннинг олд қисмида ҳайбатли бир фил бор эди. Эски одатларга кўра урушда фил қўлланиларди. Абраҳанинг Каъбани йўқ қилиш учун келаётганлиги ҳақидаги хабар арабларга етиб борди ва ҳар жойлардан Абраҳага қарши қурашишни истовчилар чиқди. Аммо улар Абраҳа йўлини тўса олмадилар. Уларнинг кўпчилиги Абраҳа қўшинлари томонидан асир олинди. Абраҳа Маккага яқинлашганда, сувориларидан бир гуруҳини арабларнинг аҳволини ўрганиш учун у ёққа юборди. Улар қурайшийларнинг молларидан қўлга кирганча талаб, Абраҳага келтирдилар. Талаб келтирилган моллар орасида Абдулмутталибнинг 100 туяси ҳам бор эди.

Маккаликлардан бир ҳайбат тортиб олинган молларининг қайтариб берилишини сўраш учун Абраҳа ҳузурига келди. Уларнинг бошида Абдулмутталиб бор эди. Абраҳа улардан нима учун келганликларини сўради. Абдулмутталиб тортиб олинган молларни қайтариб беришларини ва шунинг учун келганликларини сўзлади. Уларга жавобан Абраҳа:

— Мен сизларни мендан Каъбани пайҳон қилмаслигимни илтимос қилиб келдингиз деб ўйлаган эдим. Сиз эса, туяларингизнинг дардида келибсиз!..

Абдулмутталиб Абраҳага шундай жавоб берибди:

— Мен туяларнинг соҳибиман ва уларни истайман. Каъбанинг ўз соҳиби бор, уни у қўриқлайди.

Абраҳа молларни қайтариб берди. Сўнгра қўшинига олға юриш ҳақида амр берди. Ҳайбатли фил яна қўшин бошида бўлди. Бу орада қутилмаган ҳодиса содир бўлди. Ҳавони Абобил қушлари қоплади. Улар тумшук ва оёқларида келтирган тошларини аскарлар устига ёғдирдилар. Таналарининг тош теккан ерлари кўкариб, ярага айланди. Аскарлар бу ҳолатдан талмовсираб қочдилар. Абраҳа ўз жонини зўрға қутқариб, Яманга қайтди ва у ерда ўлди. Куръони Каримнинг Фил сурасида бу ҳодиса англатилади.

II ҚИСМ

**Ҳз. Муҳаммад алайҳиссаломнинг
Пайғамбарликка қадар ҳаёти.
Ҳз. Пайғамбарнинг болалик даври.**

Мавзулар:

- Ҳз. Пайғамбарнинг туғилиши
- Ҳз. Пайғамбарнинг насаби
- Ҳз. Пайғамбар эмизган энагаси ёнида
- Мадина зиёрати

а) Ҳз. Пайғамбарнинг туғилиши

Абраҳа воқеаси милодий 571 йилда бўлган эди. Шу йилнинг (апрель) Рабиулаввал (Қамария йил ҳисобида учинчи ойнинг арабча номи.— И. Й.) ойи ўн иккинчи кечаси Ҳз. Муҳаммад алайҳиссалом дунёга келди. У туғилган кун тонггида олам бошқа бир олам бўлди. Жаҳон нурга тўлди. Отаси Абдуллоҳ бир оз аввал вафот этганлиги туфайли ягона ўғлини кўра олмади. Онаси Оминанинг нур тўла бир ўғил дунёга келтирганидан беҳад мамнун бўлган бобоси Абдулмутталиб буюк зиёфат беради. Зиёфатга Қурайш улуғларини даъват этди. Севикли набирасига қандай исм қўйганлигини сўраганларга:

— Муҳаммад исмини бердим,— деди.

Улар:

— Оталаринг орасида бу исмни қўйган йўқдир. Бундай от қўйишдан мақсадинг нима?— деб сўрадилар.

— Умид қиламанки, уни кўкда Ҳақ Таоло, ерда эса, халқ мадҳ этиб, ҳамду мактовлар ўқийди,— деб жавоб берди.

Пайғамбар Ҳазратлари туғилган кеча бир қанча ғайритабиий ҳолатлар содир бўлди. Тарихчилар бу ҳақда қуйидагиларни қайд этдилар: «У кеча Эронда Кисро (ҳукмдор) саройидаги устунлар йиқилди. Мажус (оташпараст.— И. Й.)ларнинг топиниш учун ёнаётган оташ ўчоқлари сўнди, Сава кўли ботди...» Ҳақиқатан ҳам кейинчалик Эрон салтанати йиқилади ҳамда Византия императорлиги тугайди, бутпарастлик сўнади.

б) Ҳз. Пайғамбарнинг насаби

Ҳз. Муҳаммад Қурайшнинг тағдор оиласидандир. Насаби Ҳз. Иброҳимга боғланади. Отаси Абдуллоҳ Ҳошим наслларидан бўлиб, Абдулмутталибнинг энг сеvimли ўғли эди. Онаси Омина Зухра наслидандир. Ҳар иккаласи ҳам маккалик бўлиб, бир неча авлоддан сўнгра насллари бирлашади.

в) Ҳз. Пайғамбар эмизган энагаси ёнида

Макка улуғларининг бир одати бор эди. Бу одатга кўра улар ўз болаларини атрофларидаги қабилалардан бўлган эмизикли энагаларга бериб боқтирардилар. Чунки Макканинг об-ҳавоси жуда иссиқ бўлганлигидан, гўдакларга ёмон таъсир этар эди. Макка атрофида яшайдиган қабилалардан эмизикли аёллар вақт-вақти билан Маккага келиб, эмизмоқ учун гўдаклардан олардилар. Саъд қабиласидан бўлган Ҳалима исмли бир аёл эмизиш учун Муҳаммадни олишни истади. Аммо унинг отасиз етимлигини эшитиб, бир оз ўйланиб қолди. Чунки бир етим гўдакни эмизишдан у қадар кўп фойда қозона олмаслиги мумкинлиги ҳақида ўйлади. Лекин кейинчалик бу етим болани олганлигидан жуда сеvinди. Чунки бу етим бола унга кўп бахт келтирди. Ҳалима уни ўз фарзандидан ҳам яхши кўрди. Унинг Шайма исмли қизига ҳам Муҳаммад жуда маъкул бўлди ва у билан опа-укадек ҳаёт кечирди. Улар доимо бирга ўйнашарди. Бутун оила аъзолари Муҳаммадни севардилар. Ҳалиманинг эри Ҳорис бир марта шундай деди:

— Ҳалима, бу боланинг қадами бизга жуда қутлуғ келди. Уйимизга қадам қўйганидан бери ҳайвонларимизнинг (қўй, эчки. — И. Й.) сути, сутнинг ёғи кўпайди. Уйимизга қут-барака келди. Қўлимиз узайди. Мен бу болада бошқача бир хусусиятни сезяпман.

Пайғамбаримиз чўлдаги бу оилада беш йил яшади.

Ҳз. Пайғамбар энагасига жуда меҳр қўйган эди. Агар Ҳалима унинг зиёратига келганда, уни «Онажоним» деб кутиб олар ва катта ҳурмат кўрсатар эди. Пайғамбаримиз бу оилага ҳар доим ёрдам бериб турарди. Ҳз. Пайғамбар Ҳадичаг билангандан кейин Макка атрофида очарчилик бошланган эди. Бундан қийналган Ҳалима Макка шаҳрига келиб, Ҳз. Пайғамбарга учрашади. Ҳалима ёнида бир туя ва қирқ бош қўй билан ўз қабиласига қайтади. Буларни унга Пайғамбаримиз бағишлаган эди.

Ҳз. Муҳаммад алайҳиссалом энагасини қолдириб, Маккага — ўз оиласи бағрига келди. Онаси Омина билан содиқ хизматчиси Умму Айман унинг атрофида парвона эдилар. Уни, ҳатто, эсган шамолдан ҳам асрар эдилар.

г) Мадина зиёрати

Пайғамбаримиз оналарининг Мадинада қариндошлари бор эди. Уларни кўриб келиш ҳамда етим қолган кўзининг оқу қорасига юзини кўриш насиб бўлмаган отасининг қабрини зиёрат қилдирмоқ

мақсадида, яккаю ёлғизини ёнига олиб, Мадинага йўл олди. Пайғамбаримиз у вақтда олти ёшда эди. Тоғалари олдида бир ойча мусофир бўлдилар. Отасининг қабрини зиёрат этаркан, ўксиз боланинг кўнгли бир оз юмшади.

Мусофирлик тугагандан кейин она-бола ёнларида содиқ хизматкорлари Умму Айман ҳамроҳлигида Маккага қайтиш учун йўлга чиқдилар. Жазирама чўлларни ошиб, ота юртига қайтар эдилар. Бир оқшом куёш уфққа бош қўяр экан, Мадинанинг 23 мил жанубида жойлашган Абво қишлоғига келдилар. Кечани у ерда ўтказдилар. Бу ерда Пайғамбаримизнинг оналари хасталанди. У ҳаётининг сўнгги дақиқаларини кечираётганлигини англади ва яккаю ягона фарзандига меҳр тўла кўзлари билан тўйиб-тўйиб боқди, кўнгли тўйиб ўпди, ҳасрат тўла бағрига босиб, оналикнинг бутун туйғулари билан уни эркалади. Ўзида бор бўлган бутун туйғуларини ўғлига беришни истади. Она қорнидалигидаёқ отасидан айрилган бу жажжи етим бола энди онасидан ҳам ажралаётган эди. Бу қайғуни бутун борлиғи билан тўлиқ ҳис этаётган она ўғлининг маъсум юзига термилган ҳолда шу англамда бир шеър сўзлади:

«Ҳар бир янги нарса эскиради ва ҳар нарса йўқ бўлиб кетади.

Мен ҳам ўламан, аммо бунинг учун ғам емайман. Чунки солиҳ бир бола туғиб, дунёга бир буюк хайрли борлиқ қолдирыпман».

Бу сўзлардан сўнгра онаси дунёдан кўз юмди. Умму Айман болани олиб Маккага қайтди.

III Қисм

ҲЗ. ПАЙҒАМБАРНИНГ ЁШЛИГИ

Мавзулар:

- Ҳз. Муҳаммад Абу Толиб ҳимоясида
- Савдо қарвони билан Сурияга саёҳат
- Фиждор ҳарби
- Тижорат ишига ўтиши
- Ҳз. Муҳаммаднинг Ҳадичага уйланиши
- Ҳз. Пайғамбарнинг фарзандлари
- Каъба таъмиридаги ҳакамлиги
- Бутпарастлик хотимаси йўлида

а) Ҳз. Муҳаммад Абу Толиб ҳимоясида

Онасининг вафотидан сўнгра Ҳз. Муҳаммадни бобоси Абдулмутталиб ўз ёнига олди ва уни боқди. Пайғамбаримиз икки йил бобоси тарбиясида бўлди. 8 ёшга тўлганида 7 бобоси Абдулмутталибнинг сўнгги кунлари яқинлашиб қолган эди. Абдулмутталиб болани ўз ўғилларидан бирининг тарбиясига бериш мақсадида, уларни хаста тўшагининг атрофига тўплади. Абу Лаҳабга қарата шундай деди:

— Сен бадавлатсан, аммо қалбингда марҳамат йўқ. Боланинг етим қалби зотан яралидир. Сен уни хуш тутат олмайсан. Сенинг қўпол муомалангдан бола хафа бўлиши ва ундан қайғуланиши мумкин. Уни сенга ишона олмайман.

Нуроний ота гапида ҳақиқат бор эди. Пайғамбаримиз ўз ҳаёти мобайнида бу тошбағир одамдан нелар чекмади. Абу Лаҳаб билан Абу Жаҳл унинг энг ашаддий душманлари бўлдилар.

Нуроний ота сўнгра ўғли Аббосга ўғрилди:

— Сен бу ишга лойиқсан, аммо оиланг катта...

Абу Толиб сўзга аралашди:

— Отажон, менинг бойлигим оз, лекин шафқатим бор. Биродарим Абдуллоҳнинг ўғлини боқмоқни мен шараф деб биламан,— деди. Шу тариқа Ҳз. Муҳаммад амакиси Абу Толибнинг ҳимоясига ўтди.

Абу Толиб унга етимлигини билдирмаслик учун қўлидан келганини қилди. Уни ўз фарзанди каби севди.

Пайғамбаримиз 12 ёшларда экан, бир муддат Абу Толибнинг подасини боқди. У қир-адирларнинг мусаффо ҳавосида амакисига ёрдам беришни шараф деб билди. Бу ҳаёт унинг пок феъл-атворининг шаклланишида муҳим аҳамият касб этди. Бир марта подани ўртоқларига қолдириб, Маккага тушди. Тенгқурлари қатори ўйнамоқчи бўлди ва йўлда бир тўйга кирди. Тўйни томоша қилмасдан уйқуси келди ва у ерда ухлаб қолди. Ухлаб қолганлиги сабабли тўйни томоша қила олмади. Зотан у жоҳилият одатларидан хушланмасди. У хушланган нарсаларидан катта завқ олар эди. Кўйларни ўтлатиб юрган пайтлари бўриларнинг подага ҳужум қилиб, қўйларни тишлаб олиб қочганини кўрди. Бу ҳолатдан ўзига яраша хулоса чиқарди.

6) Савдо карвони билан Сурияга саёҳат

Амакиси Абу Толиб асосан тижорат иши билан машғул эди. Бир сафар ўзи билан Ҳз. Муҳаммадни ҳам олиб кетди. Улар Шом яқинидаги Бусро шаҳрида бир муддатга тўхтадилар. Бу ерда Буҳайро исмли бир руҳоний (роҳиб) билан учрашдилар. Буҳайро ёш болани кўриши билан унинг сўнгги Пайғамбар бўлажagini сезди ва унга:

— Сендан бир нарсалар сўрамоқчиман. Лот ва Уззо ҳаққи, тўғри сўзла,— деди.

Ҳз. Муҳаммад эса:

— Лот ва Уззо ҳаққига онт ичтирма, зеро менинг дунёда энг нафрат этган нарсам бутлардир,— деди.

Буҳайро ундан сўраши керак бўлган нарсаларни сўради. Олган жавобларидан қаноат ҳосил қилди. Абу Толибга қарата:

— Бу бола сўнгги Пайғамбар бўлажакдир. Шом яҳудийлари орасида унинг белги ва аломатларини танийдиганлар бордир. Унга хиёнат қилишлари мумкин. Сен уни Шомга олиб борма,— деди.

Шу сабабдан Абу Толиб олди-сотди ишларини бу ернинг ўзида бажариб, Шомга боришдан воз кечди.

Бу воқеа Сияр китобларида турли шаклларда англатилмоқдадир. Ғарб ёзувчилари бундан қуйидагича хулоса чиқармоқчи бўладилар: гўё Пайғамбаримиз диний маълумотни бу қисқа муддатли учрашув давомида Буҳайродан олган эмиш! Албатта, бу кулгили бир нарсадир. Чунки Исломият каби энг мукамал бир динни бир неча дақиқалик бир учрашув давомида бир роҳибдан олинишига сира ақд бовар қилмайди. Қолаверса, агар ўша роҳибда

дин ҳақидаги бу каби билимлар бўлса, нега бу ҳақда ўзи изоҳлаб, бир дин яратмади-да, уларни бошқа бировга ўтказди?

Ғарб ёзувчиларининг бундай қарашлари ҳар тарафдан асоссиз-дир.

в) Фижор ҳарби

Араблар орасида ўзаро қон даъвоси кучли эди. Энг оддий нарсалар юзасидан ҳам ғавғо чиқарар эдилар. Ўзаро урушлар ҳеч ниҳоясига етмасди, аммо бу урушларнинг умуман кераги йўқ эди. Бу урушларнинг энг оғир кечгани Фижор ҳарби эди. Ҳаром қилинган Муҳаррам, Ражаб, Зулқаъда ва Зулҳижжа ойларида уруш тақиқланганлиги учун бунга Фижор ҳарби дейилди. Бу урушлардан бирида Ҳз. Муҳаммад ҳам қатнашди. Чунки Қурайш ҳақли эди. Тўрт йил давом этган бу урушда Қурайш ғалаба қозонди ва бир сулҳ имзоланди.

г) Тижорат ишига ўтиши

Қурайшнинг энг эътиборли аёлларидан бўлган Ҳадича баъзи кимсаларга сармоя бериб, улар билан шерикчилик қиларди. Абу Толибнинг таклифи билан Ҳадича Ҳз. Муҳаммадга сармоя бериб, қули Майсара ҳамроҳлигида Сурияга катта бир карвон билан тижоратга юборди. 13 ёшли Ҳз. Муҳаммад Сурияга карвон билан келди. Бу сафар Бусро шаҳарчасига қўнганларида, Бухайро йўқ эди. Унинг ўрнида Настуро исмли бошқа бир роҳиб бор эди.

Бу тижоратдан кўзда тутилганидан ҳам кўп фойда қозонилди. Уч ой давом этган сафардан қайтиб, Макка шаҳрига яқинлашиб қолганларида Ҳз. Муҳаммад карвоннинг олдида келар эди. Ҳадича уни кутиб олди ва тижорат натижаларидан жуда мамнун бўлди. У даврларда тижоратдан бу қадар фойда қозонган киши бўлмаган эди. Ҳадичада Ҳз. Муҳаммаднинг тижорат ишини бошқаришига ишончи ортди. Маълум муддатдан сўнг қариндошлар воситаси билан Ҳз. Муҳаммаднинг Ҳадичага уйланиши қарорлаштирилди.

д) Ҳз. Муҳаммаднинг Ҳадичага уйланиши

Ҳз. Муҳаммад у замон 25 ёшда эди. Ҳадичанинг ёши қирққа яқин эди. Никоҳ одатга кўра Ҳадичанинг уйида қилинди. Вакил бўлиб Ҳадича томондан Варақа б. Навфал, Ҳз. Муҳаммад томондан эса, амакиси Абу Толиб қатнашдилар. Абу Толиб ўрнидан туриб шундай сўз бошлади: «Оллоҳга шукрлар бўлсинки, бизни Иброҳим ва Исмоил наслидан яратди. Бизни Каъбанинг қўриқчиси, халқнинг улуғи қилди. Биродаримнинг ўғли Муҳаммад билан Қурайшнинг қайси бир ёши тенг бўла олади? Бутун фазилат ва шараф унда мужассамлангандир. Айни замонда шараф ва шон соҳиби бўлган Ҳадичага толиб ҳамдир».

Бундан сўнгра Ҳадича тарафдан Варақа сўз олди ва Ҳадичанинг Ҳз. Муҳаммад билан бўлган никоҳини қайд этди. Туялар сўйилиб, тўйга даъват этилганларга мукаммал бир зиёфат берилди.

Янги қурилган оилада масъуд бир ҳаёт бошлаган Ҳз. Муҳаммаднинг қавми орасидаги эътибори янада юксалди. Маккаликлар унга Муҳаммадул-Амин номини беришди. Ўз оиласида, қолаверса, жамият ҳаётида унинг обрў-эътибори кундан-кунга орта борди.

е) Ҳз. Пайғамбарнинг фарзандлари

Ҳз. Пайғамбарнинг оила саодати туғилган болалари билан бир неча баробар ортди. Уч ўғил, тўрт қиздан иборат еттита фарзанд кўрди. Иброҳимдан бошқа ҳамма фарзандларини Ҳадичадан кўрди. Ўғиллари Қосим, Абдуллоҳ ва Иброҳимдир. Қизлари Зайнаб, Руқия, Умму Гулсум ва Фотиматуз-Заҳродир. Қосим бош фарзандидир. Уни жуда севарди. Шу сабабли Пайғамбаримизнинг оилавий исми Абдулқосим эди. Қосим ва Абдуллоҳ кичик ёшда вафот этдилар. Қизларининг ҳаммаси вояга етди ва уларни ўз қўллари билан турмушга узатди. Энг катта қизи Зайнабни Абу Осга берди. Ҳижратдан сўнгра Зайнабга эри рухсат бермаганлиги сабабли Маккада қолди. Кейинроқ у ҳам Мадинага келтирилди. Руқияга Ҳз. Усмон уйланди. Руқиянинг вафотидан сўнг Ҳз. Усмон Умму Гулсумга уйланди. Шу сабабли Зиннурайн дейилади. Кичик қизи Ҳз. Фотима ҳижратдан сўнгра Мадинада Ҳз. Алига турмушга чиқади. Ҳз. Пайғамбаримизнинг сулоласи — Аҳлибайт (Ҳз. Муҳаммаднинг қизи, қуёви ва набираларини ўз ичига олган оиласига берилган ном. -И. Й.) унинг наслидан келгандир. Ҳз. Фотимадан бошқа бутун авлодлари Ҳз. Пайғамбардан олдин вафот этдилар. Оллоҳ улардан рози бўлсин.

ё) Каъба таъмиридаги ҳакамлиги

Каъбани Ҳз. Иброҳим билан ўғли Исмоил бино этган эдилар. Устида томи бўлмаганидан, ёмғирли кунларда сел сувлари бинони босарди. Бинони сақлаш учун бир тўсиқ қурилган эди, аммо у ҳам селларнинг кучига чидай олмади ва емирилди. Пайғамбаримизнинг боболаридан Қусай Каъбанинг томини ёпган бўлса-да, вақт ўтиши билан у ҳам йиқилди. Қуйидаги бир ҳодиса Каъбанинг таъмирланишига сабаб бўлди: Каъбанинг қимматли ашёси унинг ичида муҳофаза қилинарди. Сел таъсирида Каъбанинг йиқилган ерларидан ичкарига кирган бир ўғри ашёларни ўғирлаган эди. Шу сабабли Каъбани янгидан қуришга қарор қилдилар. Бу вақтда Жидда соҳилида бир Рум кемаси ҳалокатга учраган эди. Унинг ёғочларини сотиб олиб, Каъба иншоотига ишлатдилар. Ҳажари Асвадни жойлаштиришга навбат келганда, ўзаро келишма олмадилар. Ҳар бир қабила бу шарафли ишни бажармоқни истар эди. Келишмовчилик натижасида ораларида ғавғо чиқди. Қурайшнинг энг нурунийси бўлган Абу Умайя қуйидагича таклиф киритди: «Агарда субҳидамда Сафо эшигидан ким биринчи бўлиб келса, у бу ишга ҳакам бўлади.» Бу ҳамага маъқул бўлди ва у сабоҳ Ҳз. Муҳаммаднинг биринчи бўлиб келганини кўрганларидан кейин,

улар қувондилар. Чунки унинг тўғрилигиға, дуруслигиға ҳеч шубҳалари йўқ эди. Шунинг учун уни Ал-Амин деб атардилар. Унга шароитни англатдилар. У ҳам қуйидагича бир йўл билан масалани тинч-тотув ҳал этди: ўртага бир гилам ёйиб, унга Ҳажари Асвадни қўйди, ҳар бир қабила улуғларидан бир вакил гиламнинг учларидан туттишини сўзлади. Бу йўл билан тош юқорига кўтарилгач, муборак қўллари билан олиб, уни ўз жойига қўйди. Натижада ҳар бир қабила бу шарафли ишга ўз улушини қўшди ва ҳамма бундан мамнун қолди. Ишнинг бундай мурсоё мадора билан ҳал этилиши бошқа бир кимсанинг ақлига келмаган эди.

Ҳз. Пайғамбарнинг Каъба таъмири давомида Қурайшийлар билан биргаликда ишлагани, тош ташигани, унинг натижасида елкаларининг яра бўлганлиги тарихий ривоятлардан ҳам жой олгандир. Амакиси Аббос унга уст-бошини елкасига қўйиб олишини уқтирди. Ҳз. Пайғамбар амакисининг гапига қулоқ солиб, уст-бошини тўплаб елкасига қўйиши билан, вужуди очилганидан, ерга йиқилди ва ўзидан кетди. Сўнгра бу ҳолни Абу Толибга англатар экан у замон «Ё Муҳаммад, сен Пайғамбарсан, сенга ярашмас» деган овозни эшитганлигини сўзлади. У вақтда ҳз. Пайғамбар 35 ёшда эди.

ж) Бутпарастлик хотимаси йўлида

Жоҳилият чоғида араблар бутларга сиғина бошладилар. Ҳз. Иброҳимнинг динидан айрилмишлар. Каъбани бутлар билан тўлдириб, бу ерда тўпланишар ва ичкилик ичиб, кайф-сафо қилардилар. Кечалари тўпланишиб, шеър ўқишар ва масал тўқишар эдилар. Арабларда қон даъволари тўхтамас, талончилик авжига чиққан эди. Фақат Муҳаррам, Ражаб, Зулқаъда ва Зулҳижжа ойларида қон тўкмасдилар ва ғавғо қилмасдилар. Бу ойларни Ашҳурул-Хурум дер эдилар. Булар тинч-тотувлик ойлари ҳисобланарди. Бу ойларда қуроллар ташланиб, ҳамма ўз соғлиғига, роҳатига боқар эди. Бу даврда ўйин-кулги янада кучаярди. Фақат уларнинг ичларидан баъзи одамлар бу кайф-сафо олами ботқоғидан ўзларини сақлар эдилар. Варақа б. Навфал, Қусс б. Соида, Убайдуллоҳ Ибни Жаҳш, Усмон Ибни Хувайриш бутга топинишдан воз кечган эдилар. Варақа б. Навфал Таврот ва Инжил ўқир эди. Қусс Ибни Соида сўнги Пайғамбарнинг келиш вақти яқинлашганлиги ҳақида хабар берганлардан эди. Арабларнинг машҳур бозори Суқи Укозда бир қизил туя устида сўзлаган хутбасини Ҳз. Муҳаммад алайҳиссалом ёшлигида тинглаган эди. Бу хутбани аслидек гўзал таржима қилган Жавдат Пошшодан тинглайлик:

Хутба

«Эй инсонлар, келингиз, тинглангиз, доимо хотирлангиз, ибрат олингиз. Яшаганлар ўлур, ўлган фано бўлур. Бўладиган иш бўлур. Ёмғир ёғар, ўтлар унар. Болалар туғиладилар. Ота-оналарининг ўрнини оладилар. Сўнгра ҳаммаси йўқ бўлиб кетади. Бундай ҳолатнинг ораси узилмас, ҳамон бирин-кетин давом этади.

Қулоқ тутингиз. Диққат этингиз. Кўкдан хабар бор. Ерда ибрат бўладиган нарсалар бор. Ер юзи бир кенг айвон. Кўк юзи бир юксак шип. Юлдузлар юради. Денгизлар туради. Келган қолмас. Кетган келмас. Ажабо, борган ерларида хушнуд бўлиб қоладиларми? Йўқса, у ерда уйқуга кетадиларми? Онт ичаман. Оллоҳнинг ҳузурида бир дин борки, ҳозирги динингиздан янада севгилидир, ва яна, Оллоҳнинг бир келажак Пайғамбари бордирки, келишига жуда ҳам оз қолди. Сояси бошингизнинг устига келди. Унга иймон келтириб, ҳамда у доҳийга эргашиш нақадар бахт. Унга исён ва мухолафат айлаган амбахтларнинг ҳолларига вой. Умрлари ғафлат ичида кечган умматларга афсуслар бўлсин.

Эй жамоат! Қани аждодларимиз? Қани музайян қошоналар ва тошдан хоналар қурган Од ва Самуд? Қани борлигини мағрур бўлиб қавмига «Мен сизнинг энг буюк Раббингизман» деган Фиръавн ва Намруд? Улар сизга нисбатан жуда бадавлат ва куч-қувват эгаси эмасмидилар? Бу ер уларни ўз тегирмонида толқон қилди, чанг-тўзон қилди, йўқ қилди. Суяклари билан чириб, йўқ бўлди. Уйлари ёқилиб, изсиз қолди. Ерларини, юртларини ҳозир кўппаклар босган. Эҳтиёт бўлинг, улар каби ғафлатда қолманг. Уларнинг йўлига кирманг. Ҳар нарсa фонийдир. Боқий фақат Жаноби Ҳақдирки, у ягонадир, шерик ва назир йўқдир. Сигиниш фақат унгадир. Туғилмади, туғмади. Аввал келиб кетганларда бизга ибрат бўладиган нарсалар кўпдир. Ўлим ирмоғининг кирадиган ерлари бор, аммо чиқадиган ерлари йўқдир. Катта-кичик ҳаммаси кўчиб кетади. Кетган қайтиб келмайди. Жазм этдимки, ҳаммага бўлган менга ҳам бўлади.» (Жавдат Поишо, Қиссаси Анбийа. 1-ж., 72-б.).

Қусс Биъсатдан аввал вафот этди. Қабиласи мусулмон бўлди. У замон қабилa бошлиғидан Ҳз. Муҳаммад сўради:

— Ичингизда Қуссни танийдиган борми?

— Ҳаммамиз таниймиз, ё Расулulloҳ,— дедилар.

Расули Акрам:

— Қусснинг Укоз бозорида туянинг устида сўзлаган гапида: «Яшаганлар ўлур, ўлган фано бўлур, бўладиган иш бўлур» дегани ҳеч ёддан чиқмас, дея буюрди.

У ерда ҳозир бўлганлардан Ҳз. Абу Бакр ҳам:

— Ё Расулulloҳ, у кун мен ҳам Укоз бозорида бор эдим. Қусснинг сўзлаган ҳамма гаплари хотирамдадир,— деб юқоридаги хутбани бошидан охиригача ўқиди.

IV Қисм

ПАЙҒАМБАРЛИК ДАВРИДА ҲЗ. МУҲАММАД (ВАҲИЙНИНГ БОШЛАНИШИ)

Мавзулар:

- Ҳиродаги узлат
- Илк ваҳийнинг келиши
- Варақанинг айтганлари

а) Ҳиродаги узлат

Ҳз. Муҳаммад алайҳиссалом 40 ёшга тўлганида ўзини бошқача сеза бошлади. Асосан таркидунёчиликни қўмсайдиган бўлди. Макканинг уч мил юқорисидаги Ҳиро тоғида жойлашган ғорга кетар ва Рамазон ойини у ерда кечириб, ибодат қиларди. Ёнида озиғи тугаши билан Маккага — Ҳз. Ҳадичанинг ёнига қайтар, бу ерда бир оз қолиб, яна ўша ғорга кетар эди. У ерда ўзини руҳ сукуна-тига бериб, ўйга толарди. Жаноби Ҳақ уни буюк бир вазифага тайёрларди. Қулоғига ғойибдан: «Сен Оллоҳ элчисисан», — деган товушлар келарди. Туш — хаёллари тўғри чиқаётгандек эди. У Оллоҳ Таолонинг пайғамбарлари воситаси билан муждалаган сўнгги Пайғамбар бўлаётган эди...

Милоднинг 610 йилида Рамазони Шариф ойда Ҳз. Пайғамбар, одатга кўра, яна Ҳиродаги ғорга чиқди. Халқнинг севги ва ҳурматини қозонган, тўғрилиқ ва риоятлигидан қавмининг Муҳаммадул Амин номини олган бу олий шахсият бутун инсоният йўлиққан залолат (тўғри йўлдан айрилиш) ва сафоҳатдан жуда узоқ эди. У олий ҳақиқатни қидирар эди. Дунёни қоплаган залолат тўфони инсониятни эзаётганди. У бундан халос бўлиш йўлини ўйлар эди. Араблар қиз бодаларини тириклайин тупрокка кўмар, мажусийлар, ҳатто, ўз онаси ва синглиси билан никоҳланишни одатий ҳол деб билар, жоҳиллар ўлкаларни таъқиб этар ва инсонларни исканжага солиб, азоблар эдиларки, бу ҳолнинг охири қаерга боради, ҳеч ким билмас эди. Ҳозир унинг вужудини булар машғул қилган эди. Атрофида бепоён чўллар, туташган тоғлар,

чўзилган воҳа ва водийлар бор. Кўк юзида сон-саноқсиз юлдузлар ва ой порлайди. Эрта тонг бўлиши билан яна қуёш чиқиб, коинотга нур таратади. Буларнинг ҳаммаси тотли ва гўзал нарсалар. Аммо инсониятнинг бахт-саодат қуёши не замон чиқажак?

Ҳиро тоғида қайси дин бўйича ибодат қилинар эди? Ҳз. Иброҳим ёки Ҳз. Мусо ёки Исонинг дини бўйича ибодат қилинар эди, деганлар бор. Бундай бир чеккага чекиниб ибодат қилишга таҳаннус дейилади. Бухорий шарҳида бу сўзга қуйидагича изоҳ беради: «Пайғамбаримизнинг қайси шаклда ибодат қилганлиги сўраладиган бўлса, бунинг тафаккур ва ибратдан иборат бўлганлигини айтамиз».

6) Илк ваҳийнинг келиши

Пайғамбарлигининг бошланишида Ҳз. Пайғамбарга олий ҳақиқат туш оламида кашф бўла бошлади. Унинг тушида кўрган ҳар бир нарсаси ойдin бир сабоҳ каби ўнгида бўлаётган эди. Кунларнинг бирида Ҳиро тоғидаги ғорда ваҳий келтирган малак Жаброил алайҳиссалом унга кўринди ва:

— Ўқи,— деди.

Ҳз. Пайғамбар:

— Мен ўқишни билмайман,— деди.

Малак айни амрини такрорлади. Ҳз. Пайғамбар яна:

— Мен ўқишни билмайман,— жавобини берди. Сўнгра малак уни бошдан оёққа қадар кучи қолмагунча сикди.

Ҳз. Пайғамбар:

— Нимани ўқишим керак,— деб сўради.

У замон фаришта илоҳий оятларни энг ёқимли оҳанг билан ўқиди:

«Яратган Раббинг номи билан ўқи! У инсонни лахта қондан яратди. Ўқи! У карами кенг бўлган Раббинг ҳаққи учунки, У қалам билан таълим берди, инсонга билмаганларини ўргатди».

Алақ сурасининг бошида бўлган бу ояти карималар илк келган ваҳийдир. Ҳз. Пайғамбар буларни қалбига жойлади ва малакнинг овозига ҳамоҳанг ҳолатда айнан ўқиди. Ва дарҳол уйига қайтди. Илк ваҳий ҳолати берган андишанинг титроғи ичида хотини Ҳз. Ҳадичага:

— Мени ўранг, мени ўранг,— деди. Ва узоқ уйқуга толиб, уйғонганидан кейин кўрган нарсаларини хотинига англатди. Содик хотини унга тасалли бериб: «Муждалар бўлсин, сабот қил. Ҳаётимни сен билан боғлаган Оллоҳ номига онт ичаманки, сен бу умматнинг пайғамбари бўласан. Буюк Оллоҳ сени асло унутмас. Зеро, сен қариндошлик ҳақларига риоя этасан, тўғри сўзсан, кучлиларга таянасан, мусофирларга ҳурмат кўрсатасан, фалокатга

учраганларга ёрдам қўлини чўзасан. Бундай хислатларга эга қулини Оллоҳ ёлғиз қолдирмайди...»,— деди.

Бу сўзлар Ҳз. Ҳадичанинг нақадар юксак руҳли бир аёл бўлганлигини кўрсатади. Буюк Оллоҳ охириги Пайғамбар сифатида танлаган Ҳз. Муҳаммадга умр йўлдоши қилиб бундай юксак фазилат соҳиби бўлмиш аёлни насиб этмишдир. Бу ҳам Оллоҳнинг бир лутфидир.

в) Варақанинг айтганлари

Ҳз. Ҳадича бу фавқулодда ҳол ҳақида маълумот олмоқ учун қариндошларидан бўлган Варақа б. Навфалга югурди. Чунки Варақа динлар ҳақидаги билимлар соҳиби эди. Ҳадичага: «Қуддус, Қуддус»,— деди. «Агар ҳолат англатганингдек бўлса, унга келган Ҳз. Мусога келган Номусу Акбардир, яъни буюк малақдир»,— деди.

Ҳз. Муҳаммад Каъбани тавоф қилмоқ учун уйидан чиққанида Варақага учрашди ва Ҳадича англатгани каби бошидан кечирганларини такрор англатди. Варақа:

— «Сен бу умматнинг Пайғамбари бўласан. Сенга кўринган Мусога келган буюк малақдир. Сени ёлғончига чиқарадилар, азият чектирадилар, юртингдан чиқарадилар, сен билан уруш қиладилар. Шояд у кунларга эришсам, сенга Оллоҳ учун ёрдам қиламан» — деди.

Варақадан бу сўзларни эшитгандан кейин:

— Улар мени ўз туғилиб ўсган юртимдан чиқарадиларми? — деб сўради.

Варақа:

«Ҳа,— деди,— сен каби ҳеч бир Пайғамбар йўқдирки, қавмига юборилсин-да, унга ёлғончи демасинлар, азият этмасинлар, уни юртидан чиқармасинлар».

Варақа бу сўзлаганларини ўтган пайғамбарлар ҳаётидан ўрганган эди. Ҳз. Муҳаммадга улар ҳақида хабар берар эди. У замон жуда кекса бўлган, ҳатто, кўрмас бир ҳолга келган бу нуронийнинг деганлари тўғри эди.

Мавзулар:

- Илк мусулмон бўлганлар
- Ҳз. Алининг Исломи қабул қилиши
- Ҳз. Абу Бакрнинг мусулмон бўлиши
- Ошкора даъват
- Илк мусулмонлар кечирган азоб-уқубатлар
- Мушрикларнинг саркардалари

а) Илк мусулмон бўлганлар

Ҳз. Пайғамбарга ваҳий келиши билан у инсонларни Ҳақ динга даъват этиш вазифасини бажара бошлади. Биринчи бўлиб содиқ йўлдоши Ҳадича иймон келтирди. Озод қули Зайд ҳам иймон келтирганлардандир.

б) Ҳз. Алининг Исломи қабул қилиши

Абу Толибнинг оиласи катта бўлганлиги сабабли, ўғли Алини Ҳз. Муҳаммад ўз ёнига олди. У пайтлар Али беш ёшлиқ бола эди. Ҳз. Муҳаммадга Пайғамбарлик берилиб, инсонларни Ҳақ динга даъват этишга мушарраф бўлган вақтда Али унинг уйида яшади. Ҳз. Ҳадича ҳам мусулмон бўлган эди. Ҳз. Муҳаммад билан Ҳз. Ҳадичанинг ибодат қилиб, Қуръон ўқишларини Али доим кўрар эди. Болаликка хос ғуборсизлик билан буларни сўрарди. Ҳз. Муҳаммад ҳам унга эринмасдан Исломиятни англатди. У ҳам Исломиятни қабул қилди.

в) Ҳз. Абу Бакрнинг мусулмон бўлиши

Ҳз. Абу Бакр (Оллоҳ ундан рози бўлсин) Ҳз. Муҳаммаднинг энг жонажон дўсти бўлиб, унинг Маккада эътибори ва шарафи буюк эди. Бадавлат тижоратчи эди. Ҳз. Муҳаммадни кўрмоқ иста-

ганлар уни Абу Бакр дўконидан топар эди. Ўрталарида бундай ичдан яқинлик бўлганлиги сабабли Ҳз. Муҳаммад оиласи ташқарисидаги кишилардан биринчи бўлиб Абу Бакрни Исломга даъват этди. Ўзига ишончи катта бўлган Абу Бакр ҳам Ҳз. Муҳаммаднинг даъватини ўйлаб ўтирмасдан қабул этди. Абу Бакрнинг Исломиятни қабул этишидан Ҳз. Муҳаммад ўзига катта бир дастак олди. Унинг ҳиммати билан баъзи эътиборли кишилар ҳам мусулмон бўлдилар. Чунки улар Абу Бакрнинг бирон-бир янглиш йўлга бошламаслигига амин эдилар. Аффон ўғли Ҳз. Усмон, Авф ўғли Абдурраҳмон, Талҳа, Абу Ваққос ўғли Саъд, Аввом ўғли Зубайр кабилар унинг далолати билан Ҳақ динни қабул этдилар. Оллоҳ улардан рози бўлсин.

г) Ошкора даъват

Илк мусулмонлар қурайшийларнинг Исломиятга душман эканликларини билганликлари учун динларини сир тутдилар. Бу ҳолат уч йил давом этди. Энди эса, Исломга очиқ даъват этиш навбати келган эди. Қуйидаги мазмундаги ояти карималар ваҳий бўлди:

«Яқин қариндошларингни уйғот, мўминлардан сенга тобе бўлганларга раҳмат ва ҳимоя қанотларини тушир. Бас, агар сенга осий бўлиб қарши тураверсалар, уларга: Мен сизнинг амалларингиздан покдурман (тамомийла узоқман), де» (Шуаро сураси, 214—216- оят).

«Бас, сен ўзингга амр қилинган ишни (Ҳақ динга даъват қилишни) очикдан очик юзага чиқар ва мушриклардан юз ўғир» (Ҳижр сураси, 94- оят).

Ҳз. Пайғамбар ваҳийнинг бу амрига биноан Абдулмутталиб оиласини, амакиси Абу Толиб, Аббос, Ҳамза, Абу Лаҳабларни уйига зиёфатга таклиф этди. Овқатланиб бўлишганидан кейин суҳбат бошланди. Ҳз. Пайғамбарга сўз навбати келганда, Оллоҳдан олган амрни қариндошларига билдириб, уларни Ҳақ дин—Исломиятга даъват этди. Қайсар бир одам бўлган амакиси Абу Лаҳаб ўша заҳоти ўртага отилиб, унинг сўзини кесди ва тўпланганларни тарқатиб юборди. Шундай қилиб, Ҳз. Пайғамбарнинг илк даъватига амакиси Абу Лаҳаб қарши чиқди.

Бир муддат ўтгандан кейин Ҳз. Пайғамбар мусулмончилик борасидаги даъватини янада кучайтирди. Бир куни Сафо тепасига чиқиб: «Эй Қурайш халқи»,— дея бақирди. Муҳаммаднинг овозини эшитганлар унинг атрофига тўпландилар. Ҳз. Муҳаммад тўпланганларга қарата:

— Сизга шу тепанинг орқасида бир душман кўшини борлиги хабарини айтсам, менга ишонасизми? — дея сўради.

— Ҳа, ишонамиз, чунки сенинг ёлғон сўзлаганингни ҳеч эшитмадик,— дедилар.

Ҳз. Пайғамбар уларга:

— У ҳолда сизни огоҳ этаман. Агар сиз Оллоҳга ишонмасангиз, буюк бир азобга дучор бўласиз,— деб қабила номларини алоҳида-алоҳида санаб ўтди. Сўнгра:

— Хабарингиз бўлсинки, Оллоҳ менга яқин қабиламни огоҳ этишни амр этди. Мен сиз учун на дунё манфаатини сақламоққа, на охиратда топадиган насибамизни ҳозирлашга соҳиб эмасман. Булар сизнинг бир сўзингизга боғлиқдир. У ҳам бўлса, «Оллоҳдан бошқа илоҳ йўқдир», дейишингиздир,— деди.

Тингловчилар орасида бўлган Абу Лаҳаб дарҳол ўрнидан туриб:

— Кунимизни заҳар қилдинг. Бизни бу ерга шунинг учун тўпладингми? — деди.

Шу сабаб бўлиб, бу йигин ҳам бир натижа бермади.

д) Илк мусулмонлар кечирган азоб-уқубатлар

Илк мусулмон бўлганларнинг ичидан ҳеч кими ва орқасида қувватли суянчиғи бўлмаганлар мушрикларнинг таъқибига дучор бўлдилар. Мушриклар Абу Бакр, Усмон каби буюк ва бадавлат зотларга бир нарсая олмас эдилар. Аммо заиф бўлган фақирларни оч ва сувсиз тутишар, урар эдилар, қайноқ кумга ётқизиб, исканжалар қўяр эдилар. Энг кўп азоб-уқубатга дучор бўлганлар қуйидагилар эди:

Билол Ҳабаший: ҳабашистонлик бир ҳабаш бўлиб, Умайя Ибни Ҳалафнинг қули эди. Умайя Исломининг энг катта душманларидан бири бўлганлиги сабабли Билолга бермаган азоблари қолмади. Қулини қайноқ кум устига ётқизиб, кўксига қиздирилган тошлар босар, соатлаб қуёш остида тутар эди. Билол эса, имон ҳисси берган қувват билан «Оллоҳ ягонадир» дея барча азоб-уқубатларга чидар эди. Ниҳоят, Абу Бакр уни сотиб олиб, озодлик берди. Билолнинг яйроқ овоз билан ўқиган азонини ҳамма завқ билан тинглар эди.

Аммор Ибни Ёсир: у ҳам илк мусулмон бўлганлардан эди. Қурайш бу каби ҳомийси бўлмаган ожизларга инсон боласи қилмайдиган ҳар турли азобларни беришда ҳеч нарсадан қайтмас эди. Амморни кумга ётқизиб, ҳолдан тойиб, хушидан кетгунига қадар урар эдилар. Амморнинг отаси Ёсир, онаси Сумайя ҳам айни азобга дучор бўлдилар.

Суҳайб Румий асли эронлик эди. Византияликларга асир тушиб, у ерда улғайганлигидан, Румий деб ном олганди. Арабистонга қул қилиб сотилган эди. Ҳз. Муҳаммаднинг Исломга даъватини эшитиши биланоқ мусулмонликни қабул этди. Мушриклар уни ҳам кўп исканжа остида тутдилар.

Ҳаббоб б. Арат: Тамим қабиласидандир. Мусулмонликни еттинчи бўлиб қабул этди. У ҳам исканжа азобиға дучор бўлди. Бир марта уни кўмир чўғи устиға ётқиздилар, бутун бадани яра ичида қолди. Орадан йиллар ўтгандан кейин у бу ҳодисани Ҳз. Умарға айтиб берди ва баданини кўрсатди. Баданида куйган ерларининг изи сақланиб қолган эди. Ҳаббоб темирчилик қиларди.

Абу Факайҳа: Сафвон Ибни Умайянинг кули эди. Сафвон уни исканжаға солиб, мусулмонликдан чиқишға зўрлар эди. Аммо у барча азобларға чидади ва ўз динида сабот кўрсатди.

Лубайна, Наҳдийя, Зиннира, Умму Абис каби жориялар ҳам мусулмон бўлганликлари сабабли кўп азоб-уқубатларға дучор бўлдилар. Ҳз. Абу Бакр уларнинг тўртталасини сотиб олиб, озод қилди.

е) Мушрикларнинг саркардалари

Мушриклар Ҳз. Усмон каби мусулмонларға қўлларидан келган азобларни беришдан чекинмаётган эдилар. Ҳатто, Исломнинг буюк Пайғамбарига ҳам қаршилиқ кўрсатишға журъат этдилар. Ҳз. Пайғамбарға энг кўп душманлик қилганлар қуйдагилар бўлди:

Абу Лаҳаб: Ҳз. Пайғамбарнинг амакиси бўлса-да, исломнинг энг ашаддий душмани эди. Хотини Умму Жамил Абу Суфённинг синглиси бўлиб, у ҳам эри каби Ҳз. Пайғамбарға қўли ва тили билан азият берганлардандир. Бу иккиси ҳақида Таббат сураси тушмишдир. Бадр жангида ҳалок бўлди.

Абу Жаҳл: Бу ҳам мусулмонларнинг энг ашаддий душманидир. Мусулмонлар унинг қўли ва тилидан нелар чекмадилар. Исломға душманлик қилганларнинг кўпи Умайя ўғиллари эди. Чунки Амавий ва Ҳошимий рақобати эскидан бордир. Абу Жаҳл эса, Маҳзум қабиласидандир. Улар ҳам раисликка даъвогар эдилар.

Валид Ибни Муғира, Абу Суфён, Уммайя Ибни Ҳалаф, Ос Ибни Воил кабилар исломға душманликда олдинда бўлганлардандир. Ҳз. Муҳаммаднинг ўғли Қосим вафот этган замон Ос: «Муҳаммаднинг насли кесилди»,— деб, устидан кулди. Фарзанд доғидан юраги куйган отаға тасалли бериш ўрниға, уни янада ҳафа қилиш инсонликка хос ҳислат эмасдир.

Қурайш улуғлари Ҳз. Пайғамбарнинг Оллоҳ элчиси бўлганлигини билар эдилар. Аммо ҳасад юзасидан унга қарши чиқардилар. Бунга Аҳнас Абу Жаҳлдан исломият ҳақидаги фикрини сўраганда у берган жавобдан билса бўлади: «Биз билан Ҳошимийлар ўртасида қадимдан бери рақобат бордир. Шарафни ўртада бўлишга олмаймиз. Улар зиёфат берсалар, биз ҳам берамиз; улар хайр-саховат кўрсатсалар, биз ҳам кўрсатамиз; улардан орқада қолмаймиз. Шундай баробар кетаётган пайтимизда улардан бири ўзига кўкдан ваҳий келганидан хабар берапти. Биз бунда қандай қўшила оламиз? Валлоҳи, биз уларнинг Пайғамбарига ишонмаймиз!...».

VI Қисм

ИСЛОМ ДАЪВАТИНИНГ ТАКОМИЛИ

Мавзулар:

- Яхши фазилатлар сари даъват
- Қурайшийларнинг Абу Толибга шикоятлари
- Илоҳий вазифа сари
- Ҳз. Умарнинг мусулмон бўлиши
- Каъбада ошкора ибодат

а) Яхши фазилатлар сари даъват

Ҳз. Муҳаммад гўзал ахлоқ соҳиби сифатида юборилган бир Пайғамбардир. Қуръони Карим унинг юксак ахлоқ соҳиби эканлигидан хабар беради.

Шарқшунослардан Виллям Муир «Муҳаммаднинг ҳаёти» номли асарида шундай дейди:

«Ҳз. Муҳаммад ҳақидаги бутун гапирганларимиз бир нуқта устига тўпланади. У ҳам бўлса, унинг хулқ-атворининг юксаклиги, ахлоқининг тозалигидир. Булар шундай буюк фазилатлардирки, у замоннинг маккаликлари орасида жуда нодир эди».

Ҳақиқатан ҳам, Қурайшийлар у вақтда турли гуноҳларга ботган эди. Ахлоқсизлик ботқоғига тобора чўкиб борар эди. Сархуш ичимлик ичиш, қимор ўйнаш, зино, рибо, қон даъвоси каби ахлоқсизликлар ҳамон ҳукм сураб эди. Ижтимоий хасталиклар арабларнинг вужудини тобора кемириб бораётган эди. Муқаддас ҳисобланган Каъба атрофидаги ҳарамни завқ ва сафо, сархуш ичимлик ва қимор ўйнаш уйига айлантириб олган эдилар. Қурайшнинг олд кишилари юз қизартирувчи ҳаракатлардан орқилишмас эди. Ҳошимийларнинг саркардаларидан ҳисобланган Абу Лаҳаб Каъбада қадимдан сақлаб келинган ва олтиндан ясалган кийик ҳайкалини ўғирлаб, сотиб, еб юборган эди. Ҳз. Пайғамбар буларга қарши фазилат мужодаласи байроғини кўтарди. Исломият бу каби ёмонликларнинг барчасига қарши бормоқда эди. Шунинг учун Қурайшийлар бошдан оқ Исломиятга қарши чиқдилар. Қуръони Карим оятлари қандай бўлмасин уларнинг бу ҳаракатларини ёмонлади, уларни аёвсиз танқид қилди. Улар ҳам душманликларини кучайтирдилар.

6) Қурайшийларнинг Абу Толибга шикоятлари

Қурайшнинг олд кишилари бу ҳолда шикоят қилиш учун Абу Толибга бордилар:

— Биродарингнинг ўғли бизнинг бутларни ёмонлашти, ота-болларингиз ҳам тўғри йўлдан озган эдилар,— деяпти. Ё уни бу ишдан воз кечтир, ё уни ҳимоя қилишдан воз кеч,— дедилар.

Абу Толиб уларни мулоҳим сўзлар билан орқаларига қайтарди. Орадан бир муддат ўтгач, яна Абу Толиб ёнига келдилар:

— Биз ортиқ сабр қила олмаймиз. Нима бўлса бўлсин. Агар сен уни ҳимоя қилишдан воз кечмасанг, биз сендан воз кечамиз,— дедилар.

Абу Толиб вазиятнинг бу қадар таранг ҳолга келганини англагандан кейин, Ҳз. Муҳаммадга бўлиб ўтган воқеани айтиб берди. Очiqдан очiq «Мен сени ҳимоя қилишдан воз кечаман», демаган бўлса-да, гапнинг боришидан шу маънони англаш мумкин эди. Бу гаплар Ҳз. Муҳаммаднинг маҳзун қалбига оғир ботди:

— Мен Оллоҳ тарафидан ҳақ динни етказувчи хизматкорман, мен Оллоҳ элчисиман, ўз-ўзимдан бир нарса қилаётганим йўқ. Бир қўлимга қуёшни, иккинчисига ойни тутсалар ҳам бу вазифадан айрилмайман,— деб жавоб берар экан кўзлари жиққа ёшга тўлди.

Абу Толиб уни фарзандидан ҳам ортиқ кўрар ва шу сабабдан унинг хафа бўлишини ҳеч истамас эди. Бу ҳолатдан қайғурди ва ўзини кўлга олиб:

— Сен ўз ишингга боқ, ўғлим. Мен соғ-омон эканман, улар сенга тегишга ботина олмайдилар,— дея кафиллик берди. Машҳур бир қасидасини сўзлаб берди.

в) Илоҳий вазифа сари

Ҳз. Пайғамбар илоҳий вазифасини давом эттирди. Мусулмон бўлганлар сони кундан-кун ортиб борди. Пайғамбарлигининг олтинчи йили эди. Ҳз. Пайғамбар бир кун Сафо тепасида ўтирганида, Абу Жаҳл у ердан ўтди. Ҳеч бир сабабсиз Расули Акрамни ёмон сўзлар билан ҳақорат этди. Одоб ва тарбиясизликнинг бундай кўринишларидан йироқда бўлган Пайғамбаримиз унинг гапларига жавоб бермади. Аммо ўртада бўлиб ўтган гапни бир хотин эшитди. Ҳз. Пайғамбарнинг амакиси бўлган Ҳамза у кун овга кетган эди. Қайтишда жоҳилият одати бўйича ўқини ва ёйини елкасидан олмасдан, Каъба тавофига келди. Воқеадан хабардор бўлган аёл у кунги ҳолатни Ҳамзага англади. Ҳамза ҳали мусулмон бўлмаган бўлса-да, биродарининг ўғлини очiqча ҳақорат қилгани учун жаҳли чиқди ва Қурайшнинг мажлисига йўл олди. У ерда Абу Жаҳлга қарата:

— Биродаримнинг ўғлини ҳақорат қилиб, хафа қилган сенми-сан? — дея ёйи билан Абу Жаҳлнинг бошига урди. У ерда тўпланганлар Абу Жаҳлга бундай муомалада бўлгани учун

Ҳамзага ҳужум қилмоқчи бўлдилар. Аммо бу ишнинг натижаси қандай тугабини яхши билган айёр фикрли Абу Жаҳл:

Тегманг, Ҳамзанинг ҳаққи бор. Зеро мен биродарининг ўғли ҳақида ёмон сўзлар сўзладим, — деди.

Ҳамза кетгандан кейин ўз одамларига қараб:

— Илтимос, унга тегманглар, жаҳли чиқиши натижасида бориб мусулмон бўлиши мумкин. Агар у мусулмон бўлса, мусулмонлар янада қувватли бўладилар, чунки Ҳамза ҳурматли бир одамдир, — деди.

Ҳз. Ҳамза бу воқеадан сўнгра мусулмонликни қабул этди ва биродарининг ўғли тарафига ўтди.

г) Ҳз. Умарнинг мусулмон бўлиши

Ҳз. Ҳамзанинг мусулмон бўлганидан бир кун кейин қурайшийлар «Дорун-Надва» деб аталган уюшмаларида бир йиғилиш ўтказиб, ўша даврдаги ҳолатни муҳокама қилдилар. Ҳз. Ҳамзанинг мусулмон бўлиши уларни таҳликага солган эди. Мусулмонлар кундан-кунга қувватланиб бораётган эдилар. Узоқ мунозаралардан сўнгра Абу Жаҳлнинг таклифи билан Ҳз. Муҳаммаднинг жонига суиқасд қилишга қарор бердилар. Бу даҳшатли қарорни ким бажара олади? Бу вазифани ичларида энг жасури бўлган Умарга юкладилар.

— Қани, Ҳаттоб ўғли, кўрамиз сени, — дедилар.

Умар у замон 33 ёшда эди. Оиласи мусулмонлик ҳақида яхши фикрда бўлиб, куёви Саид, синглиси Фотима мусулмон бўлган эдилар. Умарнинг булардан хабари йўқ эди. Қиличини тақиб, Каъбани тавоф этди ва Сафо тепалигига қараб йўл олди. Мусулмонлар «Дорул-Арком»да йиғилган эдилар. У ерга бориб, Ҳз. Муҳаммадни ўлдириши керак эди. Аслида эса, Муҳаммадни ўлдириш учун эмас, балки мусулмонларга қўшилиш учун кетаётган эди.

Йўлда Абдуллоҳ ўғли Нуаймга дуч келди. Нуайм кўрдик, Умар қиличини тақиб, важоҳат билан келаяпти.

— Ҳа, Ҳаттоб ўғли важоҳат билан қаерда кетяпсан, — деди.

У эса:

— Араблар ўртасига нифоқ солаётган Муҳаммаднинг вужудини йўқ қилиш учун кетяпман, — деди.

Нуайм:

— Валлоҳ, қийин бир ишга бош урибсан. Муҳаммаднинг саҳобалари ҳар доим унинг атрофида парвона каби айланишади. Уни олдига йўл топиб кириш қийин. Эҳтиросга берилиб бу ишни бажардинг ҳам дейлик, аммо Абдуманнофнинг ўғиллари сени ер юзида бемалол юришингга йўл берадиларми? — деди.

Умарнинг бу сўзлардан жаҳли чиқиб:

— Сен ҳам Муҳаммаднинг ёнини оляпсан, шундайми? — деди.

Нуайм:

— Ё Умар, сен мени қўй, аввало ўз оилангга боқ. Куёвинг ва

амакинг ўғли бўлган Саид билан унинг рафиқаси бўлмиш синглинг Фотима мусулмон бўлдилар.

Умарнинг бу гапларга унчалик ишонгиси келмади, аммо юрагига бир шубҳа тушди. Синглисининг уйига бориб эшикни тақиллатди ва ичкари кирди. Ичкаридагилар шошиб қолдилар. Чунки улар Умарнинг ислом душмани эканлигини яхши билар эдилар.

Умар улардан:

— Ўқиётганларинг нима эди? — деб сўради.

Куёви:

— Ҳеч нарсаси, — деди.

Умарнинг вазоҳати кучайди ва куёвини ёқасидан тутиб ерга урди. Ораларига синглиси кирди. Умар уни ҳам урди. Ёмон ҳолда қолган Фотима акаси Умарга шундай ҳайқирди:

— Оллоҳдан кўрқ! Кучинг бир хотинга етдими? Мен билан эрим мусулмон бўлдик. Бошимизни олсанг ҳам бундан кечмаймиз.

Манзара жуда ачинарли эди. Умар қилган ишидан пушаймон бўлди. Қалби тубида қандайдир илиқлик пайдо бўлди.

— Ўша ўқиган нарсаларингизни менга ҳам беринг, — деди.

Синглиси Куръондан парчаларни унга узатди. Умар ўқий бошлади.

«Кўкда ва ерда не бор бўлса, ҳаммаси Оллоҳнинг иродасига бўйсунди. Азиз ва Ҳаким бўлган Удир. Кўкнинг ва ернинг ҳокими Удир. Ҳаёт ва ўлим берган Удир. У ҳар нарсага қодирдир» (Ҳадид сураси, 1—2-оят).

Умар бу оятларни тинглади (*) ва чуқур ўйга толди. Куръони Каримнинг юксак оҳанги, маъносининг терадлиги уни маҳлиё қилиб қўйган эди. Оллоҳ каломининг таъсири руҳини қамраб олди. Мушрик Умар ўрнига мўмин Умар чиқаётган эди. Синглисидан сўради:

— Бутун еру кўкнинг ҳукмдори сиз сиғинган Оллоҳми?

Синглиси ҳеч ўйланмасдан жавоб берди:

— Ҳа, унга ҳеч шубҳа йўқ.

Умар уялиброқ сўзлади:

— Биз топинадиган бутларнинг ҳеч нарсаси йўқ, афсус!

Бу «афсус» сўзи бутун булутлар оламига отилган бир тош эди. Умарнинг қалби энди Исломиятга очилган эди.

Ҳз. Пайғамбар: «Ё Раб! Бу динни икки Умардан бири билан қувватлантир» — дея дуо этди. Икки Умар дейишдан кўзда тутилган мақсад, Ҳаттоб ўғли Умар ва Абу Жаҳл (Амир Ибни Ҳишом) эди. Бу дуоси Ҳз. Умарга насиб этди. Ҳз. Умар бундан жуда севинди ва: «Мени Ҳз. Пайғамбарнинг ёнига олиб бординг», — деди.

У вақтда мусулмонлар Сафо тепалиги этагида жойлашган Арком

(*) Баъзи ривоятларда Ҳз. Умар синглисининг уйида Тоҳа сурасининг бош қисмини тинглагани айtilади. Биз Ҳадид сурасидан оятлар зикр этдик. Ҳар иккиси ҳам нақл этилгандир.

уйига тўпланишган эди. Умарни у ерга олиб бордилар. Соқчи Умарни қуролланган ҳолда келаётганини кўриши билан ичкарига хабар берди. Ичкаридагилар Умарнинг номини эшитишлари билан таҳликага тушдилар. Ёлғиз Ҳз. Ҳамзагина ҳеч пинагини бузмади. У:

— Қўрқадиган ҳеч нарсаси йўқ. Агар яхшилик билан келган бўлса, хуш келибди; яхшилик билан бўлмаса, кўрадигани ҳам бор,— деди.

Умар ичкари кириш билан саҳобалардан бири ўнг томонидан, иккинчиси чап томонидан тутиб, Ҳз. Муҳаммаднинг ҳузурига олиб кирдилар. Ҳз. Пайғамбар: «Уни қўйиб юборинглар»,— деди. Чунки Умарнинг ҳоли Ҳз. Пайғамбарга маълум эди.

Умар Ҳз. Муҳаммаднинг олдида тиз чўкди. Қайсар ва қўпол бўлган Умар шу он қўйдек юввош турар эди. Расули Акрам муборак қўллари билан Умарнинг елкасидан тутди ва «Иймонга кел, Умар»,— деди. Умар ҳам чин дилдан калимаи шаҳодатни сўзлади ва исломни қабул этди. У ерда ҳозир бўлганларнинг барчаси бундан жуда севиндилар ва ҳаммаси баланд овоз билан такбир айтиб, Умарнинг мусулмон бўлганлигини эълон этдилар. Сафо тепалигидан янграган «... Аллоҳу Акбар» садоси Макка узра акс-садо билан ёйилди.

Умар:

— Ёронларимиз неча кишидир,— деб сўради.

— Сен билан қирқта бўлдик,— дедилар.

— Ундай бўлса, нега бу ерда турибмиз? Қани, кетдик Каъбага,— деди.

д) Каъбада ошкора ибодат

Ҳз. Муҳаммад бошда, ўнг тарафида Умар, чап тарафида Ҳамза бўлган ҳолда барча мусулмонлар бирликда Каъбага йўл олдилар. «Дорун-Надва» да мушриклар тўпланишиб, Умарнинг қайтишини кутишар эди. Қаршидан келаётганларни кўргач:

— Умар уларнинг ҳаммасини тўплаб, бу ерга олиб келяпти,— дедилар.

Айёр фикрли Абу Жаҳл бўлса:

— Мен бу келишдан яхши нарсаси ҳис этмаяпман,— деди.

Бир оздан сўнг Ҳз. Умарнинг мусулмон бўлганлиги ҳақидаги ҳақиқат ҳар тарафга ёйилди. Мушриклар орасида буюк бир саросима бошланди. Мусулмонлар Ҳарами Шарифда саф бўлишиб, ошкора намоз ўқидилар. Шундай қилиб, Исломият қувват қозонди ва ўзини ошкора танитди.

Ҳз. Ҳамзадан уч кун сўнг Ҳз. Умарнинг мусулмон бўлиши мушрикларни саросимага солди. Улар мусулмонларни янада чўчитмоқ учун кескин ҳаракатни бошладилар. Мусулмонлар бу кучли қарши ҳаракатдан қутулмоқ учун хавфсиз бир ер топишга мажбур бўлдилар. Ҳз. Пайғамбар уларнинг Ҳабашистонга кетиш-ларига изн берди.

VII Қисм

ҲАБАШИСТОНГА ҲИЖРАТ

Мавзулар:

- Ҳабашистонга ҳижрат этганлар
- Наҷошийнинг мусулмонларга ҳушмуомаласи

а) Ҳабашистонга ҳижрат этганлар

Ҳабашистонга кетишни истаган 11 эркак ва 4 аёлдан иборат бўлган биринчи гуруҳ Маккадан яширин равишда чиқиб, Қизил денгиз йўли орқали кетди. Уларнинг ичида Ҳз. Усмон ва хотини Руқия (Ҳз. Пайғамбарнинг қизи), Абу Ҳузайфи ва хотини, Аввом ўғли Зубайр, Авф ўғли Абдурахмон, Маъсуд ўғли Абдуллоҳ бор эди. Гуруҳ бошлиғи Мазъун ўғли Усмон эди. 15 киши бир гуруҳ ҳолида биъсатнинг 5-йили Ҳабашистонга кетдилар. Уларни Ҳабашистонда жуда яхши кутиб олдилар. У ерда яхши сокин ҳаёт кечира бошладилар. Уларнинг бундай осойишта ҳаёт кечираётганликларини эшитган бошқалар ҳам бир йилдан сўнг иккинчи бир гуруҳ ҳолида у ерга ҳижрат этдилар. Бу гуруҳнинг бошида Абу Толибнинг ўғли Жаъфар Тайёр бор эди (Ҳз. Алининг биродари). Улар 80 кишидан иборат эдилар.

б) Наҷошийнинг мусулмонларга ҳушмуомаласи

Мушриклар мусулмонларнинг Ҳабашистондаги осойишта ва яхши ҳаётларини кўра олмадилар. Шу сабабдан, уларни орқага қайтариш ҳаракатига тушиб қолдилар. Бир қанча ҳадялар билан Ҳабашистон подшоҳига икки элчи юбордилар. Мақсад мусулмонларни асир эттириб, орқаларига қайтаришни сўраш эди. Подшоҳга, монахларга, сарой одамларига ҳадялар бердилар.

Наҷоший мусулмонларни ҳузурига таклиф этди ва улардан янги дин ҳақида маълумот олмоқчи бўлди. Мусулмонлар номидан Абу Толибнинг ўғли Жаъфар Тайёр гапирди:

«Эй ҳукмдор! Биз жоҳилият ичида яшаган бир қавм эдик. Бутларга сиғинардик. Ҳаром нарсалар ер эдик, ахлоқсизликлар қилар эдик, қариндошларга, қўшниларга оқибат кўрсатмас эдик. Қувватлилар заифларни эзар эди. Биз бундай ҳолатда яшаётган бир замонда Оллоҳ ичимиздан бирини Пайғамбар қилиб юборди. Тағи-зоти юксак, шарафда ва тўғрилиқда унга тенг келадигани йўқ. У бизни оталаримиз топинган бутларни ташлаб, Оллоҳга ибодат қилишимизга даъват этапти. У бизга тўғри сўзлашни, омонатга хиёнат қилмасликни, қариндошлиқ ҳақларини сақлашни, қўшнилар билан гўзал ҳаёт кечиришни, ҳаром ва қон тўкишдан узоқ бўлишимиз кераклигини кўрсатапти. Фуҳушдан, ёлғондан, етим ҳаққини ейишдан, номусли хотинларни ҳақоратлашдан сақлантирмоқда; Оллоҳга ибодат қилишга, намоз ўқиш, рўза тутиш ва инсонларга ёрдам беришга чақирмоқда (у замонлар Рамазон рўзаси фарз эмасди, муҳаррам рўзаси бор эди). Биз унга ишондик ва эргашидик. Биз унинг айтганларига қулоқ солиб, Оллоҳга ибодат этдик. Ҳаром деган нарсасини биз ҳам ҳаром деб билдик. Ҳалол деганини ҳалол ҳисобладик. Шу сабабдан қавмимиз бизга душман бўлди. Бизни ҳар томондан сиқувга олдилар. Бизга зулм этдилар. Динимиздан қайтаришга ҳаракат қилдилар. Биз эса, улардан сақланиш мақсадида қочиб, сизнинг ўлкангизга келдик. Сизни бошқалардан яхши билганимиз учун бу ерга кўнгил бердик. Бу ерда ҳақсизликларга учрамаслигимизга ишондик».

Жаъфарнинг бу сўзларини тинглаган Нажоший Пайғамбарга келган оятларни эшитмоқ истади. Жаъфар бунга жавобан Марям сурасининг 29—33-оятларини ўқиди.

Ҳз. Марям Ийсога ишорат этди. Улар: «Бешиқда бўлган бир гўдак билан қандай гаплашамиз»,— дедилар. Ийсо дедик: Мен Оллоҳнинг қулиман. У менга Китоб берди, мени Пайғамбар қилди, қаерда бўлмайин, У мени муборак қилди. Соғ-саломат бўлган онларимда намоз ва закотни тавсия этди. Онамга ҳар доим хайрли муносабатда бўлишимни амр этди. Мени сабрсиз ва бадбахт қилмади. Менга туғилган, ўладиган ва такрор тириладиган кунларимда ҳам тинчлик-омонлик бўлур».

Бу ояти карималар уларнинг Инжилдан ўрганганларига уйғун эди. Шунинг учун Нажоший:

— Булар Ийсога келган калом билан айни ердан жўшган ва айни нурдан чиққандир,— деди.

Элчиларга мусулмонларни орқаларига қайтармаслигини билдирди. Оқшом тушгандан кейин элчилардан бири бўлган Ос ўғли Амр ўртоқларига: «Мусулмонларни Нажошийнинг назаридан шундай бошлаб қолдирайинки»,— деб бир ҳийла ишлатишни ўйлаб қўйди. Бир оздан кейин Нажошийга: «Мусулмонлар Ийсо ҳақида ғалати нарсаларни гапиришяпти» — деб, мусулмонлар иғвосини

қилди. Бу гапларни тинглаган Нажоший мусулмонлардан ушбу хусусий масала ҳақида сўраганида, унга жавобан яна Жаъфар:

— Биз мусулмонлар: Ҳз. Ийсо Оллоҳнинг қули ва Пайғамбаридир. Руҳуллоҳдир, Марямга берилган калимасидир, деб ишонамиз,— дея йўли билан жавоб берди.

Нажоший бир чўпак билан ерга чизик чизди ва: «Биз билан сизнинг ўртамизда бу чизикдек бир фарқ бор»,— деди ва мусулмонларни олдингидан ҳам кўпроқ ўз ҳимоясига олди. Мусулмонлар Ҳабашистонда маҳаллий халқ билан яхши ҳаёт кечирдилар. Бир муддатдан сўнг мушриклар билан мусулмонлар ўртасида келишувчилик шартномаси тузилганлиги ҳақидаги хабарни эшитганларидан кейин Маккага қайтдилар. Аммо Маккага келгач, бу хабарнинг ёлғон эканлигини билдилар.

VIII Қисм

МУШРИКЛАРНИНГ МУСУЛМОНЛАРГА ҚАРШИ МУҲОСАРА ЭЪЛОН ҚИЛИШИ

Мавзулар:

- Муслмонларнинг муҳосарага (қамалга) олиниши
- Машаққатли кунлар
- Муслмонларга қарши эълон қилинган муҳосаранинг тўхтатилиши
- Икки оғир қайғу: Ҳз. Ҳадича ва Абу Толибнинг вафотлари

а) Муслмонларнинг муҳосарага олиниши

Қурайшийларнинг кўрсатган сиқув ва қаршиликларига қарамасдан Исломиёт кундан-кунга ёйилиб, кучайиб борди. Ҳз. Ҳамза ва Ҳз. Умар каби икки буюк қаҳрамоннинг муслмон бўлиши Қурайшийларни жуда ўйлантириб қўйди. Ниҳоят Ҳошим ўғилларига қарши кураш эълон қилиш йўли билан уларни исканжага олишга қарор бердилар. Қарорга кўра Ҳошим ўғиллари билан бўладиган ҳар қандай алоқаларни узадиган, улар билан қудандачилик олиб бормайдиган, савдо-сотик қилмайдиган, умуман, кўришиб гаплашмайдиган бўлишди. Бу ҳақидаги қарорни имзолаб, Каъба деворига осиб қўйдилар. Бу йўл билан Ҳошим ўғилларига қарши олиб бориладиган курашга шарафли тус бермоқчи бўлдилар. Бу қарорни Мансур б. Икрима ёзган эди.

б) Машаққатли кунлар

Қурайшийларнинг бундай қарор қабул қилишдан кўзда тутган мақсадлари Ҳошим ўғилларини тамоман очлиқдан ўлдириш эди. Ҳошим ўғиллари уч йил бундай исканжа остида ҳаёт кечирдилар. Улар бу давр мобайнида жуда катта қийинчиликлар кўрдилар. Шундай пайтлар ҳам бўлдики, муслмонлар ейишга бирон-бир нарса топа олмаганларидан, дарахт баргларини ейишга мажбур бўлдилар. Саъд б. Абу Ваққос бир кеча тери парчасини топиб олибди ва уни сувга бўктириб, қовуриб ебди. Очлик азобидан болаларнинг фарёдлари теварак-атрофни тутар эди. Юракни эзувчи

бу ҳолатдан мушрикларнинг марҳаматсиз қалблари заррача бўлса-да, ачинмас эди. Вақт шу завоқда ўтиб борар эди. Мушриклар мусулмонларга бераётган бу азобларидан бирон-бир натижага эриша олмастикларини аста-секин англай бошлайдилар. Уларнинг орасида инсонликка хос бўлмаган бундай кўринишлардан воз кечмоқни ўйлаганлар ҳам бўлди. Бир марта Ҳз. Ҳадичанинг жияни бўлган Ҳаким ўз кули орқали унга бир оз буғдой юборди. Кулни йўлда Абу Жаҳл кўриб қолди ва буғдойни кулнинг кўлидан олиб қўймоқчи бўлди. Мушриклардан бўлган Абул-Бухтарий уларнинг ўртасига тушиб: «Аммасига бир оз буғдой юборган бир инсонга моне бўлмоқ тўғри эмас», — деди.

Абу Лаҳаб ўз биродарлари ва қариндош-уруғларининг очликдан ўлишлари учун кўлидан келган даражада муҳосара сиртмоғини сиқди. Маккага озик-овқат келтираётган карвонларни олдиндан кутиб олиб, уларга Ҳошим ўғилларига бирон-бир нарса сотмасликларини, сотадиган тақдирларида ҳам, мусулмонлар сотиб олиши мумкин бўлмайдиган даражадаги нарх қўйишлари кераклигини уқтирар эди. Бундай қийин ҳолат биъсатнинг 7- йилидан 10- йилига қадар — 3 йил давом этди. Аммо мушриклар бу давр ичида ҳеч натижага эриша олмадилар. Исломият теварак-атрофга ёйилишда давом этди. Укоз, Мажанна, Зулмажоз каби машҳур савдо расталарига келган халқ Исломият ҳақида маълумот олар ва мусулмон бўлар эди. Шу сабабдан Қурайшнинг таъсирли одамлари бу савдо расталарига келганларнинг мусулмонлар билан алоқада бўлишларига имкон бермасликка ҳаракат қилдилар. Уларнинг Қуръон эшитишларига тўсқинлик кўрсатдилар. Бир марта Валид б. Муғира бошчилигида бир йиғилиш ўтказиб, келган қабिला кишиларига Муҳаммад ҳақида сўзлайдиган гапларини қилишиб олишди. Улар бу йиғилишда Муҳаммадни кўзбўямачига чиқаришлари керак эди. Чунки бу кунга қадар уни коҳин, ёлғончи, мажнун, сеҳргар деб атаганлари билан ҳеч кимни бунга ишонтира олмагандилар. Шу сабаб билан улар энди Муҳаммадни «сўз кўзбўямачиси» деб аташ билан оммани бунга ишонтирмоқчи бўлдилар. Давс қабиласининг шоири бўлган Туфайл бир марта Маккага келди. Қурайшийлар унга Муҳаммад ҳақида иғво гапларни сўзладилар. Туфайл айтган эдики: «Менга Муҳаммад ҳақида у қадар кўп қўрқитувчи нарсаларни англатдиларки, уларга ишондим ва Муҳаммадни тингламасликка қарор бердим. Бир куни Каъбада эдим. У ерда Пайғамбарни тасодифан учратдим. У Қуръон ўқиётган пайтда ўзимга ўзим дедимки: «Мен яхшини ёмондан ажрата олмайдиган одам эмасман. Сўзнинг чиройлиси билан ёмонини фарқлашга кучи етадиган, ақлу хуши жойида бўлган бир инсон нима учун уни тинглашдан қочади? Бир марта тинглаб кўрай. Агар сўзлари рост ва гўзал бўлса, қабул этаман, агар ундай бўлмаса, қабул этмайман. Уни Қуръон ўқиётган пайтида тингладим. Менга жуда маъқул бўлди. Мусулмон бўлдим».

Туфайл қабиласига қайтганидан кейин уларга ҳам тушунтирди. Қабиласининг бир қисми мусулмон бўлди. Шу тариқа қабилалар орасида Исломият тобора кенг ёйила бошлади.

в) Мусулмонларга қарши эълон қилинган муҳосаранинг тўхтатилиши

Ҳошим ўғиллари Макка четидаги Шибби Абу Толиб деб аталган водийда уч йил қуршовда қолдилар. Фақатгина арабларда муқаддас ҳисобланган Ашхуръул-Хурумда, яъни Муҳаррам, Ражаб, Зулқаъда ва Зулҳижжа ойларида мусулмонларга қарши муомалалар юмшади. Чунки бу ойларда ҳар қандай уруш, жанжал, тажовуз ман этилган эди. Баъзи кишилар бу қуршовнинг бекор қилиниши учун ҳаракат қила бошладилар. Негаки, бундай золимларча тutilган ҳолат инсонийлик туйғуларига салбий таъсир кўрсата бошлаганди. Бундай инсонлар бошида Амир ўғли Ҳишом келаётган эди. Бир куни Ҳишом Абдулмутталиб қизи Отиканинг ўғли Зуҳайр ёнига келди.

— Зуҳайр, — деди, — сен ширин овқатларни емоқдасан, ажойиб кийинмоқдасан, аммо тоғаларинг ҳоли ҳақида ҳеч ўйлайсанми? Улар қандай азоб чекаётганликларини биласанми? Онт ичаманки, Абу Жаҳлнинг тоғалари ҳақида бундай бир нарсга қарор бериладиган бўлинса, бунга асло ён бермас эди, — деди ва бу билан қabila ғайратига тегинди.

Зуҳайр:

— Бир ўзим нима қила олардим? — дейиши билан Ҳишом:

— Мен сенинг ёнингни оламан, иккинчи мен бўламан, — деди.

Зуҳайр бу фикрни бир неча кишига сўзлади. Улар ҳам биргаликда ҳаракат қилишга тайёр эканликларини билдирдилар. Бунга аҳдлашганлардан беш киши Каъбага келдилар. Зуҳайр у ерда ҳозир бўлганларга шундай хитоб қилди.

— Эй, маккаликлар! Ҳаммамиз истаганимизча роҳат ичида яшаймиз. Аммо Ҳошим ўғиллари ҳар нарсадан маҳрум. Уларнинг бундай очлиқдан қирилишлари равомидир? Онт ичаманки, золимона қарор — шу қотил варақ йиртилмагунча мен тек тура олмайман!

Абу Жаҳл бу ишга қарши туришни истаса-да, аммо монелик қила олмади. Қарор йиртилди. Мусулмонларга қарши эълон қилинган кураш бекор қилинди. Ҳошим ўғиллари Маккага — уйларига қайтдилар ва халқ орасига кирдилар.

г) Икки оғир қайғу: Ҳз. Ҳадича ва Абу Толибнинг вафотлари

Мусулмонлар қуршовдан қутулдилар. Бир оз роҳат нафас олдилар. Озодликка чиқилганидан бир неча ой ўтгач Ҳз. Пайғамбар икки оғир қайғу билан қаршилашди: бир неча кунлик оралик би-

лан ҳомийси бўлган саксон ёшли амакиси Абу Толиб ва ўзига энг буюк тасалли манбаси ҳисобланган севикли рафиқаси Ҳз. Ҳадича вафот этдилар. Бу икки ўлим Ҳз. Пайғамбарга кўп ҳузун ва алам берди. Шу сабабдан бу йил «Ҳузун йили — санатул Ҳузун» деб аталди.

Ҳз. Ҳадича ўз севгиси, нозик қалби, фидокорлиги билан Ҳз. Пайғамбарнинг энг буюк дастағи ва ҳомийси эди. Ҳз. Пайғамбарни илк тасдиқ этган, энг оғир кунларида унга тасалли берган Ҳз. Ҳадича эди. Ҳз. Пайғамбар бу илк рафиқасини жондан севар эди. Ҳз. Ойша деган эдики:

— Ҳз. Ҳадичани кўрмаган ҳолда Пайғамбарни бошқа завжаларидан кўра ундан қизғанар эдим. Ҳз. Пайғамбар уни доимо хотирларди. Ҳатто бир кун ундан сўз кетган пайтда хафа қилувчи сўзлар гапирибди. У эса: «Жаноби Ҳақ менинг қалбимга Унинг севгисини қўйгандир», — жавобини берибди.

Бир кун Ҳадичанинг синглиси Ҳола зиёратга келибди. Ҳузурига кириш учун изн истади. Овози опаси Ҳадичанинг овозига жуда ўхшаш бўлганлигидан Ҳз. Пайғамбар Ҳадичани хотирлаб, у ҳақда эслади. Ойша:

— Ўлган бир хотинни бу қадар хотирламоқда не маъно бор? Жаноби Ҳақ сенга янада яхши завжалар берди, — дебди.

Ҳз. Пайғамбар Ойшага шу жавобни берибди:

— Йўқ, сен айтганингдек эмас. Ҳар ким менга ишонмаган замон менга ишонган у эди. Ҳар ким мушрик экан, у мусулмонликни қабул этди. Менинг ҳеч бир ёрдамчим йўқ экан, у менга ёрдам қилди.

Абу Толиб ва Ҳадичанинг ўлиmidан сўнгра Қурайшнинг азоб ва жафолари янада ортиди. Бир кун Ҳз. Пайғамбар кўчадан ўтиб борар экан, ўзлигини билмайдиганлардан бири устига тупроқ сочди. Пайғамбаримиз бу ҳолатда уйига келди. Уни кўрган Фотима ичдан ачиниб ҳам тозаларди, ҳам йиғларди. Ҳаётда болаларимизнинг қайғули йиғлашидан оғир ва юракни яраловчи нарса йўқдир. Ҳозирда ҳам болаларимизнинг йиғлашини кўриш нақадар аччиқдир. Маъсум гўдакларнинг кўзларидан оққан ёшлар ичимизда бир олов каби юрагимизни ёндиради. Уларнинг қичқириб йиғлашлари жигаримизни парчалайди. Бир оз аввал онасини йўқотган Фотима отасининг бу ҳолатига ачиниб йиғлар эди.

Ҳз. Пайғамбарнинг бутун оталик ҳислари жўшди. Аммо қўлидан нима келади? Ҳар доимгидек бутун қалби билан Оллоҳига сиғинди, унинг ёрдамига таянди. Йиғлаётган қизининг иссиқ кўз ёшларини муборак қўллари билан артар экан:

— Йиғлама болам, марҳаматли Оллоҳ отангни сақлайди, — деди ва ўша онда ҳомийси бўлган амакиси Абу Толибни хотирлади.

— Абу Толиб вафотига қадар Қурайш менга у қадар тегина олмасди, — деди.

Мавзулар:

- Ҳз. Пайғамбарнинг Тоифда кутиб олиниши
- Маккага қайтиши
- Қабилаларнинг Исломга даъват этилиши

а) Ҳз. Пайғамбарнинг Тоифда кутиб олиниши

Ислом тарихининг энг қайғули ҳодисаларидан бири Тоиф сафаридир. Ҳз. Пайғамбар амакиси Абу Толиб вафотидан сўнг курайшийларнинг кучли қаршиликларига учради. Тоиф халқини Ҳақ динга даъват этиш учун илк мусулмон бўлганлардан содиқ кули Зайдни ёнига олиб, Тоифга кетди. Тоифда бир талай обрўли раислар, эътиборли оилалар бор эди. Агар булар мусулмон бўлсалар, Исломиятнинг ёйилиши янада қулайлашарди. Бу умид билан Ҳз. Пайғамбар у ерга кетди. Аммо тоифликлар Исломга даъватни қабул этмайдилар. Улар ёлғиз бу билан чегараланибгина қолмасдан, балки у ерга келган Оллоҳнинг бир мусофирига инсонийликка тўғри келмайдиган даражада ҳақорат айладилар, оломон бақирғи остида Ҳз. Пайғамбарга тажовуз қилдилар. Улар Ҳз. Пайғамбар ўтадиган йўлнинг икки тарафига тизилиб, тош отдилар. Отилган тошлар зарбидан оёқлари яраланди ва қонга беланди. Беҳолликдан бирон ерга ўтирса ҳам тошбўронни давом эттирдилар. Бир имкон топиб, Утба ва Шайба исмли ака-укаларнинг боғига кириб паноҳ топди. Дайдисифат оломон Пайғамбаримизнинг бу ачинарли ҳолидан кулиб, боғ атрофида айланар эди. Содиқ кули Зайд эса, вужудини отилган тошларга қалқон қилишга ва бу билан Ҳз. Пайғамбарни сақлашга ҳаракат қилар эди. Ҳз. Пайғамбар боғда бир оз дам олди ва қўлларини кўкка очиб, Жаноби Ҳаққа шундай илтижо қилди:

«Илоҳи! Қувватимизнинг заифлигини, чорасизлигимни, халқ

назарида хор бўлишимни фақат Сенга арз қиламан! Ниёзим фақат Сенгадир. Эй марҳаматлиларнинг энг марҳаматлиси! Ҳамма ҳўрланган ва эзилган бечораларнинг Раббиси Сенсан. Оллоҳим! Тарбиясиз ва юзсиз душман қўлига тушиб қолишимдан сақловчисан, ҳаётим тизгинларини қўлига бериб қўйганинг қариндошдан ва унга ташлаб қўймайдиган даражада мени қўриқлайсан. Ё Раб! Ҳазабингга учрамасдан чеккан барча бу меҳнатларга, балоларга эътибор бермайман. Аммо Сенинг авф ва ҳимоянг менга буларни парво қилмайдиган даражада кенгдир. Ё Раб! Ҳазабингга учрамаслик, ризонгдан маҳрум қолмаслик учун Сенинг қоронғиликларни портлатган дунё ва охираат ишларининг мувозанати бўлган зотингга сифинаман! Сенинг афв этишингни тилайман! Ҳар қандай қувват ва қудрат Сен биландир».

Робия ўғиллари сўзлаганларни тинглашар ва бўлаётган ҳодисаларни кузатишар эди. Уларнинг ичларида бир марҳамат туйғуси уйғонди. Христиан бир қул бўлган Аббос орқали унга бир оз узум юбордилар. Ҳз. Пайғамбар: «Бисмиллоҳ» — деб, узумни ея бошлади. Аббос шошганича:

— Бу сўзни ўлка халқлари сўзламайдилар. Улар Оллоҳ номи-ни тилга олмайдилар,— деди.

Ҳз. Пайғамбар Аббосдан қаерлик бўлишини сўрайди. Аббос нинўвалик бир христиан эканлигини аңлатганидан сўнг Ҳз. Пайғамбар:

— Демак сен яхши бир инсон бўлган Юнус Пайғамбарнинг диёридансан! — деди.

Аббос:

— Сен Юнус Пайғамбарни қаердан биласан? — деб сўради.

Ҳз. Пайғамбар:

— У менинг қардошим демақдир. У Пайғамбар эди, мен ҳам Пайғамбарман. Пайғамбарлар қардошдирлар,— деди.

Бундан сўнг Аббос Ҳз. Пайғамбарнинг қўлини ўпди.

6) Маккага қайтиши

Ҳз. Пайғамбар Тоифдан қайтишда Маккага яқин келганида Мутъим б. Адийга хабар бериб, унинг ҳимоясини истади. Мутъим мушрик бўлса-да, Ҳз. Муҳаммадни ўз ҳимоясига олди. Бунинг натижасида Ҳз. Муҳаммад Маккага киришга муваффақ бўлди. Каъбани тавоф қилиб, Ҳарами Шарифда намоз ўқиётган пайтида Абу Жаҳл уни кўрди ва Мутъимдан сўради:

— Ҳимоянгдами ёки тасодифан орқангга тушдим?

Мутъим уни ўз ҳимоясига олганини айтгандан кейин Абу Жаҳл овозини чиқармади.

Мутъимнинг қилган бу яхшилигини мусулмонлар ҳеч қачон унутмадилар. Мутъим Бадр ҳарбида мушриклар билан баробар у ерда бўлди. У замонлар Пайғамбарнинг шоири Ҳассон у ҳақда гўзал бир марсия ёзди ва унда Мутъимнинг қилган яхшиликлари-

ни мадҳ этди. Бу мусулмонларнинг гўзал ахлоқини кўрсатадиган эътиборга лойиқ хислатдир. Мусулмонлар яхшиликни ким қилишидан қатъи назар уни ҳеч қачон унутмаслар. Хусусан, Ҳз. Пайғамбар Мутъимнинг қилган бу яхшиликларини унутмаганлигини зафар қозонган кунларида кўрсатди. Бадр асирлари ҳақида гаплашмоқ учун Мутъимнинг ўғли Жубайр Мадинага келди. Ҳз. Пайғамбар уни қабул этди ва орзусини эшитгандан кейин шундай деди:

— Агар отанг Мутъим соғ бўлиб, у келсайди, шу исқирт бўлиб ётган асир йигитларни унга бағишлар эдим!..

в) Қабилаларнинг Исломга даъват этилиши

Тоиф сафаридан қайтишда Ҳз. Пайғамбар келган қабилалар билан учрашиб, уларни Исломга даъват этар эди. Укоз, Мажанна, Зулмажоз бозорларига бориб, у ерда учраган кимсаларга Куръон ўқир ва Исломни ёйишга уринар эди. Ёлғиз бу билан чегараланиб қолмасдан, чўлларга кетар ва қабилаларни айланар эди. Кинда, Калб, Ҳанифа ўғиллари, Амир ўғиллари қабилаларига борди, уларни динга даъват этди. Булар турли сабабларга кўра бу ҳақ даъватга эргашмадилар. Масалан, Тоиф гўзал бир боғ-роғлардан иборат ва ҳавоси ажойиб бўлган жой бўлиб, маккаликларнинг дам оладиган ери эди. Агар улар мусулмон бўлсалар, маккаликлар у ерга келмай қўядилар. Яна Лот бутти ҳам у ерда эди. Мусулмон бўлсалар, бут у ердан олиб кетилади ва натижада, унинг зиёратига ҳеч ким келмайдиган бўлади. Бу эса, моддий зарар келтирар эди.

Мавзулар:

- **Ҳз. Пайғамбарнинг меърожи**
- **Меърожда қилинган ҳукмлар**

а) Ҳз. Пайғамбарнинг меърожи

Ҳз. Пайғамбар Маккадалигида Меърожга чиқди. Меърож юк-сакка чиқмоқ, юксалмоқ демакдир. Бунга Исро ҳам дейиладики, у тунда йўл олмоқ маъносини англатади. Ҳз. Муҳаммаднинг тунда Маккадан Қуддусдаги Масжиди Ақсога келиш ҳодисасига «Исро» дейилади.

Курьони Каримда шундай буюрилгандир:

«Кулини тунда Масжид-ал-Ҳаромдан олиб, оятларимизни кўрсатмоқ учун атрофини муборак қилганимиз Масжид-ал-Ақсога келтирган Оллоҳ нақадар пок зотдир. Ҳар нарсани ҳаққи билан эшигтувчи ва кўргувчи Удир» (Ал-Исро сураси, 1-оят).

Меърож баъзи маълумотларга кўра, ҳижратдан уч йил, айрим ривоятларга кўра эса, бир ярим йил олдин содир бўлгандир. Ҳз. Пайғамбар Маккада Ҳарами Шарифдан Жаброил Алайҳиссалом раҳбарлигида тунда Қуддусга — Масжиди Ақсога келган ва ердан кўкка юксалиб, малакут оламини сайр этган экан.

Ҳз. Муҳаммад Меърож кечаси биринчи кўкда Ҳазрат Одамни кўрди. Иккинчи кўкда Ҳз. Яҳё ва Ийсоғи, учинчи кўкда Ҳз. Юсуфғи, тўртинчи кўкда Ҳз. Идрисғи, бешинчи кўкда Ҳз. Ҳорунғи учратди. Бу Пайғамбарларнинг ҳаммаси Уни севинч билан қаршиладилар ва:

— Марҳабо, эй солиҳ Пайғамбар ва солиҳ қардош,— деб саломлашдилар.

Олтинчи кўкда Ҳз. Мусони, еттинчи кўкда Ҳз. Иброҳимни кўрди. У ердан Сидратул-Мунтаҳога ўтди. Бу ер илоҳий нурлар билан безатилган эди. Бу ерда Жаноби Ҳақ қули Муҳаммадга асрор пардаси кўтарилди.

Бу макомда Ҳз. Пайғамбарга уч нарсa берилди:

1. Бақара сурасининг охири (Оманаррасулу).

2. Умматидан Оллоҳга ширк келтирмаганларнинг жаннатга кириши муждаси.

3. Меърож ҳадяси сифатида беш вақт намоз.

Меърож инсон ақли етмайдиган илоҳий бир ҳодисадир. Буни қалам англата олмайди. Бунда замон, макон чегараси, масофа ўртада йўқ бўлгандир. Бу Муҳаммад Алайҳиссаломнинг илоҳий иноятга эришишидир.

Макка мушриклари Меърождаги юксак маъноларни тушунадиган савияда эмасдилар. Шу сабабли Ҳз. Пайғамбар Меърож ҳодисаларини уларга англатганда бунга инонмадилар. Карвонлар бир ойда бориб, бир ойда қайтадиган масофани Муҳаммад бир кечада қандай босиб ўта олади, — дедилар. Улар Оллоҳ қудратининг чексиз ва кенглигини англашдан ожиз эдилар. Мўминлар Меърожни ҳеч иккиланмасдан тасдиқ этдилар.

Ҳз. Абу Бакрга Меърож ҳақида гапирилганда:

— Буни Муҳаммад гапирган бўлса, тўғридир, — деди ва қўшимча қилди. — Мен уни бундан мураккаб ҳолларда ҳам тасдиқ этаман. Ҳар доим ўзига кўкдан ваҳий келганини хабар қиларди, мен ҳам унга ишонардим. Буни ҳам тасдиқ этаман, — деди. Шундан кейин ўрнидан туриб, Масжиди Шарифга кетди. У ерда Пайғамбарни тинглаганидан кейин: «Англатганларинг тўғридир», — деб дарҳол тасдиқ этди ва бундан кейин унга тасдиқ этувчи маъносидagi «Сиддиқ» унвони берилди.

Баъзи Ислom олимлари Меърожнинг руҳан бўлгани ҳақида гапирсалар-да, аҳли суннат бунинг ҳам вужуд, ҳам руҳ билан бўлганлигини инкор этадилар. Меърожнинг вужуд билан содир бўлганлигини инкор этишга йўл йўқдир. Бугун илм-фан қанчадан-қанча ҳайратомуз ҳодисаларни қабул этмоқдадир. Эфир тўлқинлари орқали олисларга овоз ва тасвирнинг узатилишини ҳар кунни кўрамыз. Ўтмишда орзу ва хаёл қилинган бир қанча нарсалар бугун рўёбга чиқмоқда. Табиатдаги мавжуд қувватлар кашф қилинмоқда, қанчадан-қанча ҳақиқатлар майдонга чиқмоқда. Илм ҳар нарсани қамраган буюк Оллоҳнинг қудрати билан севиқли қули Ҳз. Муҳаммаднинг Маккадан Қуддусга келиши, у ердан кўкларга чиқиши, кўк оламини сайр қилиши нега мумкин бўлмасин?

Ал-Исро сурасида Меърож ҳақида баҳс кетади. Бу сурага «Исро» (тунги сайр — И. Й.) номи шунинг учун берилгандир. Меърож Ҳз. Пайғамбарнинг кўкларга кўтарилиши ҳақидаги воқеадир. Мушриклар буни англамадилар ва ўжарликда давом этдилар. Куръони Карим-

нинг фазилат дарсида берилган қадр уйғун бўлган у оятнинг маъноси қуйидагичадир:

«Муҳаққақки, бу Қуръон энг тўғри йўлга ҳидоят қилур. Яхши ишлар қиладиган мўминларга катта мукофот борлиги хушхабарини берур. Шунингдек, охиратга ишонмайдиганлар учун аламли бир азоб тайёрладик. Инсон яхшилик сўраб дуои хайр қилгани каби ёмонлик тилаб дуоибад ҳам қилур. Инсон доимо шошилувчидир.

Биз кеча ва кундузни икки белги — нишон қилиб қўйдик. Кеча нишонини сукунат учун нурсиз — қоронғи қилдик, кундуз аломатини эса, Раббингизнинг фазлу марҳаматларидан берилганларни қидириб топишларингиз, ҳамда йиллар саногини ва ҳисобини билишингиз учун ёруғлик қилиб қўйдик.. Ҳар кишининг амалини бўйнига ўраб қўйдик. Қиёмат кунини унга очиқ ҳолда рўбарў бўладиган китобини (амал дафтарини) чиқариб кўрсатамиз. «Ўз китобингизни ўқи! Бугун ўз нафсинг ўзингга қарши етарли ҳисобчидир», — деймиз. Ким тўғри йўлдан юрса, ўз нафси учун ҳидоятга кетади. Ким тўғри йўлдан озса, ўз зарарига озади. Ҳеч бир гуноҳкор бошқасининг гуноҳини устига олмас. Биз пайғамбар юбормагунча, ҳеч кимни азобга дучор қилмаймиз. Биз бирон бир шаҳарни ҳалок қилишни истасак, у ернинг фароғат ва неъмат ичидаги боёнларига амримизни юборамиз, улар унга итоат этмасалар, азобга учрайдилар. Биз уларни остин-устун қиламиз. Нуҳдан сўнгга қанчадан-қанча наслларни ҳалок этдик. Раббингиз қулларининг гуноҳларидан ҳар доим огоҳдир, уларни доимо кузатиб туради. Ҳар ким бу ҳозирги ҳаётни истаса, ўзимиз истаганимизга хоҳлаган нарсамизни у қадар тез берамиз. Сўнгга жирканчли ва нафратли ҳолда жаҳаннамга киради. Ким мўмин бўлган ҳолда охиратни истаса ва унга қандай лозим бўлса шундай саъй-ҳаракат қилса, ундайларнинг саъйлари мақбул бўлур. Биз ҳар иккисига ҳам Раббининг неъматидан ато этурмиз. Раббининг неъматини ман қилинмаган. Қара, уларнинг ичидан бировларидан бировларини қандай устун қилдик. Муҳаққақки, охират даражалар эътибори билан неча баравар буюк, фазилат эътибори билан қанчалик юксакдир» (Ал-Исро сураси, 8—21-оят).

ЎҚИШ:

МЕЪРОЖДА ҚИЛИНГАН ҲУКМЛАР

Меърождаги ҳукмлар жуда юксакдир. У мақомдаги илоҳий ҳабарлар Ислом динининг асосини ташкил этади. Ал-Исро сурасидаги ушбу оятларнинг маъноси қуйидагичадир:

«Раббингиз амр этдики, Ундан бошқасига асло ибодат қилмангиз, ота-онангизга яхшилик қилингиз. Агар улардан бири ёки ҳар иккиси сенинг қўл остингда кексалик ёшига етсалар, уларга қараб «уф, жонимга тегди», дема, уларга озор берма, доимо яхши гапир.

Уларга марҳаматингдан тавозе қанотларини ерга қадар тушириб: «Раббим, улар мени гўдаклигимда қандай шафқат билан катта қилган бўлсалар, сен ҳам уларга марҳамат қилгин.

Раббингиз ичингиздаги сирларингизни жуда яхши билувчидир, агар сиз яхши инсон бўлсангиз, Оллоҳ ҳам гуноҳкор қилишдан қайтиб, тавба қилганларни кечирувчидир.

Қариндош-уруғларга, мискин ва йўловчига ҳақларини бер, аммо молигини исроф билан сочиб совурма. Зеро, исроф қилганлар шайтонларнинг дўстларидир. Шайтон эса, Раббингга қарши бўлган нонжўрдир.

Раббингдан бўладиган марҳаматдан умидвор ҳолингда улардан юз ўгирмоқчи бўлсанг, у ҳолда уларга ширин сўзлар айтиб, кўнгилларини ол.

Қўлингни бўйнингга боғлаб олгандек, қисиб сиқма, бутунлай ҳам очма. Акс ҳолда, ҳасис дея сени қоралайдилар. Ёки қўлингда ҳеч нарса қолмасдан пушаймон бўлурсан.

Раббинг истаган кишинини ризқисини ҳам кенг қилади, ҳам тор қилади. Чунки у қулларининг ҳар ҳолидан хабардордир, уларни кўрувчидир.

Авлодларингизни фақирлик қўрқуви билан ўлдирмангиз, биз уларга ҳам, сизга ҳам ўз ризқларингизни берамиз. Уларни ўлдирмоқ ҳақиқатан ҳам, катта гуноҳдир.

Зинога қатъиян яқинлашмангиз. Зеро, у фоҳишликдир ва жуда ёмон бир йўлдир.

Оллоҳ ҳаром қилган жонни ўлдирмангиз, магар ҳаққи шаръий билангина ўлдиришингиз мумкин. Кимки ноҳақ ўлдирилса, унинг эгаси — ворисига қасос учун ҳуқуқ бердик. У ҳам ўлдиришида ҳаддан ошмасин. Чунки у бир карра ёрдамга эришмишдир.

Етимнинг молига у балоғатга етгунча қўл тегизмангиз. Берган сўзингиз устидан чиқинг. Зеро, берилган аҳд-паймондан мастулсиз.

Ўлчаган вақтингизда тўғри ва тўла-тўқис ўлчанг ва тўғри тарози билан тортинг. Бу жуда ҳам хайрли ва оқибати жуда ҳам яхшидир.

Ўзингиз яхши билмаган бир нарсанинг орқасига тушманг. Чунки қулоқ, кўз, қалб — буларнинг барчасидан савол қилинур.

Ер юзида кибр-ҳаво билан юрма. Чунки сен ерни ёра олмайсан, чўзилган юксак тоғлар узра юриб чиқолмайсан. Бутун буларнинг ёмон жиҳати (ёмони) Раббинг наздида ёқимсиз бир нарсалардир.

Бу оятлар Раббинг сенга ваҳий қилган ҳукмларидандир. Оллоҳ билан бирга бошқа бир илоҳ бор деб қабул этма, йўқса, маломатланган ва қувилган ҳолда жаҳаннамга отиласан» (Ал-Исро сураси, 23—39-оят).

XI Қисм

МАДИНАГА ЙЎЛ: АҚАБА БАЙЪАТИ (ҚАСАМЁДИ)

Мавзулар:

- **Мадиналиклардан илк мусулмон бўлганлар**
- **Биринчи Ақаба байъати**
- **Иккинчи Ақаба байъати**

Ҳз. Пайғамбар Маккада 13 йил Исломга даъват этди. Фақат мушрикларнинг куфр ва ўжарликлари Исломни қабул қилишларига тўсиқлик қилаётган эди. Ҳз. Пайғамбарнинг ҳақ динни ёйиши учун Жаноби Ҳақ янги бир муҳит ҳозирлади. У ҳам бўлса, Мадинадир (эски номи Ясрибдир).

Ҳз. Пайғамбар Мадинани билар эди. Отасининг мазори у ерда эди. Бобоси Абдулмутталибнинг тоғаси бўлган Нахжор ўғиллари унга ҳам қариндош эди. Олти ёшлигида онаси билан Мадинага келганларида уларникида бир муддат қолишган эди.

Мадинада араблар ва яҳудийлар яшар эди. Араблар Авс ва Ҳазраж қабилаларидан иборат бўлиб, икки катта қавмга бўлинганди. Булар бутпараст эди. Яҳудийлар билан яхши яшай олмас эдилар. Яҳудийлар иқтисодий жиҳатдан ҳоким ҳолатда эдилар. Араблар бутпараст бўлганликлари учун уларга паст назар билан қарардилар. Ўзларини Оллоҳ динида эканликларини сўзлардилар. Модомики, ҳозир араблардан бир Пайғамбар келган эди. Шу сабабдан, Мадина араблари бу Ҳақ Пайғамбарга эргашишни шараф деб билишлари керак эди. Айни замонда Мадина Исломиятни қабул этишга ҳозирлик кўраётган эди.

а) Мадиналиклардан илк мусулмон бўлганлар

Мадиналиклардан илк мусулмон бўлганлардан Сомит ўғли Сувайддир. У бир шоир эди. Ҳаж мавсумида Маккага келганида

Куръонни тинглади ва мусулмон бўлди: Курайшдан ёрдам сўраш учун Маккага келган Ҳазраж қабиласидан бўлган Муоз ўғли Иёсдан Куръон тинглагач, Исломи қабул этди. Бу орада Мадинада Ҳазраж билан Авс ўртасида кураш бошланди. Тарихда бу кураш Биос уруши номини олди. Бу урушда ҳар икки тараф ҳам жуда катта зарар кўрди. Бу сабабли ҳар икки тараф ҳам урушдан чарчаганликларидан ўзларини мурасага келтирадиган ва бирлаштирадиган бир қўлни кутишар эди. Бу қўл Маккадан узатилган Ислом қўли эди. Ҳаж мавсумида Маккага кетган Ҳазражийлардан бир гуруҳи Ҳз. Пайғамбар билан кўришдилар. Ҳз. Пайғамбар уларни Исломиятга даъват этди. Мадиналиклар яҳудийлардан сўнгги Пайғамбарнинг келишини эшитишарди. Улар айна замонда кутилаётган Пайғамбарнинг Ҳз. Муҳаммад эканлигини эътироф этиб, мусулмон бўлдилар.

Мусулмон бўлганлар қуйидагилар эди: Асъад б. Зурора, Рафий б. Молик, Авф б. Ҳорис, Кутба б. Амир, Уқба б. Амир, Ҳорис б. Абдуллоҳ.

Улар Мадинага қайтганларидан сўнг халқ орасида Исломият ҳақидаги хабар ёйилади.

6) Биринчи Ақаба байъати

Келаси йилги Ҳаж вақтида Авс ва Ҳазраж қабилаларидан Маккага кетганлар кўп бўлди. Ораларида илгари мусулмон бўлганлардан беш киши бор эди. Раислари Асъад б. Зурора эди. Булардан 12 кишилик бир гуруҳ Макка яқинидаги Ақаба деган ерда Ҳз. Пайғамбар билан пинҳона кўришдилар ва унга содиқлик ҳақида байъат қилдилар. Шу туфайли бунга Ақаба байъати дейилади. Байъат асослари қуйидагилардан иборат эди: Оллоҳга шерик қўшмаслик, ўғрилиқ, зино қилмаслик, болаларни ўлдирмаслик, ёлғон ва тухматдан сақланиш, Пайғамбарга қарши бормаслик. Бу байъат Ислом асосларига итоат этишлари учун ичилган онт эди. Мадиналиклар ўзларига динни ўргатадиган бир муршид истадилар. Ҳз. Пайғамбар уларнинг истакларини қондириб, Мусъабни у ерга юборди. Мусъаб илк мусулмон бўлганлардан эди. У ғоят гўзал ва покиза кийинадиган нозик бир инсон эди. Ҳар қандай киши билан хушмуомалада бўлар эди. У мадиналикларнинг уйларига бориб, уларга мусулмонликни ўргатарди. Қабила раисларидан бўлган Усайд б. Худоёр бир марта Мусъабни учратганида: «Мақсадингиз нима? Инсонларни ота-боболар йўлидан оздирыяпсиз», — деди. Мусъаб унга ғоят мулоимлик билан: «Бир оз ўтиринг, сўзимни эшитинг, мақсадимизни аёнларсиз», — деди. Унга Исломиятни аёнлатди, сўнг Куръондан озгина ўқиб берди. Усайд Куръони Каримни тинглагандан кейин унинг таъсири остида қолди ва: «Бу қандай ажойиб нарса», — деди. Сўнгра Исломиятни қабул қилди. Кетаётганида: «Сизга бирини юбораман, агар у ҳам мусулмонликни қабул қилса, бу диёрда иймон этмаган кимса қолмайди», — деди ва Саъд б. Муозни

юборди. Саъд ғазаб билан келди. Мусъаб унга ҳам ғоят назокат билан: «Тўхтанг азизим, ғазабланидиган нима бор? Ўтирсангиз, сиз билан бир оз суҳбатлашсак бўлмайдими? Аввало мени эшитинг, сўнгра унга кўра ҳукм беринг. Маъкул кўрсангиз қабул қиларсиз, маъкул бўлмаса, ўзингиз биласиз. Кимсани мажбурлаш йўқ»,— деди. Мусъаб унга ҳам Исломиятни англатди ва бир оз Куръондан ўқиди. Бундан сўнг Саъд шу ернинг ўзидаёқ мусулмонликни қабул этди. Қавми ёнига қайтганидан кейин: «Мени қандай биласиз?— деб сўради. Улар ҳам: «Сен бизнинг улуғимизсан»,— дедилар. «Ундай бўлса, сиз ҳам мен каби Оллоҳ ва Пайғамбарига иймон этишингиз керак. Иймон этмагинингизча, ҳеч бирингиз билан кўришмайман»,— деди. Улар ҳам мусулмонликни қабул қилдилар. Мусъабнинг гўзал ва ширин муомаласи соясида Мадинада мусулмонлик тез ёйилди.

в) Иккинчи Ақаба байъати

Биъсатнинг ўн учинчи йилида Мадинадан Маккага зиёратга кетганлар кўп бўлди. Уларнинг орасида 75 мусулмон бор эди. Уларнинг иккитаси аёл эди. Ҳз. Пайғамбар улар билан кўришиб гаплашди. Мусулмонларнинг қўлни қўлга бериб аҳдлашмалари қарорлаштирилди. Ақаба деган жойда тўпландилар. Ҳз. Пайғамбар амаси Аббос билан келди. Биринчи бўлиб Аббос сўз бошлади:

— Эй, Ҳазражийлар! Муҳаммад (с.а.с.) нинг орамизда мавқеи юксакдир. Биз уни душманларидан кўридик. Сиз билан бир аҳднома тузмокни истайди. Унга берадиган сўзингизнинг устидан чиқишингиз, Унга муҳолиф бўлганларга қарши туришингиз хусусида кучингиз қувватли бўлса, бош устига. Аммо Унга қўлни бериб, ёнингизга келганда, ёлғиз ташлаб қўядиган бўлсангиз бунини ҳозирдан айтингиз,— деди. Муҳаммад (с.а.с.) ҳам уларни даъват қилдилар.

Бунга мадиналиклар:

— Сўзингизни тингладик, ё Расулуллоҳ! Сиз буюринг. Ўз номингизга, Оллоҳ номига йстаган онтни олинг. Биз тайёрмиз,— дедилар. Бундан сўнгра онт ичдилар. Пайғамбарга қасамёд қилдилар. Қасамёд тугаганидан кейин Ҳз. Муҳаммад (с.а.с.) ораларидан 12 кишини вакил қилиб сайлашлари кераклигини сўзлади. Улар Ҳазраждан 9, Авсдан 3 кишидан иборат 12 кишилик вакилларни сайладилар. Ҳаммаси Ҳз. Пайғамбарга торлик ва кенглик замонида, ҳар қор-қолда итоат этишга, сўзнинг доимо тўғрисида гапиришга ва Оллоҳ йўлида ҳар қандай нарсадан қўрқмасликка сўз бердилар.

Ақаба қасамёди билан мусулмонлар олдида яп-янги бир уфқ очилди. Мадина Исломга кучок очгандай бўлди. Мусулмонлар у ерга кетиб ўрнашадилар, динларини тўсиқларсиз ёя бошлайдилар.

XII **Қисм**

МАДИНАГА ҲИЖРАТ

Мавзулар:

- **Мусулмонларнинг Мадинага ҳижрати**
- **Дорун-Надвадаги таҳликали қарор**
- **Ҳз. Пайғамбарнинг ғорда қолиши**
- **Ҳз. Пайғамбарнинг мушриклар томонидан таъқиб қилиниши, Суроқа отининг қумга ботиб, тисарилиши**
- **Қубодаги илк жума намози ва хутба**

а) Мусулмонларнинг Мадинага ҳижрати

Ҳз. Пайғамбар асҳобиға Мадинага ҳижрат этишлари мумкинлигини билдирди.

Улар икки кишидан бўлиб Мадина томон йўл олдилар. Қурайшийларнинг диққатини тортмаслик учун бир гуруҳ ҳолида ҳижрат қилишдан воз кечдилар. Фурсат бўлиши билан маккаликлар мусулмонлар ҳижратига тўсқинлик қилар эдилар. Келишув Зулҳижжа ойида бўлиб ўтди. Муҳаррам ва Сафар ойларида Маккадаги мусулмонларнинг кўпчилиги бир йўлини топиб, Мадинага кўчдилар. Ҳз. Усмон, орқасидан Ҳз. Умар ҳам ҳижрат этди. Ҳз. Умар ҳижрат қиладиган вақтида қиличини тақди. Каъбани тавоф қилди ва у ерда бўлган қурайшийларга қарата:

— Шундай қилиб, мен ҳам Оллоҳ йўлида ҳижрат қиляпман. Хотинни тул, болаларини етим қолдиришни истовчилар бўлса, шу майдонда олдимга чиқсин, — деди ва ҳеч кимдан қўрқмасдан ҳижрат йўлига чиқди.

Маккада ҳижрат қилиш имконидан маҳрум бўлган йўқсиллар билан фақат Ҳз. Пайғамбарнинг ўзи ва яна Ҳз. Абу Бакр қолган эди. Абу Бакр Ҳз. Пайғамбарга ҳижрат этиш орзусида эканлигини айтди. Ҳз. Пайғамбар унга:

— Шошилма, кўрамиз, Оллоҳ ҳам балки сенга бир ҳамроҳ — дўст берар, — деди.

Қурайшийлар Ҳз. Пайғамбарнинг ниятини билмас эдилар. Му- сулмонлар Ҳабашистонга ҳижрат қилган вақтларида ҳам У кетма- ган эди. Ажабо, яна шундай қиладими? Мақсади нима экан? Бу- ларни аниқ билмаганликлари сабабли хавотирланишлари янада ортди. Ҳамон Мадинада мусулмонлар сонининг ортиб бориши уларни ташвишга сола бошлади.

6) Дорун-Надвадаги таҳликали қарор

Маккаликлар Исломий ҳаракат илдизини қуритмоққа қарор бердилар. Ислом Пайғамбари хануз Маккада ўз қўлларидагидек эди. Шу сабабли Уни йўқотиш билан бу иш ҳал бўлар эди. Бундай хоинона фикр билан улар Дорун-Надвага тўпландилар. Тўплан- ганларнинг бир қисми: «Уни занжирбанд қилиб зиндонга ташлай- лик», — деди. Араблар бундай ишларни олдинлари ҳам қилишган эди. Масалан, Зуҳайр ва Нобиға каби шоирларнинг бошига бун- дай савдоларни солишган эди. Янги ва бўлажак ишларнинг олди- ни олиш учун араблар бундай чорани қўллар эдилар. Баъзилари эса: «Узоқ бир ерга сургун қилайлик», — дедилар. Ниҳоят, энг айёр фикрли ҳисобланган Абу Жаҳл ўртага бир таклиф киритди: «Унинг вужудини йўқ қилайлик», — деди. Аммо бундай мудҳиш ишни ким бажаради? Арабларда қон даъвоси (қасос олиш) одати бор эди. Абдуманноф ўғиллари Унинг қон даъвосидан воз кечмас эдилар. Ниҳоят, ҳар қабиладан иштирок этадиган бир гуруҳнинг қўли қонга бўялиши қабул этилди. Қотиллар ҳар қабиладан бўлса, Абдуманноф ўғиллари қон даъвоси қила олмайдилар, деган фикр билан бу ишга келишилди. Бу қарорни бажариш учун кечкурун Ҳз. Пайғамбарнинг уйини ўраб олишди.

Ҳз. Пайғамбарни Жаброил хабардор қилди. Илоҳий ваҳий ке- либ, Ҳз. Пайғамбарнинг ҳижрат этишига изн берилди. Ҳз. Пайғам- бар Ҳз. Абу Бакрнинг уйига келиб, ҳижрат қилишларини айтди. Дарҳол сафарга ҳозирлик кўрилди. Уйни ўраб олган мушриклар Ҳз. Пайғамбарнинг уйдан чиқишини кутиб турдилар. Чунки араб одатларига кўра, бир одамни уйнинг ичида ўлдириш қўрқоқлик- нинг энг чиркин кўриниши ҳисобланар эди. Шу сабабли, уйдан чиқиши билан ўлдиришни режалаштирдилар. Ҳз. Пайғамбар буни билгани сабабли ўз жойига Ҳз. Алини ётқизиб, эрталабга қадар муш- рикларни чалғитди. Ҳз. Пайғамбар. Макканинг энг тўғри кишиси бўлганлигидан ўзига берилган омонатлар бор эди. Уларни ўз эга- ларига қайтариб бериш учун уларни Ҳз. Алига берди. Оллоҳ ҳимоясида ғофил душманлари қуршовидан уларга кўринмасдан

чикди. Ҳз. Абу Бакр анча олдин хабардор қилинганлиги сабабли у билан бирга ҳижрат йўлига равона бўлди. Тун қоронғисида Макканинг жануб тарафидаги ярим соатлик йўл бўлган Савр тоғига кетдилар ва у ердаги бир ғорга яшириндилар.

в) Ҳз. Пайғамбарнинг ғорда қолиши

Улар ғорда уч кундуз яшадилар. Бу давр мобайнида Абу Бакрнинг ўғли Абдуллоҳ уларга озиқ-овқат келтириб турди.

Мушриклар қўллари остидаги одамни қочириб юборганларидан кейин ҳар томонни қидира бошладилар. Агар қимки Муҳаммадни топса, унга 100 туя беришни ваъда қилдилар. Қурайшнинг қўлида таёғи, белида ханжари бор ёшлари Ҳз. Муҳаммадни қидиришга сафарбар бўлдилар. Уларнинг қидиришлари бекор кетди. Айрим вақтлар қидирувчилар улар яширинган ғорга қадар келдилар. Аммо Оллоҳ иродаси билан улар ғор ичкарасига кирмасдан орқаларига қайтардилар. Чунки ғор оғзидаги дарахтга кабутарлар уя солган, ўргимчаклар тўр ўраган эди. Қидирувчиларнинг ташқаридаги гаплашишларини ичкаридагилар эшитиб туришар эди. Ҳз. Пайғамбар унга: «Хафа бўлманг, Оллоҳ биз билан биргадир. У бизни ҳар нарсадан қўриқлайди»,— деди. Мушриклар ғорга кирмасдан орқаларига қайтдилар.

Мушрикларнинг қидиришлари бир оз сусайгач, Абу Бакрнинг ўғли икки туя келтирди. Иккаловлари туяга миниб, Мадинага равона бўлдилар.

Ҳз. Абу Бакрнинг қизи Асмо уларга йўл емакларини ҳозирлаб берган эди. Бу емакларни туяга осиб учун бирон нарса топа олмадилар. Шундан сўнгра белидаги камарини ечиб, уни ўртасидан бўлди. Камарнинг бир бўлаги билан емакларнинг бир қисмини туяга осди, қолганларини белига боғлади. Шу сабабли бу ҳодисага «Зотун Нитоқайн — жуфт камарли» дейилади. Ҳз. Муҳаммад ўзига жаннатда бунинг мукофоти учун жуфт камар берилиши хабарини олдиндан билган эди.

г) Ҳз. Пайғамбарнинг мушриклар томонидан таъқиб қилиниши, Суроқа отининг қумга ботиб, тисарилиши

Маккаликлар Ҳз. Пайғамбарни топган кишига 100 туя беришни ваъда қилганларидан сўнг ўзига ишонганлар унинг изидан тушишган эди. Суроқа исмли паҳлавон ҳам отига миниб, уларни қидиравди. Ниҳоят, Суроқа уларнинг изини топди ва уларга яқинлашиб қолди. Аммо унинг оти қумга ботиб, юра олмай қолди. Бир неча марта олдинга юришга ҳаракат қилса ҳам, қандайдир ғойибона куч отни кетига қайтарар эди. Суроқа бу ҳолатдан қўрқиб, қилган ишидан пушаймон бўлди. Ҳз. Пайғамбардан узр тилаб, орқасига қайтди. Сўнгра мусулмон бўлди. Бу воқеадан хабардор бўлган Абу Жаҳл Суроқа билан можаролашмоқчи бўлди. Суроқа унга: «Агар отимнинг ўз ўрнида айланиб, қумга ботиб қолганлигини ўз кўзинг

билан кўрсанг эди, сен ҳам дарҳол Муҳаммаднинг пайғамбарлигини тасдиқлардинг», — деб жавоб берди.

Ҳз. Муҳаммаднинг хижрат йўлига чиққанлиги ҳақидаги хабар Мадинага ҳам етиб келди. Мадиналиклар қимматли мусофирни кута бошладилар. Ҳар кун эрталаб шаҳар четига чиқиб, тушга қадар кутишарди. Бир кун қалъа устида турган бир яҳудий қизи олисдаги йўловчиларни кўрди. «Кутаётган кишингиз келяпти» деган хушхабарни берди.

Мадинага бир соатлик йўл узоқлигида Кубо деган бир ер бор эди. Мадинанинг илғор кишилари бу ерда яшар эди. Ҳз. Пайғамбар бу ерга келганда бу оилалар Уни такбирлар билан кутиб олдилар. Ёзнинг жазирама иссиғидан ва бир ҳафталик чўлдаги йўлчиликдан чарчаганликлари туфайли бу ерда дам олмоқчи бўлдилар. Саҳобалардан баъзилари бу ерда қолган эдилар. Ҳз. Пайғамбардан уч кун кейин Ҳз. Али ҳам Маккадан йўлга чиққан эди. Бу арслон йигит танҳо ҳолда чўлларни ошиб, бу ерда Ҳз. Пайғамбарга қўшилди.

Пайғамбаримиз Кубода бир масжид қурдирдилар. Куръони Каримда Исломият тарихида илк бор қурилган бир масжид ҳақида шундай баҳс юритилади: *«Илк кундан тақво асосига қурилган бу масжидда намозга турмоқ жуда тўғридир. У ерда покликни севадиган инсонлар бор. Оллоҳ ҳам зотан пок инсонларни севади»* (Тавба сураси, 108-оят).

Бу ерда 10 кундан ортиқроқ қолганларидан сўнгра, улуғ Пайғамбаримиз жума куни Мадинага ҳаракат қилдилар. Йўлда Бани Салим юртидан ўтиш вақтларида пешин вақти бўлиб қолган эди. Ҳз. Пайғамбар жума намозининг фарз қилинганлигини асҳобиға буюрдилар ва бу ерда жума намозини ўқидилар. У ерда ушбу гўзал хутбани ўқидилар:

ХУТБА:

КУБОДА ИЛК ХУТБА

Оллоҳга ҳамд ва санодан сўнгра шундай буюрдилар:

«Эй мўминлар! Ўлмасдан аввал Оллоҳга қайтингиз ва орага бир тўсиқ кирмасдан яхши ишлар қилингиз. Оллоҳга яқинлашингиз. Билингизки, Оллоҳ шу кунда бу ерда жума намозини зиммангизга фарз қилди.

Эй аҳоли! Соғлик пайтингизда охиратингиз учун тадориқ кўрингиз. Муҳаққақ билинеки, қиёмат кунда ҳар бир кишидан ва чўпонсиз ўз ҳолига ташланган қўйидан сўралажак. Сўнгра Жаноби Ҳақ унга айтади, аммо нима айтади. Таржимони йўқ, пардадори йўқ. Жаноби Ҳақ айтадики, сенга менинг пайғамбарим келиб хабар бермадимми? Мен сенга мол бердим. Сенга лутф ва эҳсон этдим. Сен ўзинг учун нима тадориқ этдинг? Дунёдалигингда охират учун қандай хайр ва ҳасанотни, қандай фазилатни қилдинг? У кимса ўнг ва сўлига

қарайди, аммо ҳеч нарса кўрмайди. Ундай бўлса, ҳар кимки, ўзини ҳеч бўлмаса ярим хурмо билан бўлсин оташдан қутқармоқчи бўлса, ҳали ҳам хайрли ишлар қилсин. Ҳатто уни ҳам топа олмаса, калимаийи таййиба (ғўзал сўзлар) билан ўзини қутқарсин. Ҳақиқий мусулмон тилидан ва қўлидан бошқалар зафар кўрмаган кимсадир. Зеро унга бир хайрга ўн мислиндан етти юз мислинга қадар савоб берилади».

Биринчи хутбани шундай тамомлаганидан сўнг иккинчи хутбани қуйидагича давом эттирди:

«Оллоҳга ҳамд бўлсин, Унга лойиқ ҳамд этаман ва Ундан ёрдам истайман. Нафсларимизнинг ёмонликларидан ва ёмон амалларимиздан Оллоҳга сиғинамиз. Оллоҳнинг ҳидоят этганини ҳеч кимса залолатга тушира олмайди. Оллоҳнинг залолатига туширганига ҳеч кимса ҳидоят бера олмас. Оллоҳдан бошқа илоҳнинг йўқлигига мен шаҳодат этаман. У ягонадир, шериги йўқдир. Каломнинг энг ғўзали Оллоҳ китобидир. Кимнинг қалбини Оллоҳ Қуръон билан безаса, кофир бўлса Исломга кириб, Қуръонни қимматли сўзларини тасдиқ этса у кимса нажот топур. Тўғриси, Оллоҳ китоби сўзларнинг энг ғўзали ва энг равшанидир. Оллоҳ севганини сиз ҳам севингиз. Оллоҳни жондилдан севинг. Оллоҳ каломидан ва зикридан асло узоқлашманг. Оллоҳ каломидан қалбингиз сиқилмасин. Зеро Оллоҳ каломи ҳар нарсанинг оласини ажратиб беради. Амалларнинг хайрлисини ва қулларнинг сараси бўлган Пайғамбарларнинг ва қиссаларнинг яхшисини зикр этади. Ҳалол ва ҳаромни баён этади. Оллоҳга ибодат қилинг. Унга ҳеч нарсани шерик қўшмангиз. Яхши ишлар қилинг: сўзингиз, ўзингиз Оллоҳга тўғри бўлсин. Оллоҳ каломи билан севишингиз. Муҳаққақ билингки, Оллоҳ аҳдини бузганларга, сўзидан қайтганларга ғазаб этади. Оллоҳнинг саломи сизларга бўлсин».

МАДИНА ДАВРИ

I Қисм	МАДИНАДАГИ ИЛК КУНЛАР
-----------	-----------------------

Мавзулар:

- Ҳз. Пайғамбарнинг Мадинада кутиб олиниши
- Масжид иншоиси, азон, Асҳоби Суффа
- Хонаи Саодатнинг иншоиси ва Ҳз. Муҳаммаднинг Ойшага уйланиши
- Муҳожирлар билан ансорийлар орасидаги қардошлик
- Ишлаб топганлар
- Яҳудийлар билан аҳдлашмалар

а) Ҳз. Пайғамбарнинг Мадинада кутиб олиниши

Ҳз. Пайғамбар Кубода жума намозини адо қилганидан сўнг, Мадинага ҳаракат этди. Йўлнинг икки тарафи севикли Пайғамбарларини кутиб олиш учун чиққан халқ билан тўла эди. Мадиналиклар гўёки ажойиб бир байрам тантанаси ичида эдилар. Бу улуг мусофирни шон-шарафига мос равишда кутиб олишаётгандилар. Ҳз. Пайғамбаримиз йўлдан ўтиб бораётганларида ҳар тарафдан: «Марҳабо, ё Расулуллоҳ!»— деган овозлар янграб турди. Жажжи маъсум болалар Ҳз. Пайғамбарни шарафловчи шеърлар ўқир эдилар. Ҳар ким бу улугвор мусофирни ўз уйида меҳмон қилишни истар, туясининг юганидан тутиб: «Бизникига марҳабо»,— дер эдилар. Ҳз. Пайғамбар бирор кимсанинг кўнгли қолмасин ва маҳзун бўлмасин деб, у ердагиларни тенг кўрган ҳолда қулимсираб: «Туяни ўз ҳолига қўйинглар»,— деди.

Туя дастлаб Нажжор ўғилларидан икки етимга онд бир арсага (уй қуришга ажратилган ер — И. Й.) чўкди ва дарҳол турди. Иккинчи сафар Ҳз. Халид Абу Айюб Ансорийнинг уйи ёнига чўкди. Шундан сўнгра Ҳз. Пайғамбар унинг мусофири бўлди (Халид Ҳазрат-

лари Истанбул қуршовида шаҳид бўлди. Фотиҳда Окшомсаддин тарафидан қабри топилди. Истанбулдаги Айюб Султон турбаси удир). Мадиналиклар унинг зиёратига оқиб келдилар.

6) Масжид иншоси

Ҳз. Пайғамбар туя чўккан ерни сотиб олди. Ернинг бадалини Ҳз. Холид берди. Бу ерда Масжиди Шариф ва Ҳз. Пайғамбар истиқоматига хос хоналар иншо қилинди. Масжиди Шариф қурилишида муҳожирлар ва Ансорий бир ёқадан бош чиқариб меҳнат қилдилар. Шунингдек, Ҳз. Пайғамбаримиз ҳам тош ташиб, масжид қурилишида иштирок этди. Масжид ортиқча ҳашамсиз тарзда қурилди. Устига хурмо дарахтидан том ёпилди. У замонлар қибла Қуддусдаги Байти Макдис бўлганлиги сабабли, эшиги жануб томондан қурилди. Қибла Каъбага кўчгандан кейин, масжидга ўзгартириш киритилиб, унинг шимол тарафидан эшик очилди. Меҳроб қибла девори бўлди.

Азон

Мадинада масжид қуриб битказилди. Ҳз. Пайғамбар ва саҳобалар мусулмонларни намоз вақти жамоатга даъват этиш учун бир чора топишни ўйлар эдилар. Ҳз. Пайғамбар асҳоби билан бу хусусда маслаҳатлашди. Баъзилар бўру (у замонлардаги сурнайсифат чолғу асбоби) чалишни, баъзилар чанг (занг) чалинишни таклиф қилдилар. Бу таклифлар уйғун кўрилмади. Асҳоби Киромдан Зайд ўғли Абдуллоҳ азон шаклини тушида кўрганлигини сўзлади. Ҳз. Умар ҳам бунга ўхшаш бир туш кўрган эди. Бунга биноан Ҳз. Пайғамбар азон шаклини Билол Ҳабашийга ўргатиб, унга азон ўқитди. Шу тариқа, азон намоз вақти кирганлигининг эълони ва айни замонда, дин эркинлигининг аломати бўлди.

Билолнинг овози ғоят гўзал эди. У масжид ёнгинасидаги баланд уйнинг томига чиқар, ёқимли овози билан азон ўқир ва Оллоҳнинг танҳолигини эълон этарди.

Билол Ҳз. Пайғамбарнинг иртиҳолидан (вафотидан) сўнг Шомда қолди. Бир бора Мадина зиёратига кетди. Ҳз. Имом Ҳусайннинг илтимосига кўра, у оташин овози билан бир бомдод намози азони ўқимиш. Унинг овозини эшитган мадиналиклар ўзларини гўё Ҳз. Пайғамбарни ораларига такрор қайтгандек ҳис қилмишлар ва эски кунларни қўмсаб, кўз ёшларини тута олишмаган эканлар.

Асҳоби Суффа

Масжиди Шарифнинг бир томонига уйсиз фақирларга бошпана бўлсин учун бир қапа қурилди. Капанинг усти ёпилган бўлса-да, теварак атрофи очиқ эди. Кимсасиз ғариблар бу ерда ётиб-туришар эди. Иш топган вақтларида ишлар, Ҳз. Пайғамбарнинг ёнида

бўлганларида Қуръон ва Ҳадис тинглашар ва ўрганар эдилар. Бу ер тинч бир илм макони эди. Ўзига тўқ бўлган саҳобалар уларни кузатиб боришар ва уларга ёрдам бериб турардилар.

в) Хонаи Саодатнинг иншоиси ва Ҳз. Муҳаммаднинг Ойшага уйланиши

Масжид қурилиши тугаганидан сўнг, ёнхоналар ҳам битказилди. Хонаи Саодат шу ёнхоналардир. Улар қуриб битказилгандан кейин, Ҳз. Пайғамбар Айюб Ансорий уйдан бу ерга кўчиб ўтди. Ҳз. Пайғамбар қули Зайдни Маккага юбориб, у ерда қолган аёли Савдо билан кичик қизи Ҳз. Фотимани Мадинага кўчириб келтирди. Қизи Руқия Ҳз. Усмон билан бирга ҳижрат қилган эди. Қизи Зайнабнинг эри мушрик бўлганлигидан у кела олмади. Абу Бакрнинг оиласини ҳам ўғли Абдуллоҳ кўчириб келтирди. Шунингдек, Маккада унашилиб қўйилган Ҳз. Ойша ҳам Мадинага кўчириб келинди. Масжид ёнхоналари қурилиб битказилгандан кейин улардан бири Ҳз. Ойша истиқоматига берилди. Ҳижратдан 7—8 ой ўтгач Ҳз. Пайғамбар унга уйланди. Ҳз. Ойша у замон келинлик чоғига кирган ёшгина бир қиз эди. У жуда закий эди. Мукаммал бир оила тарбиясини олганди. Ўзининг тарбияси ва ақли-заковати билан Ҳз. Абу Бакрнинг қизи бўлганлигини ҳар онда иботларди. Пайғамбаримиз билан бирга кечирган 9 йиллик ҳаётида ундан жуда кўп диний масалалар олди. Фикҳда (Ислом ҳуқуқшунослик илмида) жуда билагон эди.

г) Муҳожирлар билан ансорийлар орасидаги қардошлик

Маккадан кўчиб келиб Мадинага ўрнашган мусулмонлар «муҳожир» деб аталиб, Мадинанинг ерли халқи уларга қўлидан келган ҳар турли ёрдамни берганлигидан, уларга «ёрдам этувчилар» маъносида «ансорий» дейилди. Тарихда муҳожирлар билан ансорийлар ўртасидаги каби кучли бирлик алоқалари қурилганидек ҳодиса ҳеч кўрилмаган эмиш. Мадиналиклар ерларини, юртларини ташлаб келган муҳожирларга қардошлик қўлини чўзиб, топган тутганларини ўртада баҳам кўрарлар. Уларга ўз уйларида паноҳ бердилар, нонларини ўртада едилар, уларга иш топишда ёрдам бердилар. Бу ишлари билан муҳожирларга юртдан ажралиш аччигини торттирмадилар. Муҳожирлар ва ансорийлар Ислом тарихида ҳурмат билан тилга олинган икки гуруҳдир. Оллоҳ улардан рози бўлсин. Бу динга улар кўп хизмат қилдилар.

Ҳз. Пайғамбар муҳожирлардан ҳар бирини ансорийлардан бирига қардош сифатида тайин этди. Бу қардошлик қон ва насаб қардошлигидан ҳам кучли бўлди. Тарих бу қадар бир-бирига жондан бириккан инсонларни кўрган эмас (Анфол сураси, 72-оят бу ҳолатни изоҳлайди).

д) Ишлаб топганлар

Тайин этилган қардошликда Саъд б. Рабиага Абдурраҳмон Ибн Авф тушибди. Саъд молининг ярмисини унга таклиф қилибди. У эса: «Биродарим, Оллоҳ молинга барака берсин. Сен менга чорсу бозори йўлини кўрсат», — дебди.

Абдураҳмон ёғ, пишлоқ савдосини бошлади ва ундан бадавлат бўлди. Шу қадар бойиб кетдики, 700 туялик карвон жўната оладиган бўлди. Ҳз. Абу Бакр уст-бош, Ҳз. Усмон хурмо тижорати билан машғул бўлдилар.

е) Яҳудийлар билан аҳдлашмалар

Мадинада яҳудийлардан Қайнуқо, Надр ва Қурайза ўғиллари яшарди. Улар мусулмонларнинг қувватланишини истамадилар. Ҳз. Пайғамбар илк бошида улар билан аҳдлашмалар тузиб, яхши алоқалар ўрнатди. Аммо яҳудийлар қулай фурсат келиши билан аҳдномани буздилар.

Ҳижратнинг биринчи йилидаги муҳим воқеалар:

Жума намози фарз қилинди. Масжиди Набавий қурилди. Азон машру (жорий) қилинди.

Муҳожирлар билан ансорийлар ўртасида қардошлик қурилди, аҳдлашилди.

Яҳудийлар билан аҳднома имзоланди.

Ҳз. Ойшанинг тўйи бўлди.

II Қисм

ИЛК ҲАРБИЙ ГУРУҲЛАР ВА БАДР ЖАНГИ

Мавзулар:

- Илк ҳарбий гуруҳлар
- Абдуллоҳ ибн Жаҳш бошчилигидаги ҳарбий гуруҳ
- Жангга рухсат
- Бадр жанги
- Маккаликларнинг битмаган яралари
- Асирларга муомала
- Қайнуқо яҳудийларининг Мадинадан чиқарилиши
- Савиқ ғазоти

а) Илк ҳарбий гуруҳлар

Макка мушриклари мусулмонларнинг Мадинада қувватланишини ҳеч хоҳламаётган эдилар. Мусулмонларни у ерда ҳам тинч қўймадилар. Ора-сира уларнинг Мадинага ҳужум қилажаклари ҳақидаги хабар эшитилиб турарди. Мушриклар Исломга душманликдан ҳали воз кечмаган эдилар. Мусулмонлар бунга қарши қурайшийларнинг тижорат йўлини кесиб, уларни иқтисодий жиҳатдан сиқувга олмоқчи бўлдилар. Шу мақсадда атрофга ҳарбий гуруҳлар қўйдилар. Улар асло қон тўкмадилар, шунингдек, қуролли тўқнашувга ҳам кирмадилар. Булардан мақсад қурайшийларга: «Бизнинг ҳам қўлимиз қурол тутишни билади», — дейиш билан уларни қўрқитиб қўйиш эди.

б) Абдуллоҳ ибн Жаҳш бошчилигидаги ҳарбий гуруҳ

Ҳижратнинг иккинчи йилида Абдуллоҳ 10 нафарлик ҳарбий бўлим билан Макка ва Тоиф орасидаги Наҳлага кетди. Бу ердан

Маккагача 24 соатлик йўл эди. Абдуллоҳ қурайшийларнинг ҳаракатини кузатар эди. Суриядан қайтаётган бир карвонни тутдилар. Карвонбоши бўлгани Ибн Надрамийни ўлдирдилар ва икки асир олдилар. Бу Ражаб ойида бўлган эди. Ҳз. Пайғамбар Абдуллоҳга:

— «Сенга шундай бир иш қил демаган эдим-ку», — дея танбех берган бўлса-да, бўлар иш бўлиб ўтган эди. Бундан сўнгра хужумга ҳам рухсат этилди. Мусулмонлар энди ўзларини ҳимоя қила оладиган қувватга эга эдилар.

в) Жангга рухсат

Ҳз. Пайғамбар динни иршод (тўғри йўл кўрсатиш — И. Й.) йўли билан ёйишга амал қилган ҳолда, зўрлаш йўлини тутмади. Мусулмонлар мушрикларга қарши зарба бериш учун бир неча бор изн сўрадилар. Ҳз. Пайғамбар: «Биз бу билан амрлантирилмадик», — дея рухсат бермади. Пайғамбарлигининг 15 йили шундай ўтди. Гўзал сўз ва панд-насихат билан динга даъват этди. Аммо тажовузларнинг олдини олиш учун жангга рухсат этилди. Мудофаа ҳам машру бир ҳақдир.

70 га қадар оят билан жанг тақиқланиб, сўнгра унга рухсат берилди (Ҳаж сураси, 39—40-оят; Анфол сураси ва бошқа оятлар).

г) Бадр жанги (Ҳижратнинг иккинчи йили, рамазон ойи)

Бадр Мадинага 80 мил масофадаги бир қишлоқдир. Сурияга бориладиган карвон йўлининг устида жойлашган. Мушриклар билан мусулмонлар ўртасидаги илк жанг шу ерда бўлди. Қурайшийлар Мадина яқинига қадар бўлган ерларни талон-тарож қила бошладилар. Абдуллоҳ Ибн Убайга хабар юбориб, Ҳз. Муҳаммаднинг ўлдирилишини билдирди. Демак, қурайшийларнинг Исломга душманлиги янада ортган эди. Бу даъфа Абу Суфён Сурияга катта бир тижорат карвони билан йўлга чиққан эди. Ундаги сарват (бойлик) билан ҳарбий ҳозирлик кўрилиши кўзда тутилган эди. Абу Суфён карвонида бутун маккаликларнинг моллари бор эди. Абу Суфён мусулмонларнинг карвонни таъқиб остига олганликлари ҳақидаги хабарни олди. Ўша заҳоти бир кишини тақдирлаш шарти билан фарёдчи (жарчи) сифатида Маккага йўллади. Бу одам Маккада жазава билан бақира бошлади: «Эй Қурайш халқи, тез бўлинг! Мусулмонлар карвонни талашяпти! Имдод! Имдод!»

Қурайшийлар ҳаракатга тушдилар. Абу Жаҳл ишни яна қизитди. Абу Лаҳаб касаллиги туфайли ўрнига бадал юборди. Маккаликлар 100 отли, 700 туяли, қолгани пиёда аскарлардан иборат жами 1000 кишилиқ лашкар билан Бадр қишлоғига етиб келдилар ва сув бошини эгалладилар.

Мусулмонлар 8-рамазонда Мадинадан чиқдилар. Улар ҳаммаси бўлиб 300 нафар эдилар. Улардан 83 таси муҳожир, 61 таси Авдан, қолгани Ҳазраждан эди. Ёнларида 3 от ва 70 туя бор эди. Қурайшийларнинг ҳозирликларидан уларнинг хабари йўқ эди. Саффо

яқинига етиб келганларида, Маккадан катта қўшин чиққанлигини эшитдилар. Ҳз. Пайғамбар асҳоби билан маслаҳатлашиб, орқага қайтиш мушриклар ва яҳудийларга жасорат бериши мумкинлиги туфайли душманга қарши курашишга қарор бердилар. Душман анча олдин келиб, сув бошини эгаллаб олганлиги сабабли улар кумлик соҳада тўхтадилар. Сув йўқ эди. У кеча Оллоҳ тарафидан мўл ёмғир ёғди. Мусулмонлар сув йиғиб олган бўлдилар ва асҳобдан Ҳаббобнинг таклифи билан анча ишонарли ерга жойлашдилар.

Эртаси эрталаб икки қўшин бир-бири билан тўқнашди. Абу Жаҳл муттасил урушга ташвиқ олиб борди. Мусулмонларни тириклайин ёқишларини сўзларди. У сон жиҳатидан устуңликларига ишонаётган эди. Маънавий қувватни ҳисобга олмаётганди.

Жанг яккама-якка олишув билан бошланди. Ҳз. Ҳамза билан Ҳз. Али бир ҳамлада ўз рақибларини ерга йиқитдилар. Сўнгра умумий жанг бошланди. Мусулмонлар шер каби олдинга отилдилар. Қурайш саркардалари бирин-кетин ерга йиқила бошлади. Абу Жаҳл ҳам улар орасида эди. Қурайшийлардан 70 киши ўлди. Мусулмонлардан 14 киши шаҳид бўлди. Қурайшийлар 70 кишини асирга ташлаб, тумтарақай қочдилар. Пайғамбаримиз бу ерда ҳам инсоний вазифасини бажарди: душман жасадларини тўплаб дафн қилди.

д) Маккаликларнинг битмаган яралари

Қурайшийлар қутилмаган бир мағлубиятга учради. Чунки улар бу ишда ҳақсиз эдилар. Улар карвонни қутқармоқ учун ҳаракатга келган эдилар. Карвон қутқарилган эди. Абу Суфён уларга хабар юборган эди: «Мен чет йўллар билан юриб, карвонни қутқардим, орқага қайтинглар»,— деган эди. Афсуски, Абу Жаҳл бундай бир жангдан воз кечмаган эди. Мусулмонлар эса, Ҳақ даъвоси йўлида эдилар. Зафар доимо Ҳақ йўлида жанг қилганлар томонидадир.

е) Асирларга муомала

Мусулмонлар Мадинага зафар билан қайтдилар. Олинган асирларнинг асирликдан қутулиш бадалини тўлаганларига эркинлик берилди. Бу пулни топа олмаганларни мусулмонлардан ўн кишига бириктириб, ёзиш ва ўқишни ўргатиши шарти билан озодлик берилди. Улуғ Пайғамбар асирларга яхши муомала қилиниши ҳақида асҳобини огоҳлантирди. Асирлар орасида Абу Изза исмли бир шоир бор эди. У: «Беш қизим бор, уларнинг мenden бошқа кимсалари йўқ. Мени уларга бағишла»,— деди. Ҳз. Муҳаммад ундан қутулиш бадалини олмасдан озод қилди.

Маккаликлар олдинига мағлубият ҳақидаги қора хабарга ишонадилар. Бир ҳовуч мусулмоннинг кўп сонли лашкарни енгиши уларнинг ақлига сиғмади. Аммо бу ҳақиқат эди. Абу Лаҳаб бу аламга чидай олмасдан жон берди. Хотинлар қора кийиб, мотам тўта бошладилар. Абу Суфённинг хотини Ҳинд мотам тутсам, Ма-

дина хотинлари хурсанд бўлади, деган андиша билан кўз ёши тўкмади. Аммо бу ҳолати узоққа чўзилмади. Абу Суфён ҳам айни шаклда ҳаракат қилди. Ўч олиш режасини тузиб, Уҳуд жангига тайёргарлик кўра бошлади.

ё) Қайнуқо яҳудийларининг Мадинадан чиқарилиши

Бадр зафари Мадинадаги яҳудийларни ҳам чўчитди. Мусулмонларни кучи уларга хуш келмади. Мусулмонларга қарши қулай фурсатни кута бошладилар. Яҳудийлар анча олдин мусулмонлар билан аҳднома тузишган эдилар. Аммо шу онда ўз аҳдларидан қайтишаётгандилар. Биринчи бўлиб Қайнуқо яҳудийлари ўз аҳдларидан қайтдилар. Улар урушқоқ бўлиб, ўзларига ўта ишонишар эди. Мусулмонларга: «Мухораба (уруш — И. Й.) нима эканлигини билмаган макқаликлар билан қаршилашмага алданманг. Агар биз билан жанг қилсангиз жангнинг тотини биласиз»,— дер эдилар.

Шу сабабдан мусулмонлар яҳудийлар устига юриш қилдилар. Улар қалъаларига чекиндилар. Ниҳоят, таслим бўлдилар. Улар Мадинадан чиқарилиб, Шом тарафга сургун қилинди. Бу билан Мадинадан бир бало даф этилгандек бўлди.

ж) Савиқ ғазоти

Бу орада Абу Суфён 200 кишилик суворий аскарлар билан Мадина яқинига келган бўлса-да, тарафдор топа олмаганидан мусулмон кучлари билан урушишдан кўрқиб қочди. Қочаркан оғирлик бўлмасин дея ун солинган қолипларини ерга отиб кетди. Шунинг учун бунга «Савиқ» (қовурилган ун) ғазоти дейилади.

Ҳижратнинг иккинчи йилидаги муҳим воқеалар:

Қибланинг ўзгариши: мусулмонлар Мадинада намозни Куддусдаги Байти Муқаддасга қараб ўқирдилар. Ҳз. Пайғамбар Каъбанинг қибла бўлишини ичдан тиларди. Ҳижратнинг иккинчи йили қибла Масжиди Ақсодан Масжид-ал-Ҳаромга ўзгартирилди. Бу хусусда Бақара сурасининг 144-оятида билдирилган.

Шунингдек, бу йилда:

Ғазотга рухсат берилди.

Рўза тутиш фарз қилинди.

Закот фарз қилинди, Садақаи фитр жорий этилди.

Байрам (ҳайит) намозлари вожиб қилинди.

Ҳз. Фотима билан Ҳз. Али оила қуришди. Ҳз. Али 21, Фотима 18 ёшда эдилар. Шу замонга қадар Ҳз. Пайғамбар ёнида яшаб келган Ҳз. Али уйланганидан кейин, рафиқаси билан бошқа уйга кўчиб ўтди.

III Қисм

УҲУД ЖАНГИ

Мавзулар:

- Қурайшийларнинг ғазаби
- Аббоснинг мактуби
- Ҳз. Ҳамзанинг шаҳид бўлиши
- Мол-дунё кетига тушилгандан кейин
- Ўликларга ҳужум
- Мағлубиятдан зафарга

а) Қурайшийларнинг ғазаби

Қурайшийлар Бадр жангида олган оғир зарба ўчини олиш савдосидан бир дақиқа бўлса-да, воз кечмадилар. Абу Суфён қурайшийларнинг саркори бўлди. Чўлдаги қабилалардан 2000 аскар тўпладилар. Бунга маккаликлар ҳам қўшилишди. Шу тариқа 3000 кишилик қўшин тузилди. Қўшинда 700 зирҳли сувори, 200 от, 3000 туя бор эди. Ҳинд бошчилигидаги аёллар гуруҳи ҳам қўшинга қўшилди. Қўшин йўлда кетар экан, Абво қишлоғига етиб келди. Қўшиндаги баъзи кишилар бу ерда дафн этилган. Ҳз. Пайғамбарнинг онаси қабрини очиб титмоқчи бўлишди, лекин уларнинг айримлари бунинг ёмон одат эканлигини айтиб, қаршилик кўрсатишди.

б) Аббоснинг мактуби

Ҳз. Пайғамбарнинг амакиси Аббос ҳануз мусулмон бўлмаган бўлсада, жиянини жуда яхши кўрарди. Қурайшийларнинг Мадинага юриш қилишлари ҳақидаги хабарни Ҳз. Пайғамбарга етказди. Ҳз. Пайғамбар мактубни ўқиғач, дарҳол кенгаш тўплади. Ҳақиқатан

ҳам, душман Мадинага яқинлашиб қолган эди. Баъзи асҳоблар шаҳарни ичкаридан туриб мудофаа қилишни таклиф қилдилар. Ёшлар эса, душман билан шаҳар ташқарисида жанг қилишни ис-тадилар. Натижада, бу таклиф қабул этилди.

Жума намозидан сўнгра Мадинадан чиқдилар. Қурайшийлар Уҳуд тоғига қароргоҳ кургандилар. Мусулмонлар ҳам ўша тарафга ҳаракат қилдилар. Уларнинг қўшини 1000 кишидан иборат эди. Мунофиқларнинг бошлиғи Абдуллоҳ 300 одами билан орқага қайтгач, мусулмонлар 700 кишилик лашкар билан қолдилар.

Мусулмонлар Уҳуд тоғига етиб борганларида мушриклар би-лан тўқнаш келдилар. Мушриклар яхшигина жойлашиб олган эдилар. Бунинг устига мусулмонлар орқаларини Уҳуд тоғига бериб, Мадинага қарши томонга саф тортдилар. Душмanning жабҳа орқасидан ҳужум қилишига қарши Ҳз. Пайғамбар чап то-мондаги тоғ бўғозини қўриқлаш учун 50 нафар аскарни ташлади ва уларга: «Душман ё ғолиб, ё мағлуб бўлсин, мендан амр олма-гунча асло бу ердан айрилманг. Агар душман сувориси келса, от-ларига ўқ отинг, чунки от ўқ едими, илгарйла олмайди», — деб қат-тиқ тайинлади.

Душман қўшинининг ўнг қанотида Холид, чап қанотида Абу Жаҳлнинг ўғли Икрима, сувориларнинг бошида Сафвон турар эди. Хотинлар даф чалиб, аскарларни қизиштирар эдилар. Жанг яккама-якка олишув билан бошланди. Ҳз. Али ва Ҳз. Ҳамза ўз рақибларини ерга йиқитдилар. Абу Дужана ҳам беқиёс қаҳрамонликлар кўрсат-ди. Қурайшийлар Бадр ўчини олиш учун бор кучларини ташладилар.

в) Ҳз. Ҳамзанинг шаҳид бўлиши

Абу Суфённинг хотини Ҳинд Бадр жангида ўлган отасининг интиқомини олиш учун Ваҳший исмли бир занжига катта миқдордаги пул беришни ваъда қилиб, Ҳз. Ҳамзани ўлдиришни тайинлади. Ваҳший Ҳз. Ҳамза билан эркакча курашишдан қўрқиб, бир пистирмага яширинди. Ҳабаш пистирмадан пинҳона равишда найза отиш билан Ҳз. Ҳамзани қорнидан яралаб, шаҳид этди.

Жуда шиддат олган жанг мусулмонлар фойдасига ҳал бўла бош-лади. Душман сафлари бузилиб, хотинлар тоғ томонга қоча бошла-ди. Ҳз. Пайғамбар қўшинини шундай тартиб билан қўйган эдики, натижада душман асло ёриб кира олмади. Душман суворисига қарши тура оладиган сувориси йўқ бўлса-да, сувори ҳужум қилади-ган ёлғиз бир ер қолган эди, у ерни ҳам найзадорлар билан тўсиб қўйди ва уларни бу ердан асло айрилмасликларини қаттиқ тайинла-ди. Шу тариқа илк онларда зафар қозонилди.

г) Мол-дунё кетига тушилгандан кейин

Аммо бу ерда баъзилар рафлатга тушдилар. Улар айни душман таъқиб этиладиган замонда ғанимат (ўлжа — И. Й.) тўплашга туш-дилар. Найзадорлар ҳам душман сафлари бузилди деб, ўз жойларини ташлаб кетдилар. Бунинг айни фурсат деб билган Холид суворилари

билан ҳужум бошлади ва мусулмонлар ичига ёриб кирди. Бундан руҳланган мушриклар такрор ҳужумга ўтдилар. Икки тарафдан қилинган ҳужум орасида қолган мусулмонлар нима бўлаётганини англамасдан, саросимага тушдилар. Шу орада Ҳз. Пайғамбарнинг шаҳид бўлганлиги ҳақидаги хабар тарқалди. Бундан мусулмонлар эсанкираб қолдилар ва умидсизликка тушдилар. Бир гуруҳ мусулмонлар Ҳз. Пайғамбар атрофини ҳалқа шаклида ўраб олиб, уни қўриқлай бошладилар. Қилинган ҳужум даврида Ҳз. Пайғамбарнинг зирҳи ёноғига ботиб, муборак тиши синган эди. Улуғ Пайғамбар душманнинг ўқ ёмғири остида қолган бўлса-да, ўз матонатини йўқотмади: «Ё Раб, қавмимни афв эт, чунки улар нима қилаётганларини билмаяптилар»,— деб, дуо қилаётган эди.

Мусулмонлар жуда қийин ҳолатга тушиб қолдилар. Умму Амара деган насиба хотин мусулмонларга сув ташиётган эди. Бундай қийин ҳолатни кўргач, у қўлидаги сув қопини ташлади ва бир қилич олиб, Ҳз. Пайғамбарни ҳимоя қила бошлади. Ҳужум қилганлардан бирини отидан йиқитиб, тупроққа белади.

Ҳз. Пайғамбар ёнидагилар билан бирга бир тепаликка чиқди. Абу Суфён: «Муҳаммад орангиздами? Абу Бакр ва Умар у ердами?»,— деб сўради. Тайинли жавоб олмаганидан кейин: «Демак, буларнинг ҳаммаси ўлибди»,— деб сўзлади. Унга жавобан Умар:

— Уларнинг ҳаммаси соғ ва бу ердадир,— деб ҳайқирди.

Абу Суфён:

— Муҳораба навбати биландир, бугун Бадрнинг тескариси-дир,— деди.

д) Ўликларга ҳужум

Қурайший хотинлар бу жангда инсонийликка хос бўлмаган ҳаракатлар қилдилар. Улар шаҳид бўлган мусулмонларнинг бурун ва қулоқларини кесиб, гарданлик каби бўйинларига осиб олдилар. Ҳатто, Абу Суфённинг хотини Ҳинд Ҳз. Ҳамзанинг қўксини тешиб, унинг юрагини тишлади. Тарихда унга «Инсон юрагини еган хотин» дейилади.

Уҳуд жангида мусулмонларнинг хотинлари ҳам иштирок этдилар. Аммо улар аскарларга сув ташиш, яраларни боғлаш каби ишларни бажардилар.

Уҳуд жангида мусулмонлардан 70 киши шаҳид бўлди. Катта бир дилсиёҳлик билан Мадинага қайтдилар. Бунга фақат ўзлари сабабчи бўлдилар. Ҳз. Пайғамбарнинг амрларини тингламадилар. Мадинадаги яҳудий ва мунофиқлар бу мағлубиятдан севиндилар. Бу Ҳз. Пайғамбарга оғир ботди. Ярадор ва қорғин бўлгани ҳолда душманини таъқиб этишга қарор берди. Мусулмонларнинг заиф эмаслигини ҳам яҳудийларга, ҳам мушрикларга кўрсатиш нуқтаи назаридан бу қарор муҳим эди. 16 Шаввол, яъни жангнинг эртаси — якшанба куни мусулмонлар жангга чақирди.

е) Мағлубиятдан зафарга

Маккаликлар Уҳуддан чекиниб, Равҳога келган эдилар. Ҳз. Пайғамбар уларнинг орқасидан бир кузатувчи юборган эди. Унга: «Бориб кузат. Агар туяларга миниб олишган бўлса, Маккага кетаётган бўладилар. Агар отда бўлсалар, у ҳолда Мадинага хужум қилади, демакдир»,— деди. Хабарчи улар туяларда эканлигини билдирди. Аммо маккаликларда ҳам тараддуд бор эди. Кимлардир орқага қайтишни истар эди. Ҳз. Пайғамбар бу хабарни олганидан кейин байроқни Ҳз. Алига бериб, душманни таъқиб этишга йўллади ва Ҳамро ал-Асадга қадар келди. У ерда уч кеча сўндирмасдан гулхан ёқиб, тараддуд кўраётган душманга қарши қувватли ва кўп сонли эканликларини намойиш қилдилар. Абу Суфён такрор жангга киришдан қочди. Мусулмонлар Уҳудда мағлуб бўлган бўлсалар, шу тариқа ғолибга айландилар.

Ҳижратнинг учинчи йилидаги муҳим воқеалар:

Ҳз. Алининг ўғли Ҳз. Ҳасан дунёга келди.

Ҳз. Пайғамбар Умарнинг қизи Ҳафса билан турмуш қурди.

Ҳз. Усмон биринчи хотини Руқия вафот этганидан сўнг, Пайғамбаримизнинг қизи Умму Гулсумга уйланди.

Ҳз. Пайғамбар хотинларининг исмлари қуйидагичадир: Ҳадича, Савдо, Ойша, Ҳафса, Ҳузайма қизи Зайнаб, Умму Салама, Жаҳш қизи Зайнаб, Умму Ҳабиба (Абу Суфён қизи), Жувайрия, Софийя (Яҳудий наслидан), Маймуна.

IV Қисм

УҲУДДАН ХАНДАҚ ЖАНГИГА ҚАДАР

Мавзулар:

- Ражиъ ҳодисалари
- Биъри Мауна фожиаси
- Бани Надр ғазоти
- Бани Мусталақ ғазоти
- Ифк ҳодисаси

а) Ражиъ ҳодисалари

Ҳижратнинг тўртинчи йилида Лихён қабиласидан бир неча киши Ҳз. Пайғамбар олдига келиб, ўзларига дин ўргатадиган муршидлар юборилишини илтимос қилдилар. Ҳз. Пайғамбар уларга 6 кишини юборди. Улар Ражиъ қишлоғига етиб борганларида хиёнат қурбони бўлганликларини англадилар. Уларга ҳамроҳлик қилаётганлар уларни лихёнлик мушрикларга топширдилар. Мушриклар уларнинг тўрттасини шаҳид қилдилар, иккисини эса, Маккага олиб бориб, мушрикларга сотдилар. Мушриклар ҳам уларни Бадр жангида ўлганларга бадал сифатида ўлдирдилар.

Мусулмонлар бу олти зотнинг разил бир хиёнат қурбони бўлганлигидан авзойилари бузилди. Ҳз. Пайғамбарнинг шоири Ҳассон б. Собит алам тўла ёзилган марсиалари билан бу қайғуга ҳамдард бўлди.

б) Биъри Мауна фожиаси

Яна Ҳижратнинг тўртинчи йили эди. Килоб қабиласидан Абу Баро Ҳз. Пайғамбаримиз олдига келиб, қабиласи учун бир неча

муршид сўради. Ҳз. Пайғамбаримиз: «Мен Наждийларга ишонмайман», — деди. Аммо Баро унга кафолат берди. Шундан сўнгра Ҳз. Пайғамбаримиз Асхоби Суффадан 40 нафар киши юборди. Улар Мауна қудуғи деган ерга етганларида ичларидан бирини Туфайл ўғли Амирга юбориб, Ҳз. Пайғамбарнинг мактубини тақдим қилдилар. Амир мактубни ўқимасдан атрофидаги қабилалардан одам тўплаб, Абу Баро сўзининг акси ўлароқ, бу муршидларни ўлдиртирди. Ичларидан бир киши соғ қолди ва Мадинага етиб келди. Шу тарзда баъзи қабилалар берган сўзларининг устидан чиқмасдан, бу каби хиёнатлар қилишарди. Чунки мушрик ва яҳудийлар уларни гиж-гижлар эдилар.

в) Бани Надр ғазоти

Яҳудийлар Ухуд жангидан сўнг мусулмонларни писанд қилмай қўйдилар. Мусулмонлар билан тузган шартномаларга ҳам риоя этмасдилар. Кубо яқинида яҳудий Надр ўғиллари яшарди. Ҳз. Пайғамбар уларнинг олдига бориб, тўланиши керак бўлган икки кишининг хун бадалини шартномага мувофиқ тўлашларини талаб қилди. Ораларида бир оз гап қочди. Ҳз. Пайғамбарга қарши бир суиқасд тайёрланаётган эди. Ҳз. Пайғамбар бундан хабардор бўлганидан кейин Мадинага қайтди. Яҳудийлар ҳар турли баҳоналар билан мусулмонлар роҳатини буза бошладилар. Шу сабабдан Ҳз. Пайғамбар Муҳаммад б. Масламани яҳудийлар олдига юборди ва 10 кун ичида мамлакатни тарқ этиб, бошқа ерга қўчиб кетишларини амр этди. Улар бунга рози бўлдилар. Чунки айблари бор эди. Аммо мунофиқларнинг бошлиғи бўлган Ибни Убай уларга хабар юбориб, ёрдам беришини билдирди. Шундан кейин яҳудийлар ҳеч қасқа кетмасликка қарор қилдилар. Мусулмонлар уларнинг қалъаларини қуршаб олганларидан кейин таслим бўлдилар. Сипоҳларидан ташқари молларини туяларга юклаб кетишларига рухсат берилди. Надр ўғилларидан қолган ерларни Ҳз. Пайғамбар мусулмонларга бўлиб берди. Ансорий икки фақир кишига ҳам ер берди. Қўлчиликнинг муҳтожлиги бўлмаганидан ер олмадилар.

Бу йилда Ҳз. Алининг ўғли Ҳз. Хусайн туғилди.

Ҳз. Пайғамбар Зайд б. Собитга Иброний тилини ўрганишини амр этди. Чунки яҳудийларга ишончи қолмаганидан улардан таржимон сифатида фойдаланмоқдан воз кечди.

г) Бани Мусталақ ғазоти

Мадинадан тўққиз қўноқ масофада яшаган Мусталақ ўғиллари Мадинага ҳужум қилиш ниятида эдилар. Ҳз. Пайғамбар бу ҳаракатни ўз ерида бостирмоқ учун у ерга йўл олди. Уларнинг бир қисми урушга қатнашмади, бир қисми эса, жангга кирди. Улардан 600 асир олинди. Бундан ташқари, 2000 туя, 5000 қўй ўлжа олинди.

д) Ифк (шубҳа) ҳодисаси

Бу жангдан қайтишда Ҳз. Ойша волидаминиз қуруқ бир туҳматга қолди. Омонат сифатида тақиб юрган бир болдоғини йўлда тушириб қўйди ва уни қидириб, қарвондан орқада қолиб кетди. Уни учратганлар туяга миндириб қарвонга етказиб келдилар. Шундай фурсатни кутаётган мунофиқлар бу воқеани бутунлай чигаллаштириб, Ҳз. Пайғамбар, Ҳз. Ойша ва мусулмонлар хусусида уларни хафа қилувчи уйдирмалар тарқатдилар. Ниҳоят, Ҳз. Ойшанинг бу туҳматдан соқит бўлганлигига оид оятлар тушмиш ва бундан мусулмонлар жуда севинибдилар. Қуръони Карим буни очиқ бир бўҳтон сифатида изоҳлайди.

V Қисм

ХАНДАҚ ЖАНГИ (ҳижрий 5- йил)

Мавзулар:

- Мушриклар ва яҳудийлар бирлашуви
- Узоқ қуршовдан сўнг
- Душманни ер билан яксон қилган куч
- Қурайза ўғиллари хиёнатига берилган жазо

а) Мушриклар ва яҳудийлар бирлашуви

Мусулмонлар энди эркин нафас ола бошладилар. Маккаликларнинг ва айрим қабилаларнинг хавфи бостирилган, яҳудийлардан тозаланган эди. Осуда ва ширин бир ҳаёт кечираётган эдилар. Аммо араблар қон даъвосидан ҳануз воз кечмадилар. Яҳудийларнинг ҳам мусулмонларда қасдлари бор эди. Уларнинг иккаласи тил бириктирган ҳолда чўлда яшайдиган баъзи қабилаларни ўзларига оғдиришга эришдилар. Масалан, Ғатафан арабларига Ҳайбардан келадиган фойданинг ярмисини беришга ваъда қилиш билан уларни ўз тарафларига олдилар. Қурайш умумий қўшин учун 4.000 аскар, 300 сувори, 1.000 туя берди. Фазори ўғиллари бир қанча пиёда ва 1.000 туяли аскар юборди. Бошқа қабилалар ҳам қўлларидан келган даражада ёрдам қилдилар. Шу тариқа уларнинг қўшинлари 10.000 кишига етди ва улар Абу Суфён қўмондонлигида Мадинага юриш бошладилар.

Мусулмонлар бу ҳаракатдан хабар топдилар. Ҳз. Пайғамбар ҳар доимгидек саҳобаларни тўплаб, ҳолатни муҳокама этдилар. Мадинани ичкаридан мудофаа қилишга қарор бердилар. Аммо бу билан чегараланиб қолиш мумкин эмас эди. Салмон Форсийнинг таклифига биноан шаҳар атрофига хандақ қазиладиган ва бу билан душман ўтишига қаршилик кўрсатиладиган бўлинди. Ҳз. Пайғамбар бошчилигидаги мусулмонлар жонни жабборга бериб меҳнат қилдилар ва 6 кунда хандақни қазиб битказдилар.

Хандақ қазилаётганда катта бир тош чиқди. Бу тошни ҳеч ким парчалай олмади. Шунда Ҳз. Пайғамбар тошни бир урган эди, катта бўлак ажралиб тушди. «Оллоҳу Акбар, Шомнинг кўшқларини кўряпман», — деди. Яна бир марта урди. «Эроннинг оқ саройларини кўряпман», — деди. Учинчи марта урганида: «Санъо эшиқларини кўряпман», — деди. Булар келажакни ойдинлаштирган хабарлар эди ва шундай тарзда ҳақиқатга айланди.

Қурайш қўшини Мадина яқинига етиб келганда хандаққа дуч келди ва бундан саросимага тушдилар. Чунки бу улар кўрмаган бир мудофаа тарзи эди. Қурайшчилар қароргоҳ қуриб, кута бошладилар. Мусулмонлар 3.000 мужоҳидлар билан мудофаага кирдилар. Қуршов муддати чўзилиб борди. Араблар бундай ҳолатга одатланмаганларидан сабрсизлана бошладилар. Улар ҳар доим хужум қилиб, нимаики қўлга кирса, уни талаб кетишга ўрганишган эди. Шу сабабли душман ичида норозиликлар бошланди. Бу орада Надр яҳудийларининг раиси ва бу ҳарбнинг ташкилотчиларидан бўлган Ҳуяй бир йўлини топиб, Қурайза яҳудийларини ўз томонига оғдирди ва: «Денгиз каби қўшинимиз бор. Мусулмонларни бу дафъа яксон қиламиз», — деб хитоб қилди. Ҳақиқатан ҳам шароит кескинлашиб бораётган эди. Мадинага ҳар тарафдан хужум қилишга тайёрланилди.

Қуръони Карим бу ҳолатни қуйидагича ифодалайди: *«Ўшанда душманлар сизларнинг юқори томонингиздан ҳам, қуйи тарафингиздан ҳам бостириб келган эдилар. Ўшанда кўзлар тиниб, юраклар бўғизларга тиқилиб қолган эди. Турли гумонлар қила бошладиларинг. Ўшанда мўминлар (яна бир қарра) имтиҳон қилиндилар ва (бу даҳшатдан) шиддатли ларзага тушдилар»* (Аҳзоб сураси, 10—11-оятлар).

6) Узоқ қуршовдан сўнг

Қуршов 20 кундирки, қануз давом этар, аммо бирон-бир натижа чиқмаётган эди. Қурайза яҳудийларининг душман томонига ўтиб кетиши ҳам ҳеч қандай натижа бермади. Ҳаво совиб, егулик нарсалари ҳам қолмади. Қандай қилиб бўлмасин хандақни кечиб ўтиш учун хужумга ўтдилар. Бир қанча киши оти билан хандақдан сакраб ўтишга муяссар бўлди. Амр ибн Вуд исмли паҳлавонга қарши Ҳз. Али чиқди ва унга лочин каби ташланиб, ерга қулатди. Шундан сўнгра душман чекина бошлади. Абу Жаҳлнинг ўғли Икрима найзасини ҳам ташлаб қочди.

Эртаси кун ҳам шиддатли хужум қилинган бўлса-да, натижа-сиз бўлди.

в) Душманни ер билан яксон қилган куч

Жангда ҳар бир чорани қўллаб кўрдилар. Душман қуршовини ёриб ўтиш учун уларнинг Қурайза билан бўлган бирлигини бир-биридан айириш кифоя эди. Ҳар икки тараф бир-биридан шубҳа-

лана бошлади. Нуайм Сақафий исмли эътиборли бир зот, ўзи ҳали мусулмонликни қабул қилмаган бўлса-да, яхшилик қилиш мақсадида Қурайза билан мушриқлар орасига шубҳа туширди. Шундан сўнгра уларнинг ўртасида ишончсизлик пайдо бўлиб, ораларига совуқлик тушди. Абу Суфёнда ҳам қўркув ҳисси пайдо бўла бошлади. Айниқса, ўша тунда бўлиб ўтган даҳшатли тўфон душман қалбига кучли қўрқинч солди. Кучли тўфон дарахтларни илдизи билан қўпориб, душман юз-кўзини туз-тупроқ билан тўлдирди ва чодирларни йиртиб ташлади. Даҳшат устига даҳшат бўлиб, челақлаб қуйгандек сел ёғди ва ҳар нарсани оқизиб кетди. Душман қалбига шундай қўрқинч тушдики, уларнинг назарида ҳар нарса уларга қарши ҳужум қилаётгандек бўлиб туюлди. Оллоҳ томонидан юборилган бу офат душманни бузиб ташлади. Оллоҳнинг беҳисоб қўшини бордин.

Қуръони Карим буни қуйидагича изоҳлайди: *«Имон келтирганлар (мўминлар), сизларга қарши қўшинлар келган пайтида биз уларнинг устига шамол ва сизлар қўрмаган қўшинларни (яъни фаришталарни) юборганимизни — Оллоҳнинг сизларга берган неъматини эсланглар»* (Азҳоб сураси, 9-оят).

Бу даҳшатли ҳодисага ортиқ бардош бера олмаган душман шу кечанинг ўзидаёқ, ваҳима билан қочиб кетди. Ҳатто, бош қўмондон бўлган Абу Суфён туясининг тизгинини боғлашга ҳам вақт топа олмай қолибди.

Тонгда шамол тинибди, душмандан асар ҳам қолмабди. Мусулмонлар ўзларини бу фалокатдан асраб қолган Оллоҳга чексиз ҳамду санолар айтишибди. Ҳз. Пайғамбар мўминларга ушбу хуш-хабарни берди: «Энди навбат бизникидир. Бундан сўнгра қурайшийлар бизга ҳеч қачон ҳужум қила олмайди».

г) Қурайза ўғиллари хиёнатига берилган жазо

Қурайза ўғиллари энг нозик замонда аҳдларини бузиб, душман билан иттифоқ тузган эди. Агар Оллоҳнинг ёрдами бўлмаганда, мушриқлар Мадинани қиличдан ўтказар эди. Энди улар билан ҳисоблашиш навбати келган эди. Ҳз. Пайғамбар Ҳз. Алига байроқни бериб, Қурайза яҳудийлари устига юриш бошлади. Яҳудийлар ўз қалъаларига чекиндилар ва 25 кун қуршовда қолдилар. Ниҳоят, таслим бўлдилар. Ҳакам сифатида Саъд Ибн Муозни кўрсатдилар. У ҳам: «Жангда қатнашганларнинг қатл қилиниши, аёл ва болаларнинг асирга олиниши, молларининг ҳарбий ўлжа қилиниши» ҳақида ҳукм чиқарди. Яҳудийлар бу ҳукмнинг Тавротга ҳам уйғун келиши туфайли уни қабул қилдилар.

VI Қисм

ҲУДАЙБИЙЯ СУЛҲИ

Мавзулар:

- Мусулмонларнинг Каъбани зиёрат қилиш орзуси
- Ҳудайбийя сулҳи музокаралари
- Шартноманинг тузилиши
- Ён бериш деб ҳисобланган ҳукмларнинг тўғри бўлиши
- Исломга даъват қилиш учун элчиларнинг юборилиши
- Нажрон христианлари ҳайъати

а) Мусулмонларнинг Каъбани зиёрат қилиш орзуси

Мусулмонларнинг Маккадан айрилганларига 6 йил бўлди. Ота-оналари юртини жуда соғинишди. Нимаики нарсалари бўлса, у ерда қолганди. Бундан ташқари, муқаддас ҳисобланган Каъбаи Муаззама ҳам Маккада эди. Мусулмонлар қалбида Каъбани зиёрат қилишдек буюк бир орзу ётар эди. Аммо шу кунга қадар зиёрат қилишга имконлари бўлмади. Ҳз. Пайғамбар ҳижратнинг олтинчи йилида саҳобаларига Каъбани зиёрат қилишларини айтди. Мусулмонлар бу хабардан жуда хурсанд бўлдилар. 1.400 га яқин мусулмон Каъба зиёратига тайёргарлик кўра бошлади. Ниҳоят, ихромларини кийдилар ва қурбонлик учун туяларни олиб, ҳажга йўл олдилар. Ҳз. Пайғамбар Қасво лақабли туяси билан олдинда кетди. Ҳажга кетаётганларнинг қурол олиши таъқиқланди.

б) Ҳудайбийя сулҳи музокаралари

Қурайшийлар мусулмонларнинг ҳажга келаётганликларини эшитганларидан сўнг, ташвишга тушдилар. Улар мусулмонларни Маккага киритмасликка қарор қилдилар ва Макка яқинига тўсик

қурдилар. Ҳз. Пайғамбар бу воқеалардан хабардор бўлганида шундай деди: «Бу қурайшийларга нима бўлди, уруш жонларига тегмадимми?»

Мусулмонлар Худайбийя деган жойга келиб тўхтадилар. Бу орада элчилар Каъбани зиёрат қилиш учун рухсат сўраб, қурайшийларга бир неча бор мурожаат қилдилар, лекин улар ҳеч ён бермадилар. Ниҳоят Ҳз. Усмонни элчи қилиб юбордилар. Ҳз. Усмон қурайшийларга мусулмонларнинг зиёрат учун келганлигини аңлатди. Қурайшийлар унга: «Агар истасанг, ўзинг зиёрат қилишинг мумкин», — дедилар. У эса: «Пайғамбар тавоф қилмагунга қадар мен зиёрат қила olmayман. Биз ҳаммамиз Каъбани тавоф қилиш учун келдик. Қурбонликларимиз ҳам ёнимизда», — деди.

Аммо қурайшийлар бу таклифни қабул қилмадилар. Ҳз. Усмоннинг улар билан олиб борган музокараси анча чўзилди. Бундан мусулмонлар тавишлана бошладилар. Бу орада Ҳз. Усмоннинг хибс ёки қатл этилганлиги ҳақида хабар тарқалди. Ҳаром (Муҳаррам, Ражаб, Зулқаъда, Зулҳижжа) ойларида Ҳарам Шарифда бир элчига бундай муомалада бўлишлик жуда чиркин нарса бўлар эди. Шунинг учун мусулмонлар Ислом даъвоси йўлида жонларини фидо этишга тайёр эканликларини Ҳз. Муҳаммадга билдириб, онт ичдилар. Бу содиқлик онти бир дарахтнинг тағида ичилди. Бунга «Ридвон онти» дейилади.

Қурайшийлар мусулмонларнинг зиёрат учун келганлигини аңладилар, аммо атайин қаршилик кўрсатишда давом этдилар. Вазият жуда танг ҳолатга келганда ҳам ғурурлари бунга йўл қўймади. Улар зиёрат изини келаси йилга қолдиришни истадилар.

в) Шартноманинг тузилиши

Қурайшийларнинг бундай истаклари борлигини аңлаган мусулмонлар фидокорлик кўрсатган ҳолда, яъни ортиқча қон тўкилмасин деб, келаси йил зиёратига рози бўлдилар. Навбат шартнома тузишга келди. Ҳз. Али шартномани ёза бошлади. Мушриклар шартнома бошида «Бисмиллоҳир раҳмонир раҳим» ёзилишига рози бўлмадилар. Фақатгина «Оллоҳ номи билан» деб ёзилишига рози бўлдилар.

Қарорлаштирилган шартлар қуйидагилар эди:

1. Мусулмонлар бу йилги зиёратдан воз кечиб, Мадинага қайтадилар.

2. Келаси йил Маккага келадилар, аммо уч кундан ортиқ қолмайдилар.

3. Мусулмонлар қуролсиз келадилар.

4. Мусулмонлар Маккадаги мусулмонлардан ҳеч бирини ўзлари билан олиб кетмайдилар. Мадиналиклардан қолишни истаганлар бўлса, улар Маккада қоладилар.

5. Маккалик мусулмонлардан ёки мушриклардан биронтаси Мадинага борадиган бўлса, у орқасига қайтарилади. Мусулмонлардан биронтаси Қурайшга келса, у таслим этилмайди.

г) Ён бериш деб ҳисобланган ҳукмларнинг тўғри бўлиши

Қўйилган шартлар жуда оғир эди. Аммо Ҳз. Муҳаммад бу шартларни қабул қилди ва бунга «Фатҳи Мубин» дейилди. Ҳақиқатан ҳам воқеаларнинг бу тарзда ҳал бўлиши Ҳз. Пайғамбарнинг узоқни кўзлаб иш тутганлигини кўрсатди. Бу шартнома пировард натижада мусулмонларнинг фойдасига ишлади. Қайтишда (йўлда) «Фатҳ сураси» нозил бўлиб, мусулмонларга катта ғалаба ва зафар хушхабари берилади.

д) Исломга даъват қилиш учун элчиларнинг юборилиши

Худайбийя шартномасини имзолаш билан мусулмонлар борликларини атрофга ёйгандек бўлдилар. Бир дам сукунат даври бошланди. Ҳз. Пайғамбар бу орада Византия, Эрон, Миср, Ҳабашистонга ва олислардаги араб қабилалари бошлиқларига мактублар юбориб, уларни Исломга даъват қилди. Тавҳид (ягона Оллоҳни тан олиш) динини ҳар тарафга эшиттирган бўлди. Кумушдан бир муҳр ясашиб, унга «Муҳаммадун Расулуллоҳ» деб ёздирди.

ЎҚИШ:

Исломга даъват мактублари

Низомий Ганжавий «Ҳисрав ва Ширин» асарида бу ҳодисани қуйидагича ифодалаган:

«Вақтики, у (Ҳисрав Парвиз) дунёга ҳоким эди, номи Шарқда ва Ғарбда машҳур эмиш. Пайғамбаримиз етарли ҳужжатлар билан нубувватнинг тўғрилигини исботлар, баъзан тик қояларга сирларини ишониб очар, баъзан қавмлар унинг қаҳрамонликларини сўйлар эдилар. У бутун дунё миллатларини Ҳақ динга даъват этиб, ҳар тарафга даъватномалар юборди. Пайғамбаримизнинг амри билан ҳар бир ҳукмдорга номалар ёзилди. Нажошийга нома ёзилгандан кейин, Ҳисравга ҳам бир нома ёзилди. Пайғамбаримиз элчиси бу мактубни Ҳисравга тақдим этганда унинг ранги бўзариб, ғазабдан сочининг ҳар толаси бир ўқ каби тик бўлди. Ғазаб оташидан томирлари вулқон каби бўлди. Ҳисрав Ҳз. Пайғамбар юборган бу мактубга боққанида ва бутун дунёни ойдинлатган у унвонни кўрганида қутурган инсондек бўлди. Салтанат ғурури уни тўғри йўлдан оғдирди. Ҳисрав: «Менга қарши бу юзсизларча ёзилган мактубни юборишга ким журъат қилди. У одам кимки, исмини менинг исмимдан аввал ёзиш жасоратини кўрсатган?»— деди. У ғазабдан қизариб, оташ каби ёнди. Ўзича ёмон нарсаларни ўйлар ва хато қилар эди. Ҳисрав бу мактубни йиртиб, ўз исмини ҳам парчалаб ташлади. Пайғамбарнинг элчиси унинг ғазабланганини кўриши билан орқасига қайтди ва коинотнинг чироғи бўлган у буюк Пайғамбарга бу тутунсиз оташ — Ҳисравни англатди. У порлаган нурнинг иссиғида дуолар қилиб, парвоналар каби парвоз

этарди. Эрон Кисролари (Эрон шоҳлари унвони) шу сабабли йиқилди ва шоҳларнинг тожлари ерларда ўралишиб ётди. Пайғамбар юксак шоҳлар шоҳидирки, қўрқув сочиш ва умид бериш билан Фаридун Жамшидларга ҳоким бўлди».

Буларнинг ичида Эрон ҳукмдори элчини яхши кутиб олмасдан, мактубни йиртмиш. Бошқалари эса, ҳуш кутиб олишибди. Византия Қайсарига мактуб етиб борганда, Абу Суфён тижорат қарвони билан Сурияда эди. Қайсар Абу Суфёндан Ҳз. Муҳаммад (с.а.с.) ҳақида маълумот олмишдир.

Миср ҳокими Муқавқис нозик бир жавоб бермиш: икки канизакни ҳада сифатида юборибди. Улардан бири «Мория» эди.

е) Нажрон христианлари ҳайъати

Яҳудийлар мусулмонларга қарши жабҳа олган эдилар. Христианларнинг аҳволи эса, бошқача эди. Бу орада Яман тарафдаги Нажрон христианларидан бир гуруҳи Мадинага келиб, Ҳз. Пайғамбар билан учрашдилар. Уларнинг ичида дин ҳақида билим соҳиби бўлганлар Ҳз. Пайғамбар келтирган диннинг Ҳақ дин эканлигини ичдан англаганлар ҳам бор эди. Бундай кишилардан бири бўлган Абу Ҳориса Ҳз. Муҳаммад айтган нарсаларнинг тўғри эканлигини дўстига айтди. Дўсти:

— Ундай бўлса, нимага ундан чеқиняпсан? — деди.

— Сабаби, бизникиларнинг бизга қилган нарсаларидир. Бизга мавқе, бойлик бердилар. Агар Муҳаммадга эргашсам, буларнинг ҳаммасини қайтариб оладилар!

Шу туфайли бундай нарсалар таъсирида олий ҳақиқатдан насибаларини ола билмадилар, йўлдан озишда давом этдилар.

VII Қисм

ХАЙБАР ФАТҲИ

Мавзулар:

- Хайбар фатҳи
- Ҳз. Алининг қаҳрамонлиги
- Яҳудийлар тутган йўл

а) Хайбар фатҳи

Хайбар Мадина билан Сурия йўлида жойлашган бўлиб, боғ-роғлардан иборат бир ердир. У ерда асосан яҳудийлар яшар эди. 7 қалъаси ҳам бор. Мадинадан сурилган яҳудийларнинг бир қисми бу ерга келган эди. Хайбар яҳудийларнинг бошлиғи бўлган Ясир Мадинага хужум қилиш учун бир режа ҳозирлаганди. Ҳз. Пайғамбар Абдуллоҳ б. Равоҳани Хайбарий томонга юбориб, улар билан шартнома тузишни таклиф қилди. Аммо улар бу таклифни қабул қилмасдан, мусулмонларга қарши хужум қилиш учун Ғатфон араблари билан аҳдлашдилар. Яҳудийлар ҳаракатга келмасдан, уларни ўз ерида бостириш мақсадида, мусулмонлар 1600 кишилиқ мужоҳид билан Мадинадан йўлга чиқдилар ва 150 км.лик масофани уч кунда босиб ўтиб, Хайбарга етиб келдилар. Йўлда саҳобалар баланд овоз билан такбир келтираётганларида Ҳз. Пайғамбар уларга: «Секинроқ бақиринг. Сиз узоқ ёки эшитмайдиган зотга хитоб қилаётганингиз йўқ. Оллоҳ сизга жуда яқиндир», — деди.

Қаршиларида мусулмонларни кўрган Хайбарийлар қалъа дарвозаларини бекитдилар.

Мусулмонлар қўшини ичида аёллар ҳам бор эди. Улар Ҳз. Пайғамбарга: «Аскарларга ёрдам, хасталарга дори-дармон бериш, жанг майдонига сув ташиш учун келяпмиз», — дедилар. Улар сайёр хастахона ходимлари вазифасини бажаришар эди.

Ҳз. Пайғамбар Хайбарга кираётганида қуйидагича дуо ўқибди: «Ё, Раббий! Биз сендан бу ўлка аҳолиси ва бу ўлкадаги мавжуд ҳар нарсанинг яхшилигини истаймиз. Бу ер аҳолиси ва ичидаги ҳар бир нарсанинг ёмонлигидан сақлашингни сўраб, сендан паноҳ тилаймиз».

6) Ҳз. Алининг қаҳрамонлиги

Ҳз. Пайғамбар Хайбарийларга сулҳ таклиф этди, аммо уларнинг бошлиғи Мишкам ўғли Саллам рад жавобини берди. Шундан сўнгра мусулмонлар ҳужум бошладилар. Арабларнинг минг йигитига бас келади, деб ҳисоблаган Марҳаб исмли машҳур яҳудий паҳлавони бор эди. Кураш жуда шиддатли давом этарди. Ҳз. Али бу жангда жуда катта қаҳрамонликлар кўрсатди. Қўлидан қалқони тушиб кетганда, қўлига кирган бир эшикни қалқон каби қўллаб, курашда давом этибди ва қалъани қўлга киритибди. Шу тариқа қалъалар бирин-кетин мусулмонлар қўлига ўтибди. Энг мустаҳкам қалъа бўлган Комус қалъасига навбат келганда, яна Ҳз. Али бу қалъа қўмондони Марҳабни ер билан яксон қилиб, «Хайбар фотиҳи» унвонига мушарраф бўлибди (Оллоҳ ундан рози бўлсин).

в) Яҳудийлар тутган йўл

Пировард натижада, яҳудийлар тинчлик истадилар. Бу ерда деҳқончилик билан шуғулланадиган ва маҳсулларининг ярмини мусулмонларга берадиган бўлишди. Бу шартнома қабул қилинди ва яҳудийларга яхши муомалада бўлишди.

Хайбарда яҳудийларнинг бир зиёфат пайтида Ҳз. Пайғамбарни заҳарламоқчи бўлганликлари ҳақида тарих китобларида ёзилган.

VIII Қисм

КАЪБА ЗИЁРАТИ (ҳижрий 7- йил)

Мавзулар:

- Каъба зиёрати
- Мусулмонларнинг юксак ахлоқи
- Ҳолид ва Амирнинг мусулмон бўлиши

а) Каъба зиёрати

Бир йил олдин тузилган сулҳга биноан мусулмонлар Маккага бориб, Каъбаи муаззамани зиёрат қилишлари керак эди. Зулқаъда ойи кириши билан Ҳз. Пайғамбар мусулмонларга Каъба зиёрати учун тайёргарлик кўришларини айтди. Бутун мусулмонлар бундан хурсанд бўлдилар. Муҳожирлар туғилиб ўсган юртларига борадиган бўлдилар. Сулҳга кўра мусулмонлар Маккага силоҳ билан бормасликлари керак эди. Фақатгина йўл учун лозим бўлган қиличларини қинига солинган ҳолда олдилар, холос. Шу тариқа, 2.000 мусулмон йўлга чиқди.

Қурайшийлар мусулмонларнинг етиб келганлигини эшитишлари билан шаҳарни бўш қолдириб, теvarак-атрофдаги тепаликларга чодир қурдилар. Узоқдан мусулмонларни кузатиб турдилар. Ҳазин лавҳа: 7 йил аввал Қурайшийлар томонидан ўлимга маҳкум қилинган у зот ёлғиз боши билан ўлим тузоғидан кутулиб, узоқ бир диёрга кетган эди. Бошлаган муқаддас даъватида Оллоҳ мадади билан, бу ишда зафарларга эришди. Энди У Ҳақ йўлидаги даъватига эргашган буюк бир оммага бош бўлиб, шаҳарга кираётган эди!..

б) Мусулмонларнинг юксак ахлоқи

Маккаликлар мусулмонларга Мадинанинг об-ҳавоси ёқмаган-лигидан озиб, заифлашиб кетганликда гап қилдилар. Бу гапларнинг ёлғон эканлигини исботлаш учун Ҳз. пайғамбарнинг ўзи бошини тик тутган ҳолда у ёқ-бу ёққа юрди. Мусулмонлар ҳам аини ҳаракатни такрорладилар. Бу билан мушрикларга бармоқларини тишлатиб қўйдилар.

Зиёрат ва тавоф қилиб бўлингандан кейин қурбонлик қилдилар.

в) Холид ва Амирнинг мусулмон бўлиши

Мусулмонларнинг Маккага зиёрати қурайшийларга жуда яхши таъсир кўрсатди. Қурайшийлар мусулмонларнинг озода ва тозаллигини, ахлоқларининг гўзаллигини, Ислом динининг олижаноблигини ўз кўзлари билан кўрдилар. Валид ўғли Холид мусулмон бўлишга қарор берди ва бу қарорини қурайшийлардан сир тутишга зарурат йўқлигидан, уларга: «Ақли расо бўлган ҳар бир одам кўрдик, Муҳаммад сеҳргар ёки шоир эмас, У Ҳақ Пайғамбардир. Унга ваҳий бўлганлар Оллоҳ каломидир»,— деди.

Абу Жаҳлнинг ўғли Икрима Холиднинг айтганларига шундай жавоб қилди:

— Сен ҳам оталаринг динидан қайтпасанми? Собий бўляпасанми?

— Мен собий бўлаётганим йўқ, мусулмон бўляпман.

— Қурайшийлар ичида бундай сўзларни айтадиган одам фақат сенсан, холос!

— Нима учун?

— Нима учунмиш-а? Мусулмонлар отанг шарафини поймол қилдилар, амакингни, унинг ўғлини ўлдирдилар. Мен сендан бундай нарсани кутмаган эдим.

— Булар жоҳиллик нишонларидир. Мен ҳақиқатни англаганимдан кейин мусулмон бўляпман.

Холиднинг бу қарорини Абу Суфён эшитиши билан уни қидириб топди ва бу хабарнинг тўғри ёки нотўғрилигини сўради. Холид бу хабарнинг тўғри эканлигини айтганида Абу Суфённинг жаҳли чиқди ва унга:

— Агар бунинг тўғрилигини билганимда эди, Муҳаммаддан аввал сени йўқ қилар эдим.

Холид унга шу жавобни берди:

— Тўғри сўйлаяпман ва сенинг қарашларингга қарши ўлароқ мусулмон бўляпман.

Холид бир парвона каби Ислом йўлига ўтди ва Мадинага йўл олди. Йўлда Ос ўғли Амир билан учрашди ва унга мусулмонлиқни қабул қилганлигини айтди. У ҳам аини тушунчада эканлигини

ва Исломиятни қабул қилишга қарор берганлигини сўзлади. Иккаласи бирга Мадинага кетдилар. У ерда Ҳз. Пайғамбарнинг ҳузурига кириб, мусулмонликни қабул қилдилар.

Холид Қурайшнинг сувори саркардаларидан эди. Уҳуд ҳарбида қурайшийларнинг ғалабасига сабаб бўлган у эди. Бу қимматли саркарда бундан кейин Исломга хизмат қилди. Муъта ҳарбида Холид бутун аскарӣй маҳоратини намойиш қилди ва мусулмонларни душманга мағлуб қилмади. Ҳз. Пайғамбар унга «Сайфуллоҳ» — Оллоҳнинг қиличи унвонини берди.

IX Қисм

МУЪТА ЖАНГИ

Мавзулар:

- Мусулмонларнинг шимолга ҳаракати
- Холиднинг аскарий истеъдоди
- Жаъфар Тайёр оиласига тасалли

а) Мусулмонларнинг шимолга ҳаракати

Муъта Сурияда бўлиб, румликларга қарши илк жанг бу ерда бўлди. Суриядаги христиан араблар Ҳз. Пайғамбар юборган одамларга ёмон муомалада бўлган эдилар. Исломиятни у тарафларга ҳам ёйиш лозим эди. Ҳижратнинг 8- йилида Ҳз. Пайғамбар 3.000 кишилиқ қўшинни Ҳориса ўғли Зайд қўмондонлигида Сурияга юборди. Зайд озод бир қул эди. Эътиборли саҳобалар ҳам бор бўлган бир қўшинга, Зайд каби озод қулнинг саркарда этилиши Ислом йўл очган тенгликнинг намунаси эди. Бундан ташқари, бу Ислом тарғиб қилган, тенглик асосларининг бевосита амалда қўлланилишидир. Агар бу асослар амалда бажарилмаса, қуруқ гапдан иборат бўлиб қолар ва ҳеч қандай фойда келтирмас эди. Ҳз. Пайғамбар бу нарсаларни жуда яхши англади. У байроқни Зайдга берар экан, шундай деди: «Магар Зайд шаҳид бўлса, Жаъфар Тайёр қўмондон бўлсин. У ҳам шаҳид бўлса, Абдуллоҳ ибн Равоҳа унинг ерига келсин». Бундан сўнгра Ҳз. Пайғамбар аскарларга қуйидаги таълимотни берди: «Хотинларни, болаларни, қарияларни ва кўрларни ўлдирманг; уйларни ёқиб, хароба қилманг; дарахтларни кесиб, вайронга айлантирманг!»

Ислом қўшини ҳаракатидан хабар топган Қайсарнинг Суриядаги ҳокими 100.000 кишилиқ кучли бир қўшин тўплади. Бу лашкар бошида Қайсарнинг биродари Теодор турарди.

Ислом қўшини қаршисида бундай катта кучга эга бўлган лашкарни кўриш билан ўзига хос тараддуд кўрди. Душман бошдан оёқ қуролланган эди. Аммо орқага йўл йўқ эди. Шунинг учун му-

сулмонлар Муътада жангга кирдилар. 100.000 кишилиқ лашкар қаршисида 3.000 мужоҳид ўлимни афзал қўриб, жанг қиларди. Жангда Зайд шаҳид бўлди. Байроқни Жаъфар Тайёр олди. Имон тўла қўксини душман ўқларига тиккан ҳолда олдинга отилди. Ўнг қўли кесилгандан кейин байроқни чап қўлига олди. У қўлидан ҳам айрилгач, байроқни вужуди билан тутиб, ерга туширмади. Шу ҳолатда шаҳид бўлди. Ҳз. Пайғамбар унинг ҳарбда кесилган қўллари бадалига икки қанот берилганини ва шу тарзда малаклар билан учганининг башоратини берди. Бу мушкул аҳволда лашкарнинг бошига Валид ўғли Холидни келтирдилар. Парчаланиш арафасида турган лашкарни юксак бир тепаликка тўплади ва уларнинг кайфиятини кўтарди. Холид шу қадар мардлик билан жанг қилдики, у кун қўлида тўққизта қилич парчаланди. Душман бу бир ҳовуч қаҳрамоннинг шу даражада жанг қилишига ҳайратланди ва кўзи қўрқди. Душман мусулмон лашкарининг сони ҳақида маълумотга эга эмасди.

б) Холиднинг аскарӣ истеъдоди

Эртаси куни Холид аскарӣ истеъдодини кўрсатиб, шундай тартибот ўрнатди: орқадаги кучларни олдинга, ўнг қанотни чапга, чап қанотни ўнгга олди. Душман аскарлари ўз олдиларида кечаги кўрган аскарларидан бошқаларини кўрганларидан кейин, мусулмонларга янги ёрдам кучи келди, деб ҳисобладилар. Чунки жанг, зотан, уларнинг кўзини қўрқитиб қўйган эди. Мусулмонларнинг аниқ сонини билмаганларидан, бир оз орқага чекиниб, шароитни ўрганмоқчи бўлдилар. Айни шу пайтда Холиднинг ҳужум қилишга амр бериши душманни тамоман саросимага солиб қўйди ва душман чекина бошлади. Холид буни айни фурсат ҳисоблаб, аскарини дарҳол орқага чекинтирди. Шу тариқа ғолиб ва мағлуб маълум бўлмасдан бу жанг тугади. Мусулмонларни орқадан таъқиб қилишга душманнинг жасорати етмади. Холиднинг аскарӣ истеъдоди туфайли 3.000 кишилиқ Ислом лашкари 100.000 кишилиқ душмандан қутулиб қолди.

в) Жаъфар Тайёр оиласига тасалли

Ҳз. Пайғамбар Жаъфарнинг ўлиmidан жуда қайғуга ботди. Бу мусибатли кунларда Жаъфар оиласига овқат тайёрлаб киритишни қўшниларига тайинлади. Қора кунларда мусулмонларнинг ўз қўшниларига ҳамдard ва кўмак кўрсатишлари бундан қолди. Бу жангда илк шаҳид Зайд эди. Ҳз. Пайғамбар Зайднинг қизини кўрганида кўз ёшларини тута олмади. Бу ҳолни кўрган Зайднинг қизи:

— У недиr, ё Расулуллоҳ, сен ҳам йиғлаяпсанми? — деди.

— Бу дўстнинг дўст учун кўз ёши тўкишидир,— деб жавоб берди у.

Х Қисм

МАККАНИНГ ФАТҲ ЭТИЛИШИ (630 йил, 8 январ, Рамазон ойи)

Мавзулар:

- Мушриklar томонидан сулҳнинг бузилиши
- Абу Суфённинг Мадинадан бўш қайтиши
- Фатҳ ҳозирлиги
- Абу Суфённинг Ислом қароргоҳида мусулмон бўлиши
- Фатҳ хутбаси: Исломда тенглик
- Аёлларнинг қасамёди
- Умумий афв
- Ҳунайн ва Автос жанги
- Тоиф қуршови
- Бир вафодорлик ўрнаги
- Виждонга зўрлик йўқ
- Шоир Каъбнинг мусулмон бўлиши
- Ҳотам Тойнинг қизи

а) Мушриklar томонидан сулҳнинг бузилиши

Муъта жангидан Холиднинг Ислом қўшинини енгилмасдан қайтариб олиб келиши араб қабилалари орасида бир зафар ҳавосини яратган эди. Шимолда Исломият ёйила бошлади. Маккаликлар Ҳудайбийя сулҳини буза бошладилар. Византия билан жангга кирмасдан қайтганлари учун мусулмонларни менсимаётган эдилар. Бу орада мусулмонларнинг иттифоқчиси бўлган Ҳузоба мушриklar ҳужум қилдилар. Ҳузоба раиси Мадинага келиб, мусулмонлардан ёрдам сўради ва сўзларини қуйидаги маънодаги мисраларда англатди: «Қурайш сенга берган сўзидан қайтди, им-

золаган аҳдини бузди. Бизни рукуъ ва сажда, яъни намоз қилаётган пайтимизда босдилар ва буни давом эттиряптилар. Оллоҳ йўлида бизга ёрдам қил, истагимизни қондир!»

Ҳз. Пайғамбар Қурайшга хабар юбориб, ўлдирган кишилари учун бадал тўлашларини, акс ҳолда, Худайбийя сулҳи кучсиз бўлишини билдирди.

б) Абу Суфённинг Мадинадан бўш қайтиши

Қурайшийлар шароитни ўрганиш учун Абу Суфённи Мадинага юбордилар. Абу Суфён тўғридан-тўғри Ҳз. Пайғамбар билан кўришишга жасорат қила олмади. Шу сабабдан аввал қизи, яъни Ҳз. Пайғамбарнинг хотини бўлмиш Умму Ҳабиба билан учрашди. У Ҳз. Абу Бакр ва Ҳз. Умардан етарли натижа олишга муяссар бўлмади ва умидсиз ҳолатда орқага қайтишга мажбур бўлди. Маккани бир оғиз сўз билан ўтириб-тургизган бу одам Мадинада ҳеч кимга сўзини ўтказа олмади. Ўз қизига ҳам истагини англатишга қурби етмади.

в) Фатҳ ҳозирлиги

Ҳз. Пайғамбар қўшинига сафар ҳозирлиги кўришни амр қилди. 10.000 кишилик қўшин тўпланди. Мадина шу кунга қадар бунчалик кўп лашкар чиқармаган эди. Сахро бўйлаб Маккага йўл олдилар. Қон тўкмасдан Маккага кириш учун бу ҳаракат сир тутилди. Маккага яқинлашиб қолганларида амал-қис Аббосга дуч келди. Аббос мусулмон бўлган ва Мадинага қараб кетаётганди. Оиласини Мадинага жўнатиб, ўзи Ислом лашкарига қўшилди. Мусулмонлар Маккага 4 фарсанг (1 фарсанг тахм. 5—7 км.— И. Й.) масофага қадар келдилар. Лашкарнинг сон-саноқсиз эканлигини кўрсатиш учун ҳар тарафга гулхан ёқдилар.

г) Абу Суфённинг Ислом қароргоҳида мусулмон бўлиши

Абу Суфён бу ҳолатдан шубҳаланди. Тунда теварак-атрофда бўлаётган нарсаларни ўрганишга чиқди ва Аббосга дуч келди. Аббос унга Ислом лашкарини кўрсатиб:

— Агар бу лашкар эртага Маккага зўрлик билан кирадиган бўлса, Қурайш кўп азоб чекади,— деди.

Абу Суфён:

— Ундай бўлса, қандай чораси бор? — деди.

— Ҳз. Пайғамбарга бориб, ундан омонлик тилаш керак.

Шундан сўнгра Аббос Абу Суфённи Ҳз. Пайғамбар ҳузурига олиб борди. Абу Суфён у ерда мусулмончиликни қабул қилганини айтди. Бу эса, Макка қон тўкилмасдан фатҳ бўлди демак эди. Аббос Ҳз. Пайғамбардан шу нарсани илтимос қилди:

— Абу Суфён мақтовни севган одамдир, шунинг учун унга бир лутфда бўлинг.

Ҳз. Пайғамбаримиз буни қабул қилди ва:

— Кимки Абу Суфённинг уйига кирса, у одам ишончли ва хавфсиздир, унга ҳеч ким тега олмайди. Кимки унинг уйига бекинса ёки Масжиди Ҳаромга кирса, хавфсиздир.

Абу Суфён Маккага қайтди ва қурайшийларга вазиятни тунтирди. Ўзининг мусулмон бўлганини англатди ва шундан сўнгра маккаликлар таслим бўлдилар.

Мусулмонлар тўрт тарафдан Маккага кирдилар. Ҳз. Пайғамбар аскарларга тез-тез тайинлаб турди: «Қатъиян қон тўкмангиз, қуролли тўқнашувга кирмангиз.» Муқаддас шаҳарга қон тўкмасдан кириш Ҳз. Пайғамбарнинг энг олий истаги эди ва шундай ҳам бўлди. Фақат Холид кирган Макканинг жануб томонида мушриклар ҳужумга ўтган бўлсалар-да, у авж олмасдан бос-тирилди.

д) Фатҳ хутбаси: Исломда тенглик

Ҳз. Пайғамбар Ҳарами Шарифда бир хутба ўқиди. Бу ерда Оллоҳнинг ягоналиги ва Ҳақ дин асосларини англатди. Шундан сўнг инсонлар ўртасида тенглик, мўминлар орасида қардошлик бўлганини эълон қилди ва Хужурот сурасининг 13- ояти каримасини ўқиди.

Инсонларнинг энг буюк хасталиклари бир-бирига душманлик қилиши, қон даъвосини сақлаш, тенгликни тан олмасликларидир. Исломга кўра, ҳар бир инсон Оллоҳнинг қулидир ва барча инсонлар тенгдир. Қуръони Карим ва Ҳадиси Шариф бу ҳақиқатни доимо эслатиб туради. Арабнинг араб бўлмагандан, араб бўлмаганнинг арабдан устунлиги йўқлигини Ҳз. Пайғамбар баён қилди. Исломда ирк, ранг, авлод-аждод, келиб чиқиш фарқлари йўқдир, фақат инсонлик бордир. Зиёдалик ва шараф ҳам тақво соҳиби, яхши ва етук инсон бўлишдадир. Энг хайрли инсон инсонларга фойдали ишлар қилганидир. Исломнинг асосий негизи шулардир.

Шундай қилиб Фатҳ куни Ҳз. Пайғамбаримиз бу ҳақиқатни яна бир марта Казбадан эълон қилди.

Ҳз. Пайғамбар буларни сўйларкан, маккаликлар мағрур бошларини эгган ҳолда тинглар эдилар. Бу одамларнинг Маккада деганлари деган эди. Мусулмонларга қарши нималар қилмадилар. Ажабо, энди нима бўлади?

Буюк Пайғамбар улардан сўради:

— Эй Қурайш, мен ҳақимда қандай фикрдасиз, сиз ҳақингизда нималар қилишимни тахмин этиясиз?

Жавоб бердилар:

— Сен карим ва мурувватли биродаримизсан!

Ҳз. Пайғамбар бу ерда ҳам башарнинг энг буюк муршиди, тарихнинг энг улуғ одами эди. У:

— Бугун сизни танқид қилиш йўқ. Кетаверинг, ҳаммангиз эркинсиз!

Ҳз. Муҳаммад кўрсатган олижаноблиги билан ҳам Маккани, ҳам кўнгилларини фатҳ этди.

Ҳз. Муҳаммад Каъбани бутлардан тозалади ва Ҳз. Иброҳим қургани каби, Оллоҳга ибодат қилувчилар учун ҳозирлатди. Биллол Каъбанинг устига чиқиб, гўзал овози билан азон ўқиди. Мўминлар саф тортиб, намозларини адо этдилар.

е) Аёлларнинг қасамёди

Мусулмонликни янги қабул қилганлар Ҳз. Пайғамбарга содиқ бўлишга байъат — қасамёд қилдилар. Қасамёдни аввал эркаклар, сўнгра аёллар қабул қилдилар. Аёлларнинг бошида Ҳз. Алининг синглиси Умму Ҳони, Холиднинг синглиси Фоҳита бор эди. Аёллар қасамёд қилар эканлар шуларни айтишди: «Оллоҳга шерик қўшмаймиз, ўғирлик ва зино қилмаймиз, болаларни ўлдирмаймиз, тухмат ва бўҳтондан қочамиз. Ҳар нарсада ҳақ бўлган Ҳз. Пайғамбарга итоат этамиз, торлик ва борлик замонида Ҳз. Пайғамбарга содиқ қоламиз».

ё) Умумий афв

Ҳз. Муҳаммад Ҳз. Ҳамза жасадини ҳақорат қилган Ҳинд билан биргаликда бутун душманларни афв этди. Абу Жаҳлнинг ўғли Икримани, Сафвонни, Ҳз. Ҳамзанинг қотили Ваҳшийни ҳам афв этди. Ёлғиз: «Ваҳший кўзимга кўринмасин, севиқли амаким ёдимга тушганда, ичим парчаланади», — деди.

Ҳз. Пайғамбар 15 кун Маккада қолди. Бу муддат ичида Унинг юксак ахлоқини, тоза қалблигини кўрганлар ҳамон мусулмон бўлаётган эдилар.

ж) Ҳунайн ва Автос жанги

Макка фатҳидан сўнгра мусулмонлар буюк бир севинч ичида эдилар. Оллоҳнинг ёрдами билан Каъба бутлардан тозаланди. Ислом дини атрофга ёйила бошлади. Аммо Макка яқинида яшайдиган Ҳавозин қабиласи бутпараст эди. Улар сон жиҳатидан кўп бўлиб, Исламийнинг Арабистонга ёйилишини хоҳламаётган эдилар. Раислари бўлган Молик 20 минг кишилик лашкар тўплади. Молик Дурайд исмли қарияни ҳам аскарий тажрибасидан фойдаланиш мақсадида лашкарига олди. Аскарлар Ҳунайн водийсида тўпландилар. Қария бу ерда ҳайвон овозларини ва гўдаклар йиғисини эшитгандан кейин: «Булар нима?» — деб сўради. Молик аскарларнинг орқаларига қочиб кетмасликлари учун хотинларини

ва молларини ҳам баробар олиб келтирилганлигини айтди. Қари билимдон: «Бузилган лашқарни бундай нарсалар тута олмайди. Агар енгилсангиз, хотинларингизни ўз қўлингиз билан асирликка беришдек зафарсизликка тушиб қоласиз»,— деди. Унинг гапини эшитган ёшлар: «Бу одам эсини еб қўйибди»,— дедилар.

Аскарлар водийнинг тор бир бўғозини икки тарафдан эгаллаб олишди.

Мусулмонлар 12 минг кишилик лашқари билан бу ерда етиб келдилар. Лашқарда Абу Суфён бошчилигидаги янги мусулмон бўлганлар ҳам бор эди. Ҳатто, мусулмонлар қўшинига етмишга яқин мушриклар ҳам келиб қўшилган эди. Чунки улар Қурайшдан айрилишни истамаетган эдилар.

Эрта тонг ғира-ширасида мусулмонлар душман пистирмаларидан беҳабар, водийнинг тор бўғозидан ўтар эканлар, икки тарафдан ҳужумга дуч келдилар. Бўғоз ўта тор бўлганидан, аскарлар эркин ҳаракат қила олмадилар. Мусулмонлар нима бўлаётганини яхши англамасдан, шошиб қолдилар. Орада ғафлат бошланиб, тушқунликка туша бошладилар. Унинг сабаби қуйидагилар эди: қўшин сара аскарлардан иборат бўлмасдан, балки аралаш эди. Уларнинг ичида янги мусулмон бўлганлар, ҳатто, мушриклар ҳам бор эди. Булар бешинчи бармоқ каби эдики, уларнинг у замон айтган гаплари буни тасдиқларди. Абу Суфён маъноли кулимсираш билан:

— Бу саросиманинг олдини денгизга қадар ҳам олиб бўлмайди,— деди.

Талҳа ўғли Усмон:

— Бугун Муҳаммаддан ўч оляпмиз,— деди.

Бошқа бири эса:

— Бугун сеҳр бузилди,— деб хайкирди.

Сафвон эса, бунга қарши ўларок:

— Овозингни ўчир, оғзинг курсин. Менга ҳоким Ҳавозиндан бўладими, Қурайшдан бўладими, фарқ этмас,— дея жавоб берибди.

Бундай эсанкираш шароитида Ҳз. Пайғамбар қочиб кетаётганларни тўхтатмоқчи бўларди:

«Мен Пайғамбарман, бунга шубҳа йўқдир. Мен Абдулмутталиб ўғиллариданман»,— дер ва ансорийлар билан мужоҳидларни ўз атрофига тўпламоқчи бўларди. Амакиси Аббос ҳам ўзининг янгрқ овози билан тарқаб кетаётганларни Муҳаммаднинг атрофида тўпланишга чақираётганди. Мусулмонлар яна ўзларини бир ерга тўпладилар ва шиддат билан ҳужумга ўтдилар. Душман бу зарбага чидай олмасдан, парчаланиб қоча бошлади. Мусулмонлар жанг бошидаги мағлубият азобини тотганларидан кейин, қўлга киритган бу зафарларидан жуда хурсанд бўлдилар. Қуръони Карим Тавба сурасида (25—28-оятлар) буни ифода этади.

Бу жангда шу кунга қадар бўлиб ўтган жангларда қўлга кири-

тилганидан ҳам кўп миқдорда ўлжа олинди: 22 минг туя, 40 минг қўй, 4 минг укқа (1283 граммлик оғирлик ўлчов бирлиги — И. Й.) кумуш, 6 минг асир жанг майдонида қолди. Қариянинг айтгани каби, булар аскарларнинг қочишига қаршйлик кўрсата олмади. Мусулмонлар душманни Автосга қадар қувиб бордилар ва уларни бутунлай тор-мор қилдилар.

з) Тоиф қуршови

Ҳавозин райси Молик Тоифга қочиб бориб, паноҳ топган эди. Илонни пўстидан, тулкини инидан чиқармоқ керак эди. Чунки бу жой бутпарастликнинг охириги уяси ҳолида қола олмас эди. Шунинг учун Тоифни қуршовга олдилар. Тоифликлар қалъа дарвозаларини беркитиб олдилар. Қуршов узоқ давом этди. Салмон Форсийнинг таклифи билан мусулмонлар тош отувчи мосламалар қўлладилар, ёғочдан ясалган зирҳли каби буюк аравалар билан қалъага ҳужум қилдилар. Аммо қалъа мустаҳкам бўлганидан қуламас эди. Бир ойлик қуршовдан сўнгра мусулмонлар улардан воз кечдилар ва орқага қайтдилар. Тоифликлар бир қанча вақтдан сўнгра мусулмонликни қабул қилдилар ва бутларини парчаладилар.

и) Бир вафодорлик ўрнаги

Ҳавозиндан олинган ўлжалар тақсимланаётганда асирлар орасидан бир хотин: «Мен Муҳаммаднинг бир онани эмиб катта бўлган опасиман, мени унинг олдига олиб боринглар»,— деди.

Уни Ҳз. Пайғамбарнинг ҳузурига олиб келдилар. Ҳз. Пайғамбар уни дарров таниди: у сут эмишган опаси Шайма эди. У билан бирга кечирган болалик кунларини хотирлади ва кўзларидан ёшини тута олмади. Хирқасини ерга ёзиб, Шаймани унга ўтиргизди. Унга эъзоз ва икром кўргизди. Унга эркинлик бериш билан бирга бир қул, бир чўри, икки туя ва бир талай қўй ҳам бериб, оиласи ёнига юборди.

Ҳз. Пайғамбар ҳузурига Ҳавозиндан бир гуруҳ илтимосчилар келди. Ҳз. Пайғамбар улардан:

— Молингизни истайсизми, йўқса, болалар билан аёлларингизиними? — деб сўради.

— Албатта, болалар билан аёлларимизни,— деб жавоб бердилар.

Ҳз. Пайғамбар улардан ташқари ўзига ва Абдулмутталиб ўғилларига оид бўлган асирларнинг ҳаммасини озод қилди. Бошқа саҳобалар ҳам буни кўргач, Пайғамбарларининг қилган ишларидан ўрнак олган ҳолда, қўл остиларидаги асирларни озод қилдилар. Шу тариқа 6 минг инсон ҳуррияга эришди. Мусулмонлар ҳар доим шундай олижаноблик кўрсатиб келдилар.

Ҳз. Пайғамбар Ҳавозин раиси Моликка хабар юборди. Хабарда агар у ҳам келиб, мусулмончиликни қабул қилса, оиласи ва моллари ўзига қайтариб берилиши билдирилган эди. Молик бу хабарни олиши билан дарҳол етиб келди ва мусулмон бўлди. Бундан сўнгра Ҳз. Пайғамбар унинг оиласини озод қилди ва молларини қайтариб берди. Моллари устига яна 100 туя ҳам қўшиб берди. У инсонларни шундай яхшиликлар қилиш билан ўзига боғлар эди.

й) Виждонга зўрлик йўқ

Автос жанги пайти эди. Муҳаллим исмли бир мусулмон Омир исмли бир кишига рўпара бўлди. Омир Муҳаллимга мусулмон бўлганлигини айтса ҳам, уни ўлдирди. Ҳз. Пайғамбар Муҳаллимни сўроққа тутди:

- Мусулмон бўлганини айтса ҳам, нимага ўлдирдинг?
- Унинг мусулмонман, дейиши, ўлимдан қутулиш учун эди.
- Сен унинг қалбини ёриб кўрдингмики, тўғри ёки ёлғон сўйлаётганини билсанг?
- Қалб бир парча этдир, ёрган билан нимани ҳам билиш мумкин?
- Қалбини билмайсан, айтганига ишонмайсан, сени нима қилиш керак,— деди ва уни лаънатга маҳкум қилди.

к) Шоир Каъбнинг мусулмон бўлиши

Каъб исмли бир шоир Ҳз. Пайғамбарни ҳажв қилиб юрарди. Шу сабабли қўрққанидан, қочиб кетган эди. Мусулмонлик ҳар тарафга ёйилгандан кейин борадиган ер топа олмай қолди. Мусулмон бўлган биродари Каъбга мактуб ёзиб, Ҳз. Пайғамбар ҳузурига келишини ва афв тилашини англатди. Шундан сўнгра Каъб Ҳз. Пайғамбар олдига келиб, мусулмон бўлганини тушунтирди ва хавфдан қутулди. Каъб бу дафъа Ҳз. Пайғамбар ҳузурида Уни мадҳ қилувчи машҳур қасидасини ўқиди. Қасиданинг бир ерида:

«Пайғамбар дунёни ойдинлатган бир шуъладир. Ҳар қандай ёмонликни илдизи билан қўпорган Оллоҳ қиличларидан биридир» байтини айтганидан кейин бу Ҳз. Пайғамбарга маъқул бўлибди. Ёнида шоирга берадиган бир нарсаси бўлмаганлигидан, устидаги хирқасини ечиб, унга совға қилибди. Шу сабабли бу қасидага «Қасидаи Бурда» дейилади.

л) Ҳотам Тойнинг қизи

Бу орада Той қабиласи мусулмонларга қарши тайёрлана бошлади. Ҳз. Али уларнинг устига юборилди. Раислари қочди. Ҳз. Али қўлга олган асирларини Мадинага келтирди. Сахийлиги би-

лан машҳур бўлган Ҳотамнинг қизи ҳам асирлар орасида эди. У Ҳз. Пайғамбарга яқинлашиб:

— Ё расулуллоҳ! Отам ўлди. Ягона қариндошим бўлган биродарим ҳам қочди. Хурриятимни сотиб олай десам, пулим ҳам йўқ. Сенинг мурувватингдан нажот тилайман. Отам ўта сахий бир одам эди, асирларни қутқарар, аёлларни ҳимоя қилар, фақирларга овқат берар, бахтсизларга ёрдам қиларди. Мен шундай одамнинг қизиман,— деди.

Ҳз. Пайғамбар:

— Сенинг отанг Ислом фазилатидаги одам эди,— деди ва атрофидагиларга:

— Ҳотамнинг қизи озоддир, отаси инсонлар севган бир одам эди. Оллоҳ марҳаматли бўлганларни хуш кўради ва рағбатлантиради,— деди. Қизга уст-бош ва йўл харжи бериб, уни биродарининг ёнига юборди.

XI Қисм

ТАБУК ЖАНГИ

Мавзулар:

- Табук жанги
- Мунофиқларнинг бузғунчилиги
- Масжиди Дирорнинг ёндирилиши
- Ҳз. Иброҳимнинг вафоти
- Нажошийнинг ўлими
- Атрофга муршидларнинг юборилиши
- Абу Бакрнинг ҳаж амирлиги (бошлиғи)

а) Табук жанги

Табук Мадина билан Шом орасида жойлашгандир.

Кейинги пайтларда, айниқса, Византия Эрон устидан ғалаба қозонгандан кейин тез суръат билан ёйилиб бораётган Исломиятнинг йўлини тўсиб қўймоқчи бўлди. Христиан бўлган араблар ҳам унга қўшилди. Шимолда ҳозирлик кўраётган бу кучларни йўқотиш учун мусулмонлар ҳаракатни бошладилар. Кўнгиллилар тўплана бошлади. У йил Ҳижозда мудҳиш очарчилик бўлди. Саҳобаларнинг ўзига тўқлари катта миқдордаги молларини инъом қилиб, фидокорлик кўрсатдилар. Ҳз. Абу Бакр қўлидаги бор нарсасини лашкар таъминоти учун берди. Бой-бадавлат бўлган Ҳз. Усмон катта бир кўнгиллилар қисмини ўз ҳисобидан тайёрлади. Аёллар ҳам қараб турмадилар. Улар ўзларининг бутун зеб-зийнатларини қўшин учун бериб, Ватан хизматида бўлдилар. Очарчилик туфайли қийинчилик билан ҳозирланган қўшинни «Жай-

шул-Усра» дейлади. Мунофиқлар турли хил баҳоналар билан жангга қатнашишни хоҳламадилар.

Ҳз. Пайғамбар 30 минг кишилик қўшини билан Мадинадан йўлга чиқди. Жазирама ёз иссиғида чўлни ошиб, Табукка етиб келди. Душман урушишдан қўрқиб, қалъаларига беркиниб олди. Византия у пайтлар ички муаммолари билан машғул эди. Мусулмонлар ҳам ҳеч бир жанг қилмасдан орқага қайтдилар. Чунки мақсад бирон-бир натижага эришиш эди: душман кучларининг попути пасайтирилди.

Лашкардаги баъзилар: бу ерга қадар келдик, энди олдинга юрайлик, Сурияга хужум қилайлик, десалар ҳам Ҳз. Пайғамбар буни қабул қилмади. У замон Шомда тоун (ўлат — И. Й.) касаллиги бор эди. Ҳз. Пайғамбар тоун касаллиги бор ерга боришни истамади.

6) Мунофиқларнинг бузғунчилиги

Мунофиқлар ҳар фурсатдан фойдаланган ҳолда мусулмонларни бир-бирларига қарши қилишга ҳаракат қилар эдилар. Ўзлари Табук ҳарбига боришни истамаган бўлсалар-да, аммо жанг қилмасдан қайтиб келган аскарларни масҳара қилардилар.

в) Масжиди Дирорнинг ёндирилиши

Мунофиқлар мусулмонларни парчалаш учун Кубо масжидига қарши Мадина яқинида ўзларига бир масжид қурдилар. Масжиди набавийга келмасдан, бу ерда тўпланмоқчи бўлдилар. Бир христиан бўлган Абу Оми ҳам мунофиқларни бу ишга ташвиқ қилди. Мунофиқлар мусулмонларнинг айна Табук сафарига чиқиш пайтида Ҳз. Пайғамбар ҳузурига келишиб, қуриб битирган масжидларни очиб беришни илтимос қилдилар. Уларнинг мақсадлари маълум эди. Ҳз. Пайғамбар уларни ҳайдаб юборди ва Табукдан қайтишда бу масжидни ёқтириб юборди. Чунки бу ер мунофиқларнинг уяси бўлиши тайин эди ва шундай бўлиб қолган ҳам эди. Мунофиқлар сиртдан масжид қурмоқчи бўлсалар-да, аммо ичдан мусулмонларга суиқасд қилишни ўйлашарди. Куръони Карим бу ҳодисадан баҳс юритади.

г) Ҳз. Иброҳимнинг вафоти

Ҳз. Пайғамбарнинг ўғли Иброҳим 18 ойлик бўлган эди. Ҳз. Пайғамбар уни қалбидаги оталик меҳри билан эркалитиб катта қилаётган эди. Болаларининг бир қисми гўдакликларидаёқ нобуд бўлган бўлиб, бир қисми турмушга чиқиб, она бўлишганидан кейин вафот этганди. Ҳаётда ёлғиз севикли қизи Фотима ва ўғли Иброҳим қолган эди. Аммо ўғли кейинги пайтларда касалликка ча-

линди. Хаста ўғлининг сўлғин юзига боқиб: «Оллоҳ тақдирига қарши қўлдан нима келар эди, ё Иброҳим!» — деб ичдан ҳис-туйғуларини ифода қиларди. Ниҳоят, амри Ҳақ воқе бўлди. Иброҳимнинг маъсум руҳи кўкларга учди. Отанинг кўзлари ёшга тўлди. Йиғиси сабабини сўраганларида, деди:

— Кўз ёшланар, қалб маҳзун бўлар, Оллоҳ ризосига уйғун бўлгандан бошқа сўз айтмагаймиз. Эй Иброҳим! Сендан ажралиб қолганимиздан чуқур қайғу ичидамиз.

Ёнидагилар Ҳз. Пайғамбарга ўлик учун йиғлашни ман этганлигини айтдилар. У эса:

— Мен ғамгин бўлишни, қайғу чекишни ман этмадим. Бақриб-чақриб йиғлашни тақиқладим. Қалб ёнади, кўз ёшга тўлади. Бу ёшлар қалбдаги марҳаматнинг нишонасидир.

Ҳз. Муҳаммад ўғлининг жаноза намозини ўқигандан сўнгра дафн этди. Қабрга нишон тикиб:

— Фойдаси ҳам йўқ, зарари ҳам. Фақат орқада қолганларга тасалли беради, — деди.

Шу пайтда қуёш тутилибди. Баъзилар бунини Иброҳимнинг вафоти учун тутилган деб ҳисобладилар. Ҳз. Пайғамбар бу янглиш тушунчани шундай тузатди:

Қуёш ва Ой Оллоҳ аломатларидан икки нишондир. Улар кимсанинг ўлими учун тутилмайдилар, — деб бу масалада инсонга ақл йўлини кўрсатди.

д) Нажошийнинг ўлими

Ҳижратнинг 9- йили Ҳабаш ҳукмдори вафот этди. Нажоший Ҳабашга ҳижрат қилган мусулмонларга жуда яхши муомалада бўлган эди. Ҳз. Пайғамбар Нажоший учун узоқдан бўлса ҳам жамоат билан ғойибона жаноза намози ўқиди.

е) Атрофга муршидларнинг юборилиши

Ҳижратнинг 9- йили тинч ва осойишта йилдир. Ҳз. Пайғамбар халққа Исломи ўргатиш учун теварак-атрофга муршидлар юборди. Улар очиқ чеҳра ва ширинсўзлик билан халқ қалбини фатҳ этдилар. Ҳз. Пайғамбаримиз уларга шу таълимотни берган эди:

«Эҳтиётлик билан осонлаштиринг, қийинлаштирманг, муждаланг, нафрат уйғонтириб қўрқитманг. Уюшинг, англашинг, айрилманг. Халққа юмшоқ муомалада бўлинг, шиддат кўрсатманг».

Мақка фатҳидан сўнгра араб қабилаларидан элчилар келиб, мусулмон бўлганликларини билдирдилар. Ҳз. Пайғамбар уларга жуда хушмуомалада бўлибди. Буларнинг ичида энг нозик бўлгани Ямандан келган Ашъарийлардир.

ё) Ҳз. Абу Бакрнинг ҳаж амирлиги (бошлиғи)

Ҳижратнинг 9- йили Ислом учун зафарли йил бўлди. Наср су-расида берилган у буюк муждалар ҳақиқатга айланди. Ҳаж за-мо-ни келганди. Макка фатҳ бўлганлиги туфайли бу йил илк марта эркин ҳаж қилинаётган эди. Ҳажга кетишга тайёрланган 300 ки-ши билан Ҳз. Абу Бакрни ҳаж амири сифатида тайинлаб, Маккага юборди. Орқасидан таблиғотчи (маълумот берувчи, билдирувчи — И. Й.) сифатида Ҳз. Алини юборди. Каъбани тавоф ва зиёрат қилиш ишларининг қандай шаклда амалга оширилишини Ҳз. Али изоҳлади. Бутпарастларнинг ҳаж қилиши, Каъбани яланғоч тарз-да тавоф қилиниши тақиқланди. У замонга қадар мушрик хотин-эркаклар уст-бошсиз тавоф қилардилар.

XII ҚИСМ

ВИДО ҲАЖИ
(Зулҳижжа, Милодий 632, 10 феврал)

Мавзулар:

- **Мадинадан ҳаракат**
- **Арафотдаги хутба**

а) Мадинадан ҳаракат

Исломият бутун Арабистон ярим оролига ёйилди. Макка фатҳ бўлди, Каъба бутлардан тозаланди. Тавҳид дини қарор топди. Ўнинчи ҳижрий йилнинг зулқаъда ойида Ҳз. Пайғамбарнинг ҳажга бориши ҳақидаги хабар тарқалди. У билан ҳажга борадиганлар тайёргарлик кўрдилар. Зулқаъданинг 25, яъни шанба куни Ҳз. Пайғамбар ихромга кирди ва пешин намозини адо қилганидан сўнгра Маккага ҳаракат қилди. Маккага етиб борганларидан кейин ҳаж маросимини бажара бошладилар. Бу санада ҳажга келганлар сони жуда кўп эди. Ҳз. Пайғамбар Арафотда 100 минг ҳожига хитобан машҳур хутбасини ўқиди ва бунга «Видо ҳажи хутбаси» дейилади. Ўта жаҳолат даври тамоман тугаб, янги ойдинлик бир давр очилган эди. Дин муаммолари тугаб, инсонлар неъматнинг энг мукаммалига эришган эдилар. У ҳам бўлса Ислом неъматини эди.

б) Арафотдаги хутба

Ҳз. Пайғамбар бу хутбасида эски жоҳилият одатларини оёқлари остига олиб эзди, ғайри шаръий қон даъволарини бекор қилди. Уларга инсонларни бахтли ҳаётга қовуштирувчи асосларни билдиради, жамиятга ҳузур бахш этувчи оила ҳалқларини изоҳлайди, ҳамманинг тенглигини англатади, жон ва мол

химоясини сақловчи асосларни эълон этади. Бу хутбадаги ҳукмлар — «Ҳуқуқий башар баённомаси» Инсон ҳуқуқлари халқаро баённомасидан анча аввал инсон ҳақ-ҳуқуқларини химоя этгандир. Бу хутбадан сўнгра шу маънодаги ояти карима нозил бўлди: «Бугун сизларга динингизни комил қилдим, сизга неъматларни тўқис қилиб бердим ва сизлар учун дин ўлароқ мусулмонликни бериб, унга рози бўлдим» (Мойда сураси, 3- оят).

ЎҚИШ:

ВИДО ХУТБАСИ

Ҳз. Пайғамбар Арафотдаги хутбасида Оллоҳ Таолога ҳамду санолардан сўнгра шундай буюрди:

«Эй инсонлар! Мени тингланг. Балки бу йилдан сўнгра сиз билан бошқа кўриша олмасмиз. Исломиятдан олдинги замонга оид бутун жоҳилият одатларини оёғим остига олиб эзяпман.

Арабнинг араб бўлмагандан (ажамдан), бир ажамнинг эса арабдан устунлиги йўқдир. Чунки бутун инсонлар Одам Атодандир. Одам Ато эса, тупроқдандир.

Эй инсонлар! Сўзларимни тингланг ва англанг! Ҳар бир мусулмон бошқа бир мусулмоннинг биродаридир. Бутун мўминлар биродардир. Бир кимсага биродарининг моли ҳалол бўлмас. Токи ўз хоҳиши билан берсин. Ўзингизга зулм этманг.

Қулларга келсак, уларга еган нарсаларингиздан беринг ва кий-ганларингиздан кийдирунг. Улар ҳам Оллоҳнинг қулларидир ва ёмон муомалага лойиқ эмаслар.

Жоҳилиятдан қолган одатларни оёғим остига олиб эзяпман. Бутун жоҳилият қон даъволари бекор қилинди. Булар ёлғон ва уйдирма нарсалардир.

Ҳар турли фоиз ҳам бекор қилинган. Биринчи бекор қилинган фоиз бўлса, у ҳам амаким Абдулмутталибнинг ўғли Аббоснинг фоизидир. Самимиятларингиз яна ўзингизникидир, на зулм қилинг, на зулм кўринг. Қарздорлар қарз олган кишиларига фақат олган пулларинигина қайтардилар.

Эй инсонлар! Сизнинг хотинларингиз устида бир қатор ҳақларингиз бордир. Улар сизнинг ҳақларингизга риоя қилишлари лозим. Уларнинг ҳам сизларда ҳақлари бордир. Уларга яхши муомалада бўлингиз, шафқатли бўлинг, сиз уларни Оллоҳ омонати деб олдингиз. Улар сизга Оллоҳ аҳди билан ҳалол бўлди.

Эй инсонлар! Оллоҳингизга етишажак кунингизга қадар бугун қандай кун бўлган бўлса, бу ой қандай шарафли бир ой бўлган бўлса ва бу шаҳар (Макка) қандай муборақ бир шаҳар бўлган бўлса, жонларингиз ва молларингиз ҳам шундай муқаддасдир.

Ҳар бирингизнинг жон ва молингиз бошқа бирингизга ҳаромдир. Қиёмат кунда Оллоҳингиз ҳузурига чиқажаксиз. У ҳам сиздан қилган ишларингизни бир-бир сўрайди ва унга кўра мукофот ёки мужозот (жазо) беради. Мендан сўнгра кофирликка қайтиб бўлак-бўлак бўлиб, бир-бирингизнинг бўйингизга урмангиз. Зиммасида бир омонати бўлган кимса бу омонатни кимга оид бўлса, унга бериши керак.

Эй аҳоли! Сизга шундай бир нарса қолдиряпманки, унга содиқ бўлсангиз, янглиш йўлга кирмайсиз. У Оллоҳнинг Китоби ва Расулнинг суннатидир.

Эй инсонлар! Бирон-бир хотин эрининг изни бўлмасдан туриб, унинг молидан бирор нарсани бошқасига бериши жоиз эмас. Қарз албатта қайтарилиши керак. Кирага (ишлатиб туришга) олинган мол ҳам эгасига қайтариб берилиши лозим. Ҳадя билан муқобала қилиш ярашади. Бошқаларнинг кафиллигини олган кимса олган кафолати учун масъулдир ва бу унинг зиммасига юкланган ҳисобланади. Эй инсонлар! Шайтон бу юртингизда бўлишдан умидини узгандир. Аммо сиз эҳтиётсизлик ва аҳамиятсизлик билан бир қатор ишларда (амалларда) унга алдансангиз, у хушнуд бўлади. Динингизни сақламоқ учун ундан эҳтиёт бўлинг.

Эй инсонлар! Ўта ҳаддан ошишдан, ҳар ишнинг чегарасидан чиқиб кетишдан сақланинг. Аввалгиларнинг ҳалок бўлишларига сабаб динда ҳаддан ошишларидир. Унутмоқ куфрнинг ярмидир. Куфр этганлар у билан йўлдан оздлар. Замонлар, даврлар ўтди. Яна Оллоҳнинг ери, осмонни яратган пайтдаги ҳоли юзга келди. Оллоҳ наздида ойларнинг сони ўн иккитадир. Тўрттаси «ҳаром» ойлардир, учтаси кетма-кет келади. Ражаб эса алоҳидадир.

Ҳар бир қотил қилган жиноятидан (айбидан) ўзи масъулдир. Ҳеч бир қотилнинг қилган жинояти (айби) болаларига тегишли эмас. Ҳеч бир ўғил ёки қизнинг жинояти (айби) отани масъул қилмайди.

Мусулмонларни тўғри йўлга йўналтирувчи раҳбар одам кесик бурунли бир занжи бўлса ҳам, унга итоат қилингиз. Мен келтирган буйруқларга итоат қилингки, жаннатга кирасиз.

Бу ерда ҳозир бўлганлар бўлмаганларга гапларимни етказсинлар. Шундай бўлиши ҳам мумкин, бу ерда бўлмаганлар ичида бўлганлардан кўра айтганларимни доимо эсида сақлайдиганлар кўпроқ топилиши ҳам мумкин».

«Таблиғ этдимми (билдира олдимми)?»

У ерда ҳозир бўлганларнинг ҳаммаси:

«Ҳа, ё Расулуллоҳ», — дедилар.

Ҳз. Пайғамбар яна:

«Шоҳид бўл, ё Раб!» — дея буюрди.

XIII Қисм

ҲЗ. ПАЙҒАМБАРНИНГ СЎНГГИ КУНЛАРИ ВА ВАФОТИ

Мавзулар:

- Ҳз. Пайғамбарнинг хаста бўлиши
- Ҳз. Пайғамбарнинг қилган садақалари
- Ҳз. Пайғамбар қизи Ҳз. Фотима билан
- Рафиқи Аълога — олижаноб дўст ёнига
- Сўнгги бурчининг бажарилиши

а) Ҳз. Пайғамбарнинг хаста бўлиши

Видо ҳажидан Мадинага қайтган Ҳз. Пайғамбар бир оз муддатдан сўнгра касалликка чалинди. Зотан Моида сурасининг 3- ояти нозил бўлган вақтда саҳобаларнинг бир қисми Ҳз. Пайғамбар ҳаётининг охирлашиб қолганини сезган эдилар. Чунки дин ишларининг ниҳоясига етиши Пайғамбар вазифасининг ҳам ниҳоясига етиши демак эди. Ҳз. Пайғамбарнинг ҳаёти ғоят мунтазам ва тартибли бўлиб, саломатлик амалларига жуда риоя қилар эди. Шунингдек, озодаликка ҳам эътибор билан қарарди. Бутун ўғитларида буларни саҳобаларига ўргатгани каби ўзи ҳам уларга қатъий амал қилар эди.

Ҳз. Пайғамбар бу фоний оламдан кўчиш вақтининг яқинлашганини англади. Бу дунё ҳаётининг бир кечиш еридир. Ҳижратнинг ўн биринчи йили кирган эди. Сафар ойининг ўн тўққизинчи кечаси ҳеч кимга сездирмасдан Бақиъ мазорига борди ва у ерда ётган асҳобига салом бериб: «Яқинда биз ҳам орангизда бўламиз»,— деди. Мазордан қайтганидан кейин касаллиги янада кучайди. Ҳз. Ойша унга «Вой бошим!»— деб бошининг оғриётганини айтди. Ҳз. Пайғамбар эса: «Сенинг бошинг эмас, Ойша, аслида менинг бошим оғрияпти»,— деди.

Касаллик кундан-кунга кучайиб боришига қарамасдан, масжидга чиқиб, имомлик ҳам қилар эди. Кунларнинг бирида бутунлай дармонсиз бўлиб қолди ва жамоатга имом бўлишни Ҳз. Абу Бакрга амр этди. Абу Бакр уч кун имомлик қилди.

б) Ҳз. Пайғамбарнинг қилган садақалари

Хасталик даврида Ҳз. Пайғамбарнинг 7 дирҳам пули бор эди. Уларни садақа қилиб тарқатди. Вафотидан кейин нақд қолатда ҳеч пули қолмади. Хотинларига улушларини айириб берганидан кейин қолган мол-мулкани камбағалларга, йўлчиларга сарф қилиш учун васият қилди. Ўзидан мол қолдирмади.

в) Ҳз. Пайғамбар қизи Ҳз. Фотима билан

Ҳз. Фотима ҳар куни келиб, Ҳз. Ойшанинг хонасида ётган отасини зиёрат қиларди. Ҳз. Пайғамбарнинг ҳаётда қолган ягона авлоди у эди. Бир марта Фотима:

— Ким билсин, отажоним қандай дард чекяпти экан? — деди.

Ҳз. Пайғамбар:

— Отасининг севикли кўзичоғи, бугундан сўнгра отажонинг ҳеч дард чекмайди, — деб жавоб қилди.

Ҳз. Пайғамбарнинг бу сўзлари бу олам дунёсидан кўчишига ишорат эди.

Ҳз. Пайғамбар касаллиги даврида бир неча марта саҳобаларига насиҳатда бўлди. Уларга ансорийлар ва муҳожирларнинг қардошларча ҳаёт кечиришлари кераклигини тавсия қилди.

«Менинг иртиҳолимни (у дунёга кетиш) ўйлаб, хавотирланаётган эмишсиз. Ҳеч бир Пайғамбар уммати ичида абадулабад қолганмидики, мен ҳам қолсам? Мен Ҳақ Таолога етишаман ва бунга ҳаммангиздан зиёда лойиқман... Мен сизга шафқатли ва марҳаматлиман. Сизлар ҳам яна менга етишасиз. Учрашадиган жойимиз Ҳавзи Кавсар ёқасидир. Ҳар ким мен билан учрашишни истаса, қўлини ва тилини тутсин! Мен хабаримни олдим, Оллоҳга етишялман...»

г) Рафиқи Аълога — олижаноб дўст ёнига

8 июн, яъни рабиулаввал ойининг душанба тонгида Ҳз. Пайғамбар ўзини бир оз яхши ҳис этди. Бомдод намозини масжидда Абу Бакрнинг ортида ўқиди. Хонасига қайтиб келганида дармонсизлиги ортди. Туш вақтига яқинлашганда: «*Ё Раб! Ўлим шиддатига қарши менга энгиллик бер, жонимни ширинлик билан ол*»,—деб дуо қилар эди. Боши Ҳз. Ойшанинг кучоғида бўлиб,

ёнидаги бир идишда сув бор эди. Қўлини сувга ботирган ҳолда юзига суртар ва бу билан оташини тушираётгандек бўларди. Июн ойининг жазирама кунларидан бири, осмон беғубор, ҳар тараф сокин, яратилиш кундаги сингари ҳар нарса жим-жит. Ҳз. Пайғамбар муборак бармоғи билан юқорига ишорат қилди ва «*Рафиқи Аълога — олижаноб дўст ёнига*»,— деб кўзларини самога тикди ва унинг руҳи абадий оламга учди.

Мамотинг (ўлиминг) ҳам ҳаётинг каби тоза ва пок, ё Расулуллоҳ!

д) Сўнгги бурчнинг бажарилиши

Асҳоби Киром қайғули хабарни кўз ёшлари билан қаршилади. Мадинаи мунавварни мотам ҳавоси қоплади. Баъзилар бунга ишонишни истамас эдилар. Ҳз. Абу Бакр:

«Кимки Муҳаммадга сиғинса, билсинки, Муҳаммад вафот этди. Кимки Оллоҳга сиғинса, билсинки, Оллоҳ доимий ва боқийдир»,— деб олий ҳақиқатни изоҳлади ва Ол-и Имрон сурасининг 144- ояти каримасини ўқиди.

Ҳз. Али, Аббос ва ўғли Фазл, Зайд ўғли Усома жанозанинг ғусли (ювиш) билан машғул бўлдилар. Ҳз. Али ювди, қолганлар ёрдам бердилар. Қаерга дафн қилиш музокара қилинди. Баъзилар Маккага, баъзилар эса Ҳз. Пайғамбарлар макоми бўлган Қуддусга дафн қилишни таклиф қилдилар. Ҳз. Абу Бакр: «Пайғамбарлар вафот этган ерга дафн қилинадилар»,— деди.

Сўнгра Ҳз. Ойшанинг хонасига қабр қазиб, сешанба кuni оқшоми Равзаи Мутаҳҳарага қўйилди. Жаноза намози якка-якка ҳолда ўқилди. Аввал эркаклар, сўнгра хотинлар, кейин болалар саф-саф бўлишиб, суюкли Пайғамбарларига диний вазифаларини адо этдилар.

(У олижаноб Пайғамбарга, Унинг оиласи ва саҳобаларига салот ва саломлар бўлсин!).

Ҳз. Пайғамбар гўзал ахлоқни тарғиб қилиш ва уни мукаммаллаштириш учун юборилган эди. Шунинг учун Унинг ўргатганлари фақат яхши фазилатлардан иборат эди. Инсонларга ҳақиқий кадр-қимматни ўргатди. Исломият инсонлар орасига биродарлик, севги, ҳурмат, фазилат, тенглик, адолат, яхшилик, тўғрилиқ кабиларни келтирди. Инсонларнинг бир-бирларини тўғри англаган ҳолда тинч-тотув яшашлари, ҳақиқа рози бўлиб, кимсанинг қўлидаги нарсасига қўз олайтирмаслиги қандай гўзал хислатдир. Ана шу хислатлар рўёбга чиқсагина, ҳаёт гўзал ва маъноли бўлади. Шу хусусда мазкур нарсаларни амалга ошириш учун Ҳз. Пайғамбар инсониятга хайр ва фазилат ўрнаги бўлди. У саҳобалари билан доимо мулойимлик ва ширинсўзлик билан суҳбатлашар, ҳатто, ҳазил-хузул қилар эди. Болаларни эркалатиб суяр, уларни хурсанд қилар, бой, камбағал, қул бу демасдан, улардан ҳол-аҳвол сўрар, кўнгилларини олар эди. Ҳеч кимнинг қалбини ўкситмасди. Агар энг чекка маҳаллаларда бирор киши хасталанса, дарҳол уни зиёрат қилар ва ҳол-аҳволини суриштирарди. Ҳар кимга салом берар, кўришган кишисининг қўлини олар, ширинсўзлик билан хушмуомалада бўлар эди. У тавозе соҳиби бўлиб, манманликни севмасди.

Қунларнинг бирида зиёратига келган бир одам унинг ҳузурида ҳаяжондан титради. Унга: «Дўстим, қўрқма, мен ҳукмдор эмасман! Мен Қурайший қаттиқ нон еган бир аёлнинг ўғлиман», — деган эди.

У доимо жўн, аммо тоза кийинар эди. Покизаликни жуда яхши кўрарди. «Покизалик иймондандир», — деган эди. Ифлосликдан ва ёмон ҳидлардан ҳеч хушланмасди. Шунинг учун жомега покиза бўлиб келмаган саҳобаларига танбеҳ берарди. Оила ҳаётида ҳам жуда муросали эди. Ҳеч бекор ўтирмасди. Ҳз. Ҳадича:

— Ё, Абул-Қосим, толиқиб қолма! — дейиши билан унга жавобан:

— Бу дунёда тўртта нарсадан ҳеч хушланмайман! Булардан сақланишда Оллоҳдан мадад сўрайман. Булар: қўрқоқлик, хасислик, танбаллик ва нопокликдир, — дер эди.

Унинг хизматида бўлган Анас дер эдики: «*Ўн сана Унинг хизматида бўлдим. Бирон марта ҳам: Уф, жонимга тегдинг, деганини эшитмадим*». У доимо яхши фазилат ўрнаги бўлиб келди.

Кўнгли инсонлик муҳаббатига тўла эди. Доимо шафқатга муҳтож бўлган қашшоқларга, етимларга, болаларга ўта марҳаматли эди. Бир куни Ҳз. Пайғамбар бир болани эркалаётган пайтда бир бадавий:

— Сиз болаларни жуда яхши кўрасиз. Менинг ўнта набирам бор, аммо ҳеч бирини кучоғимга олиб эркалатмайман,— дебди.

Унга жавобан:

— Сенинг қалбингда марҳамат йўқ бўлса, мен қандай ёрдам бера оламан. *Марҳамат кўрсатмаган, марҳамат юзини кўрмас*,— деб буюрибди.

Унинг муҳаббати чексиз эди. Ҳайвонларга нисбатан ҳам марҳаматли бўлишни ўргатди. Керакли ҳолларда хасталанган ҳайвонни даволаш билан ҳам машғул бўлар эди. Сувсиз қолган бир итга оёқ кийимида сув келтириб берган кимсанинг гуноҳи бўлса-да, уни жаннат билан муждалаган эди. Бир мушукни оч қолдирган хотиннинг бу сабабли азоб кўришини, сувсираган дарахтни суғорганга савоб ёзилганлиги хабарини берган эди.

У ҳамма нарсада марҳаматли эди.

«*Раҳматан лил-оламин*» эди ул Муҳаммад Мустафо саллоллоҳу алайҳи ва саллам.

АСРИ САОДАТНИНГ САНАВИЙ ЖАДВАЛИ

Милодий йил билан

571	— (20 апрел 9—12 рабиулаввал) Фахри Олам
Пайғамбар жанобимизнинг туғилиши
«Туғилди ул соатда ул Султони Дин,
Нукрага ғарқ бўлди самовоту замин».
575	— 5—сана Саъд қабиласида энагаси Ҳалима
ёнида қолгандан кейин Маккага — оила-
сига қайтиши.
577	— Онаси Омина ва хизматчилари Умму
Айман билан биргаликда Мадинага келиб,
падарининг қабрини зиёрат қилиши ва
орқага қайтиши, Абво қишлоғида онаси-
нинг вафот этиши.
577	— Ҳз. Пайғамбаримизнинг бобоси Абдул-
мутталиб ҳимоясига олиниши.
579	— Бобоси Абдулмутталиб вафотидан кейин
амакиси Абу Толибнинг ҳимоясига ўтиши.
583	— Амакиси Абу Толиб билан Сурияга тижор-
рат қарвонида кетиши ва Бусро шаҳрида
Буҳайро томонидан бу ёш боланинг кути-
лаётган сўнгги Пайғамбар бўлажagini се-
зилиши.
588	— Амакиси Зубайр билан Яман саёҳати.
591	— Қурайш ва Қайс орасида 4 йил давом этган
Фижор ҳарбида бетараф қолиши ва
Ҳилфул Фудул сулҳида иштирок этиши.

- 595 — Шомга иккинчи саёҳати, Майсаранинг
Пайғамбаримиздан ҳайратланиши.
- 596 — Ҳз. Муҳаммаднинг Ҳадича билан оила
қуриши.
- 606 — Каъба таъмирида Ҳажари Асвадни ўз ери-
га қўйиш вазифасини Қурайшийларнинг
Муҳаммадул-Амин деб атаган Пайғам-
баримизга юклатилиши.

Милодий — Биъсат (Пайғамбарлик йили)

- 610 1 — Ҳирода илк ваҳийнинг келиши (Рамазон
ойида). Энг яқинларини Исломга даъват
этиши ва Ҳз. Ҳадича, Ҳз. Али, Ҳз. Зайд,
Ҳз. Абу Бакрларнинг мусулмон бўлиши.
- 613 3 — Уч йиллик яширинча даъватнинг бошла-
ниши.
- 615 5 — Мушриклар тазйиқи туфайли баъзи му-
сулмонларнинг Ҳабашистонга ҳижрати.
Мушриклар томонидан фақир мусулмон-
ларга нисбатан сиқувнинг орттирилиши
ва мусулмонларнинг Дорул-Аркомда па-
ноҳ топишлари.
- 616 6 — Ҳз. Ҳамза ва Умарнинг мусулмон
бўлишлари.
- 617 7 — Иккинчи гуруҳнинг Ҳабашистонга
ҳижрати.
Мушрикларнинг муҳожирларни орқала-
рига қайтариш учун Ҳабашистон
ҳукмдорига мурожаатлари, Ҳз. Жаъфар
ўқиган оятлар таъсири билан бунинг на-
тижасиз қолиши.
Қурайшийларнинг Ҳошим ўғиллари би-
лан муносабатларини узиши ва уларга
қарши муҳосара эълон қилиши.
- 619 9 — Уч йиллик муҳосаранинг қурайшийлар
томонидан бекор қилиниши.
Икки оғир қайғу: Ҳз. Ҳадича ва Абу То-
либнинг вафотлари (санатул Ҳузун).
- 620 10 — Тоифликларни Исломга даъват этиш учун
Ҳз. Пайғамбарнинг Тоифга кетиши.
Меърож воқеалари.

Биринчи Ақаба байъати: мадиналик 12 кишининг мусулмон бўлиши.

- 621 12 — Иккинчи Ақаба байъати: бу сафар мусулмон бўлганлар кўп эди. Ҳазраждан 9, Авсдан 3 кишидан иборат 12 кишилик вакил сайладилар.

Милодий — Ҳижрий йил

- 622 1 — (Сентябр) Маккадан Мадинага ҳижрат буюрдилар.

Ҳижрий тақвимнинг бошланиши.

Бани Салим юртида илк жума намозининг ўқилиши.

Ҳз. Пайғамбарнинг Абу Айюб Ансорий хонадонидида сокин бўлиши.

Мадинада Масжиди Набавий ва Хонаи Саодатнинг иншоиси.

Азоннинг машру қилиниши.

Мусулмонлар орасида биродарликнинг таъсис этилиши.

- 623 2 — Масжид олдига фақирларга бошпана бўлиши учун Суффанинг қурилиши.

Яҳудийлар билан сиёсий муносабатлар ўрнатилиши.

Маккада унаштириб қўйилган Ҳз. Муҳаммаднинг Ойша билан Мадинада оила қуриши.

Қибланинг Қуддусдаги Масжиди Ақсодан Маккаи Мукаррамадаги Каъбаи Муаззамга ўзгартирилиши.

Мадина атрофидаги қабилалар билан тинчлик сулҳларининг тузилиши.

Ислонда илк ҳарб ҳисобланган шонли Бадр зафари.

- 624 3 — Рамазон рўзасининг фарз қилиниши. Закот ва садакаи фитрнинг фарз бўлиши. Илк ҳайит намозининг машру қилиниши. Ҳз. Пайғамбарнинг қизи, яъни Ҳз. Усмоннинг турмуш ўртоғи Руқиянинг вафот этиши.

- Ҳз. Фотима билан Ҳз. Алининг оила куришлари.
- 624 3 — Яхудийлар томонидан мусулмонларга қарши душманлик ҳаракатларининг бошланиши, мунофиқларнинг ўртага чиқиши. Абу Суфённинг мусулмонлар томонидан мағлубиятга учратилиши.
- 625 3 — Ухуд ҳарби, Ҳз. Ҳамзанинг шаҳид бўлиши. Рамазон ойида Ҳз. Ҳасаннинг туғилиши. Ҳз. Пайғамбарнинг Ҳз. Умар қизи Ҳафсага уйланиши.
- 625 4 — Ражиъ воқеаси: динга даъват учун қабилаларга юборилган муршидларнинг қўлга олиниб, шаҳид қилиниши. Битри Мауна фожиаси: Ислом муршидларининг шаҳид қилиниши. Бани Надр ғазоти: Шиморон яхудийларининг сургун қилиниши. Шаббон ойида Ҳз. Ҳусайннинг туғилиши. Таржима ишларида яхудийларга ишонч қолмаганидан Ҳз. Пайғамбарнинг Зайд б. Собитга иброний тилини ўрганишини амр этиши.
- 625 5 — Думатул — Жандал ғазоти: Сурия атрофида тўпланган қароқчи гуруҳларнинг парчалаб ташланиши. Бани Мусталақ ғазоти: бу қабила Мадинага ҳужум қилмоқчи бўлганлиги учун бос-тирилди. Қайтишда Ҳз. Ойшага қарши ифвонинг ёйилиши. Таяммумнинг машру қилиниши.
- 627 5 — Хандақ ёки Аҳзоб жанги: мушриклар томонидан Мадинани қуршаб олиниши, Оллоҳ инояти билан паришон бўлиб тор-мор бўлишлари. Хандақ жангида хиёнат қилгани учун бани Қурайза яхудийларининг жазоланиши.
- 628 6/7 Худайбия сулҳи: баъзи шартлари оғир кўринган бу сулҳ Ислом учун зафар ҳозирлаган эди.

Исломга даъват қилиш учун ҳукмдорларга мактублар юборилиши (Византия императори Хераклиусга, Эрон ҳокими Хисрав Парвизга, Миср ҳокими Муқавқисга, Ҳабашистон ҳокими Нажошийга, Уммон, Яман, Баҳрайн, Ямома амирларига).

Хайбарнинг фатҳ этилиши. Ҳз. Алининг тилларда дoston бўлган қаҳрамонликлар кўрсатиши, яҳудий саркори Марҳобни бир ҳамла билан ерга қулатиши. Фадак яҳудийларининг солиқ тўлаб туришга боғланишлари. Бир яҳудий аёлининг Ҳз. Пайғамбарни заҳарламоқчи бўлгани.

Софийяга уйланиши.

Мутъа никоҳининг тақиқланиши.

Маккадан Ҳабашистонга кўчиб борган мусулмонларнинг Мадинага келиши. Ҳз. Алининг биродари Жаъфар Тайёрнинг сўнгги қарвон билан қайтиши.

629

- 7 — Худайбия сулҳи шартларига биноан мусулмонларнинг Қазбани зиёрат қилишлари. Холид ибни ал-Валид ва Амир ибн Оснинг мусулмон бўлишлари ва Мадина мусулмонларига қўшилишлари.

Ямандан Ашъарий қабиласининг Мадинага келиб мусулмон бўлишлари. Эроннинг Ямандagi ҳокими бўлган Базоннинг мусулмонликни қабул қилиши.

629

- 8 — Муъта жанги. Холид ибни Валиднинг аскарий истеъдоди туфайли 3 минг кишилик Ислом қўшинининг 100 минг кишилик Византия қўшинига қарши туриши.

630

- 8 — Макканинг фатҳ этилиши. Қазбанинг бутлардан тозаланиши. Ғолиблар томонидан мағлубларнинг умумий афв этилиши ва жаҳоншумул аҳамияти. Ҳунайн, Автос, Ҳавозин ҳарблари.

Тоифнинг қуршаб олиниши. Бутларнинг Абу Суфён ва Муғирлар томонидан йўқ қилиниши. Ҳарбий асирлар орасида бир онадан сут эмишиб катта бўлган қардоши Шаймани кўриши ва уни озод қилиши. Шунингдек, Ҳавозин ҳайъатига ҳамма асирларни озод қилинганлигининг билдирилиши.

«Қасидан Бурда» муаллифи Каъб б. Зуҳайрнинг Ҳз. Пайғамбар ҳузурига келиб, «Бонат Суоду» деб бошланадиган машхур қасидасининг ўқиши ва «Пайғамбар дунёни ойдинлатган бир шуъладир. Ҳар қандай ёмонликни илди-зи билан қўпорган Оллоҳ қиличларидан биридир» байтини айтганидан кейин Расули Акрамнинг ундан хушланиши ва унга хирқаи шарифини бериши.

Қизлари Ҳз. Зайнабнинг вафот этиши. Ўғли Ҳз. Иброҳимнинг туғилиши.

630

- 9 — Табук жанги, Сурияда Византияга берилган «дарс».

Мунофиқлар бу жангда иштирок этишдан қочишлари ва улар тўпланадиган Масжиди Дирорнинг ёндирилиши.

Тинчлик ва осойишталик даври: қабилаларга муршид ва муаллимлар юборилиши, бутун қабилалардан элчилар келиб мусулмон бўлганликларини билдиришлари (Санатул-Вуфуд).

Севикли ўғли Ҳз. Иброҳимнинг вафот этиши.

Нажоший учун салоти ғойиб ўқилиши.

631

- 9 — Ҳз. Абу Бакрнинг ҳаж амирлиги.

Мусулмонликнинг бутун Арабистон ярим оролига ёйилиши.

632

- 10 — Видо ҳажи, Ҳижжатул-Балоғ, Ҳижжатус-Салом деб аталган видо ҳажида 100 минг кишилиқ жамоатга Ҳз. Пайғамбарнинг хитоблари.

632

- 11 — Ҳз. Пайғамбарнинг Сафар ойида Бақия мазорига зиёратга бориб, охираатга кўчган мўминларни саломламаси ва шаҳидларни дуо қилиши.

Иртиқолларидан уч кун аввал Ҳз. Али ва Фадлга таянган ҳолда масжидга келиб, жамоат билан намоз ўқиши, саҳобаларига хайр тўла таманнилар ва сўнгги тавсиялар бериши.

- 11 — (Май-рабиулаввал) Фазилат тўла нурли
ҳаётидан сўнгра бу фоний оламдан ир-
тиҳодлари ва руҳининг Рафиқи Аълога
кўтарилиши.

Буюк Оллоҳнинг салот ва саломи Унга ва
Унинг бутун ол-у саҳобаларига бўлсин.

«Васфингда сўзнинг хулосасин ол:
Инсон эди, аммо малакдан афзал.»

МУНДАРИЖА

Биринчи бўлим

МАККА ДАВРИ

I. ИСЛОМИЯТГА ҚАДАР АРАБИСТОН 5

- а) Арабларнинг аҳволи 5
- б) Макка ва Каъба 5
- в) Каъбадаги вазифалар 6
- г) Замзам қудуғининг тозаланиши 6
- д) Абраҳанинг Каъбага ҳужуми 7

II. ҲЗ. МУҲАММАД АЛАЙҲИССАЛОМНИНГ ПАЙҒАМБАРЛИККА ҚАДАР ҲАЁТИ. ҲЗ. ПАЙҒАМБАРНИНГ БОЛАЛИК ДАВРИ 8

- а) Ҳз. Пайғамбарнинг туғилиши 8
- б) Ҳз. Пайғамбарнинг насаби 9
- в) Ҳз. Пайғамбар эмизган энагаси ёнида 9
- г) Мадина зиёрати 9

III. ҲЗ. ПАЙҒАМБАРНИНГ ЁШЛИГИ 11

- а) Ҳз. Муҳаммад Абу Толиб ҳимоясида 11
- б) Савдо қарвони билан Сурияга саёҳат 12
- в) Фижор ҳарби 13
- г) Тижорат ишига ўтиши 13
- д) Ҳз. Муҳаммаднинг Ҳадичага уйланиши 13
- е) Ҳз. Пайғамбарнинг фарзандлари 14
- ё) Каъба таъмиридаги ҳакамлиги 14
- ж) Бутпарастлик хотимаси йўлида 15

IV. ПАЙҒАМБАРЛИК ДАВРИДА ҲЗ. МУҲАММАД (ваҳдийнинг бошланиши) 17

- а) Ҳиродаги узлат 17
- б) Илк ваҳдийнинг келиши 18
- в) Варақанинг айтганлари 19

V. ИЛК МУСУЛМОНЛАР	20
а) Илк мусулмон бўлганлар	20
б) Ҳз. Алининг исломни қабул қилиши	20
в) Ҳз. Абу Бакрнинг мусулмон бўлиши	20
г) Ошкора даъват	21
д) Илк мусулмонлар кечирган азоб-уқубатлар	22
е) Мушрикларнинг саркардалари	23
VI. ИСЛОМ ДАЪВАТИНИНГ ТАКОМИЛИ	24
а) Яхши фазилатлар сари даъват	24
б) Қурайшийларнинг Абу Толибга шикоятлари	25
в) Илоҳий вазифа сари	25
г) Ҳз. Умарнинг мусулмон бўлиши	26
д) Каъбада ошкора ибодат	28
VII. ҲАБАШИСТОНГА ҲИЖРАТ	29
а) Ҳабашистонга ҳижрат этганлар	29
б) Нажошийнинг мусулмонларга хушмуомаласи	29
VIII. МУШРИКЛАРНИНГ МУСУЛМОНЛАРГА ҚАРШИ МУҲОСАРА ЭЪЛОН ҚИЛИШИ	32
а) Мусулмонларнинг муҳосарага (қамалга) олиниши	32
б) Машаққатли кунлар	32
в) Мусулмонларга қарши эълон қилинган муҳосаранинг тўхтатилиши	34
г) Икки оғир қайғу: Ҳз. Ҳадича ва Абу Толибнинг вафотлари	34
IX. ТОИФ САФАРИ	36
а) Ҳз. Пайғамбарнинг Тоифда кутиб олиниши	36
б) Маккага қайтиши	37
в) Қабилаларнинг Исломга даъват этилиши	38
X. МЕЪРОЖ	39
а) Ҳз. Пайғамбарнинг меърожи	39
б) Меърожда қилинган ҳукмлар	41
XI. МАДИНАГА ЙЎЛ: АҚАБА БАЙЪАТИ (ҚАСАМЁДИ)	43
а) Мадиналиклардан илк мусулмон бўлганлар	43
б) Биринчи Ақаба байъати	44
в) Иккинчи Ақаба байъати	45

XII. МАДИНАГА ХИЖРАТ 46

- а) Мусулмонларнинг Мадинага хижрати 46
- б) Дорун-Надвадаги таҳликали қарор 47
- в) Ҳз. Пайғамбарнинг ғорда қолиши 48
- г) Ҳз. Пайғамбарнинг мушриклар томонидан таъқиб қилиниши, Суроқа отининг кумга ботиб, тисарилиши 48
- д) Кубодаги илк жума намози ва хутба 49

Иккинчи бўлим МАДИНА ДАВРИ

I. МАДИНАДАГИ ИЛК КУНЛАР 51

- а) Ҳз. Пайғамбарнинг Мадинада кутиб олиниши 51
- б) Масжид иншои, азон, Асҳоби Суффа 52
- в) Хонаи Саодатнинг иншои ва Ҳз. Муҳаммаднинг Ойшага уйланиши 53
- г) Муҳожирлар билан ансорийлар орасидаги қардошлик 53
- д) Ишлаб топганлар 54
- е) Яхудийлар билан аҳдлашмалар 54

II. ИЛК ҲАРБИЙ ГУРУҲЛАР ВА БАДР ЖАНГИ 55

- а) Илк ҳарбий гуруҳлар 55
- б) Абдуллоҳ ибн Жаҳш бошчилигидаги ҳарбий гуруҳ 55
- в) Жангга рухсат 56
- г) Бадр жанги 56
- д) Маккаликларнинг битмаган яралари 57
- е) Асирларга муомала 57
- ё) Қайнуқо яхудийларининг Мадинадан чиқарилиши 58
- ж) Савиқ ғазоти 58

III. УҲУД ЖАНГИ 59

- а) Курайшийларнинг ғзаби 59
- б) Аббоснинг мактуби 59
- в) Ҳз. Ҳамзанинг шаҳид бўлиши 60
- г) Мол-дунё кетиға тушилгандан кейин 60
- д) Ўликларга ҳужум 61
- е) Мағлубиятдан зафарга 62

IV. УҲУДДАН ХАНДАҚ ЖАНГИГА ҚАДАР 63

- а) Ражиъ ҳодисалари 63
- б) Битъри Мауна фожиаси 63

в) Бани Надр ғазоти	64
г) Бани Мўсталақ ғазоти	64
д) Ифк ҳодисаси	65
V. ХАНДАҚ ЖАНГИ (ҲИЖРИЙ 5- ЙИЛ)	66
а) Мушриклар ва яҳудийлар бирлашуви	66
б) Узоқ қуршовдан сўнг	67
в) Душманни ер билан яқсон қилган куч	67
г) Қурайза ўғиллари ҳиёнатига берилган жазо	68
VI. ҲУДАЙБИЯ СУЛҲИ	69
а) Муслмонларнинг Каъбани зиёрат қилиш орузси	69
б) Ҳудайбия сулҳи музокаралари	69
в) Шартноманинг тузилиши	70
г) Ён бериш деб ҳисобланган ҳукмларнинг тўғри бўлиши	71
д) Исломга даъват қилиш учун элчиларнинг юборилиши	71
е) Нажрон христианлари ҳайъати	72
VII. ХАЙБАР ФАТҲИ	73
а) Хайбар фатҳи	73
б) Ҳз. Алининг қаҳрамонлиги	74
в) Яҳудийлар тутган йўл	74
VIII. КАЪБА ЗИЁРАТИ (ҲИЖРИЙ 7- ЙИЛ)	75
а) Каъба зиёрати	75
б) Муслмонларнинг юксак ахлоқи	75
в) Ҳолид ва Амирнинг муслмон бўлиши	76
IX. МУЪТА ЖАНГИ	78
а) Муслмонларнинг шимолга ҳаракати	78
б) Холиднинг аскарий истеъдоди	79
в) Жаъфар Тайёр оиласига тасалли	79
X. МАККАНИНГ ФАТҲ ЭТИЛИШИ (630 йил, 8 январ, Рамазон ойи)	80
а) Мушриклар томонидан сулҳнинг бузилиши	80
б) Абу Суфённинг Мадинадан бўш қайтиши	81
в) Фатҳ ҳозирлиги	81
г) Абу Суфённинг Ислом қароргоҳида муслмон бўлиши	81
д) Фатҳ хутбаси: Исломда тенглик	82
е) Аёлларнинг қасамеди	83

ё) Умумий афв	83
ж) Ҳунайн ва Автос жанги	83
з) Тоиф қуршови	85
и) Бир вафодорлик ўрнаги	85
й) Виждонга зўрлик йўк	86
к) Шоир Каъбнинг мусулмон бўлиши	86
л) Ҳотам Тойнинг қизи	86
XI. ТАБУК ЖАНГИ	88
а) Табук жанги	88
б) Мунофиқларнинг бузғунчилиги	89
в) Масжиди Дирорнинг ёндирилиши	89
г) Ҳз. Иброҳимнинг вафоти	89
д) Нажошийнинг ўлими	90
е) Атрофга муршидларнинг юборилиши	90
ё) Абу Бакрнинг ҳаж амирлиги (бошлиғи)	91
XII. ВИДО ҲАЖИ (Зулҳижжа, Милодий 632, 10 феврал)	92
а) Мадинадан ҳаракат	92
б) Арафотдаги хутба	92
XIII. ҲЗ. ПАЙҒАМБАРНИНГ СЎНГГИ КУНЛАРИ ВА ВАФОТИ	95
а) Ҳз. Пайғамбарнинг хаста бўлиши	95
б) Ҳз. Пайғамбарнинг қилган садақалари	96
в) Ҳз. Пайғамбар қизи Ҳз. Фотима билан	96
г) Рафиқи Аълога — олижаноб дўст ёнига	96
д) Сўнгги бурчнинг бажарилиши	97
XIV. ҲЗ. ПАЙҒАМБАРНИНГ ФАЗИЛАТГА БОЙ ЮКСАК АХЛОҚИ	98
Асри саодатнинг санавий жадвали	100

ҲАЗРАТИ ПАЙҒАМБАР ҲАЁТИ

(СИЯРИ НАБИЙ)

**Қомуслар Бош таҳририяти
Тошкент**

ИБ № 163

**Мухаррир Носир Муталов
Рассом Асқар Ёқубжонов
Бадий муҳаррир Асомиддин Бурҳонов
Техник муҳаррир Мирзиёд Алимов**

Теришга берилди 1997. 03. 01. Босишга рухсат этилди 1997. 25 03. Қоғоз бичими 60×90¹/₁₆. Шартли босма табоғи 7,0. Нашриёт-ҳисоб табоғи 7,8. Тиражи 25000. Буюртма № 7761. Баҳоси келишилган нархда.

Қомуслар Бош таҳририяти. Тошкент, 700129, Навоий кўчаси, 30- уй.

**Ўзбекистон Республикаси Матбуот давлат қўмитаси Тошкент ижара пудратигадаги
матбаа комбинатида босилди. Тошкент, 700129, Навоий кўчаси, 30- уй.**